

ŽUPA SASINA

ZBORNİK GODINA II Br. 1(2)/2010.

Poštovani čitatelji!

Prošlo je 10 godina od izlaska prvog boja zbornika „Župa Sasina.“

U tih 10 godina izmijenili su se brojni župnici i sada imamo stalnog župnika Vlč. Iliju Piličića.

Lijepi je to dar imati svećenika koji je uz narod i za narod.

Kroz ovo vrijeme uređena je župna kuća i prošle godine 2009. za Božić pokrivena je nova crkva.

Ove godine 3. srpnja 2010. biti će blagoslov i posveta crkve.

U ovom „Zborniku Župa Sasina“ godina II br. 1(2)2010. donosimo u cijelosti kao tekst prvi zbornik kojemu pridodajemo sve tekstove objavljene kroz ovo vrijeme o župi Sasina.

Želimo Vam ugodno čitanje i pozivamo Vas na suradnju.

Ovaj drugi zbornik sam pripremio kao ponovljeno izdanje i prošireno 2010. Do sada nije objavljen. Predajemo ga našoj stranici: www.sasina.info Ugodno čitanje i lijepu suradnju.

Svoje priloge šalžite na drago.ljevar@si.t-com.hr Objavljivati ćemo za sada na WEB stranici:

www.sasina.info i E-mail: sasina.info@yahoo.com

<http://www.svetifrane.org/zupasasina.html> vaše priloge.

Lijepi pozdrav fra Drago Ljevar +385 (0)98 337 001

ŽUPA SASINA

ZBORNİK RADOVA GOD. I BR.1/2001.

Izdavač. Franjevački samostan sv. Nikole, Ivekovićeva 8 – 51000 RIJEKA

Urednik: Drago Ljevar, E-mail: drago.ljevar@si.t-com.hr – Tel: 023/ 250-468

Adresa: Trg sv. Frane 1 - 23000 ZADAR

Uredničko vijeće: Ivo Orlovac, Ante Orlovac, Dujo Ljevar, Velimir Blažević, Josip Božić, Drago Ljevar, Miroslava Ankica Ljevar, Stanislav Krajanović (izradio Internet stranice), Josip Ljevar, Josip Tukara, Vladimir Buha, Fina i Jela Ljevar, Emanuela Tutić, Ignacija Tomić, Mirela Iličić, Suzana Knjeginjić, Jelka Vulinović i Ljiljana Grgić

Unos teksta: Ana Milić, E-mail: anica_milic@hotmail.com

Grafička priprema:

Lektor: Šime Smolić

Adresa uredništva: Župni ured Sasina, 37260 Sanski Most

Župom upravlja župnik: VLČ. **ILIJA PILIČIĆ****Župni ured Sasina**
79260 SANSKI MOST
tel./fax +387 (0) 37 688 042

Žiro račun: U HRVATSKOJ IMAMO OTVOREN s naznakom: Župni ured Sasina, za crkvu u Sasini
--

Internet stranice: <http://sasina.8m.com/> ili <http://free-si.htnet.hr/DragoLjevar/>

Tisak:

Naklada: 1000 kom

ISBN 953-98598-0-8

PREDGOVOR

Poštovani sumještani!

Sve što je napisano ostaje. Ovaj naš prvi pokušaj ima za svrhu probuditi u nama ljubav za svoje mjesto Sasinu.

Stari su Izraelci pozivali svoje sunarodnjake: "Čuj Izraele, Gospodin je Bog jedan..." ili "Neka mi se jezik za nepce prilijepi, ako spomen tvoj Izraele smetnem ja ikada"!

Nevolje rata su nas razasule po svijetu. To ne znači da ne možemo doći na svoje staro ognjište. Osobito ako znamo da je crkva u Sasini bila putujuća. Gdje je narod? Tu je crkva. Njeni učitelj, pastiri ujac i išli su od kuće do kuće pješice i na konjima. Nije im bilo nikada teško početi iz početka.

Ove godine se navršava 160 godina od početka gradnje prve drvene crkve u Sasini. Sada smo pred izazovom sagrađiti porušenu crkvu i do tri godine proslaviti 90 godina osnivanja (ponovno) župe u Sasini.

Zahvaljujemo našim marnim istraživačima povijesti Anti Orlovac i Fra Bosiljku Ljevar.

Nadamo se da je povijest u istinu učiteljica života. Tu je i prikaz obnove župne crkve u Sasini od gosp. Isaka Medić. Naša crkva "predstavlja spomenik kulture, te mu se mora posvetiti pažnja zbog povijesne, ambijentalne i edukativne vrijednosti." Stoga je ona "poticaj za normalizaciju života".

Sjećanje na prošlost budi nam pjesma "Sasina u bolu"

Urednik

Anto Orlovac

DVA STOLJEĆA ŽUPE SASINA

Slike iz povijesti župe

Uvod

Katolička župa Sasina nalazi se kod Sanskog Mosta, na putu Sanski Most-Banja Luka. Po najnovijoj geopolitičkoj podjeli pripada Federaciji Bosne i Hercegovine, upravo na granici s entitetom RS. U sadašnjem svog opsegu ona postoji kao župa, odn. samostalna kapelanija od 1914. godine. Međutim, samo naselje Sasina i župa na njezinom širem području je znatno starijeg datuma. Župa je najvećim dijelom raseljena u nedavnom ratu 1992.-1995. godine, a samo je malen broj vjernika ostao ili se vratio. Prema podacima iz šematizma Banjalučke biskupije u Sasini je 1999. živjelo svega 70 vjernika za koje se pastoralno brine župnik iz Sanskog Mosta fra Ivo Orlovac. Trenutno ih je, 2001. godine, prema župnikovu izvještaju, u Sasini i Tomašici ukupno 95.

Zaista je burna prošlost tih krajeva, njihovih vjernika i svećenika. Za teškog vremena turske vladavine, župa je često mijenjala svoje sjedište. Tako je sjedište župe kojoj je u to vrijeme pripadala današnja Sasina bilo u Kamengradu, Starom Majdanu, Sasini, Sanskom Mostu, pa opet u Sasini, sve do najnovijih vremena. Budući da je 1798. sjedište staromajdanske župe preneseno u Sasinu, to mi je dalo povoda za naslov ovog povijesnog prikaza iz kojega će se barem naslutiti sva složenost povijesnih zbivanja Katoličke crkve ovih krajeva.

1. Starija prošlost ovih krajeva

Sasina spada među starije župe u Bosni i Hercegovini. Budući da je to od starine rudarski kraj, gdje se kopala i prerađivala željezna ruda, tu su se naselili rudari iz njemačke pokrajine Saske, pa je po njima i samo mjesto dobilo ime. Mjesto se spominje 1475. godine u ljetopisu fra Nikole Lašvanina, kada je ugarsko-hrvatski kralj Matijaš pod Sasinom porazio tursku vojsku predvođenu Alibegom i Skenderbegom.¹ U opširnom popisu Bosanskog sandžaka iz 1604. godine Sasina se spominje kao mezra, tj. kao veće obradivo zemljište, odn. posjed.²

Međutim, povijest katolika ovih krajeva krajnje je dramatična i kompleksna. Mijenjali su se gospodari i ratna sreća, mijenjano je i prenošeno i sjedište župe, a vjerni katolici snalazili su se na sve moguće načine i nastojali da sačuvaju svoju vjeru, i, ako je moguće, živu glavu. Ni jedno ni drugo često nije bilo nimalo lako. Stoga, da bi se uopće nešto reklo o daljoj prošlosti ove župe, moralo bi se obuhvatiti znatno šire područje, odn. ono koje danas pokrivaju župe: Sasina, Sanski Most, Stratinska i Stara Rijeka. U svim tim mjestima postoje katoličke župe. Osim spomenutih u prošlosti je na tom području postojala i župa u Starom Majdanu, koja se naziva čas staromajdanskom, čas kamengradskom, sa sjedištem u Starom Majdanu, da bi u posljednja dva stoljeća bila nazivana sasinskom, jer je tamo preneseno

¹ J. JELENIĆ, *Ljetopis fra Nikole Lašvanina*, Sarajevo, 1916., str. 45; B. GAVRANOVIĆ, *Povijest franjevačkog samostana Petrićevac i franjevačkih župa u Bosanskoj Krajini*, Sarajevo 1959, str.199 – u daljnjem tekstu: GAVRANOVIĆ, Petrićevac.

² A. HANDŽIĆ (obradio) *Opširni popis Bosanskog sandžaka*, Sarajevo, 2000, svez. I/2, str. 317.

njezino sjedište. Na tom je području i nekoć znameniti franjevački samostan u Kamengradu, koji je dao i nekoliko - u svoje vrijeme veoma uglednih - svećenika-franjevacu.

2. Rimsko doba

Međutim, moramo se načas vratiti u daleku prošlost tih krajeva, jer povijest Katoličke crkve u njima počinje još davno prije, čak u predslavensko doba. Naime, još su stari Rimljani koristili rudno bogatstvo tih krajeva, a dolinom Sane išla je u to doba cesta koja je spajala rimske pokrajine Dalmaciju i Panoniju. Sama se pak Sasina nalazila upravo negdje na granici tih dviju rimskih pokrajina. Sve je to doprinosilo da je kršćanstvo tu veoma rano pustilo duboko korijenje. O tome svjedoče i otkrivene crkve iz tog razdoblja u širem području uz rijeku Sanu. Spomenimo ovdje samo baziliku u Blagaju na Sani, blizu Bosanskog Novog, te kasnoantičku crkvu u Zecovima kod Prijedora.

3. Srednji vijek: Sasina i Posanje – dio Zagrebačke biskupije

Nakon dolaska i pokrštenja Hrvata, ti su krajevi pripadali hrvatskom kraljevstvu, i to kao njezin središnji dio, sve do pada pod tursku vlast. Crkveno su oni pripadali Zagrebačkoj biskupiji, osnovanoj 1094. godine. Po nekim povjesničarima pružala se ona na jug sve do današnjeg Bosanskog Petrovca. Radi lakše uprave ona je bila podijeljena na arhiđakonate. Sasinski je kraj pripadao Dubičkom arhiđakonatu koji je opet bio podijeljen na tri crkvena kotara: Dubički, Sanski i Vrbaski. Današnja je Sasina pripadala Sanskom crkvenom kotaru (distriktu). Za povijest katoličke crkve predragocjena su dva popisa župa, odn. crkava te biskupije, gdje se navode i crkve iz ovih krajeva, iako je upravo Dubički arhiđakonot ostao do danas najslabije istražen. Prvi je popis arhiđakona Ivana iz 1334. godine, kada je na širem sasinskom području bio cijeli niz crkava i župa, a drugi iz 1501., kad su se Turci već zalijetali sve do ovih krajeva plijeneći i tjerajući u progonstvo katoličko stanovništvo tih krajeva, uslijed čega su se župe jedna za drugom gasile.

Spomenimo dosad otkrivene i utvrđene crkve i župe koje se spominju u popis iz 1334. u ovom dijelu Posanja. To su crkva sv. Ivana Krstitelja u Vrušusama (de Wersusya), koja se nalazila u današnjem mjestu Vrše, sjeverno od Kamengrada, nedaleko od St. Majdana, crkva Sv. Jurja u Podbrežju (de Pobresia) kod Sanskog Mosta, crkva u Kamengradu ili Kamičku (de Cramen), crkva Blažene Djevice Marije u Oštroj Luci (Oztra loka), crkva Sv. Jurja u Mrenu (de Mren), crkva Sv. Martina u Šumećici, vjerojatno zapadno od Kamengrada, itd. Ukupno se u sanskom crkvenom distriktu 1334. godine spominje 19 crkava i dvije kapelice, a to su uglavnom župne crkve, dok 1501., nije tu ostala ni jedna.³ Tragična je to posljedica turskih provala i postupnog zauzimanja tih dijelova, koji će se otada nazivati "Turska Hrvatska", tj. dio Hrvatske koji se nalazi pod turskom okupacijom. Tako se nazivalo cijelo to područje sve do rijeke Vrbasa na istoku.

4. Tursko doba

Kad su ti krajevi pali pod tursku vlast, stanje se Katoličke crkve iz temelja izmijenilo. Dotadašnje župe su uništene, narod sa svojim svećenicima iselio, ali su se male oaze katolika ipak uspjele sačuvati. Jedna od takvih oaza bila je upravo u sasinskom kraju. Tomu je doprinijela i činjenica da su tu živjeli rudari i kovači, koji su Turcima bili potrebni, pa ih nisu progonili, štoviše, katkada su uživali i određene povlastice. Štoviše ima tragova da su se u taj rudarski kraj doseljavali i katolici iz drugih rudarskih krajeva iz srednje Bosne, od Vareša i

³ Istraživanjem tih župa bavio se osobito hrvatski povjesničar, svećenik Josip BUTURAC. Najnovije rezultate svojih istraživanja objavio je 1984. pod naslovom Popis župa Zagrebačke biskupije 1334. i 1501. u *Starinama* knjiga 59, Zagreb, 1984, str. 43-108; sanski distrikt, str. 71-72; v. tamo daljnju literaturu. Još prije njega tim se pitanjem bavio i banjalučki svećenik Nikola BILOGRIVIĆ, čija je knjiga *Katolička crkva na području Banjalučke biskupije do invazije Turaka, Topološke i povijesne crtice*, izišla tek 1998. u Sarajevu.

Kreševa. No bili su oni samo mali otočići u moru inovjeraca. Osim Turaka i islamiziranih katolika, koji su se poturčili tu se od turskog vremena naseljavaju i pravoslavni Vlasi, koji tek pod utjecajem Srpske pravoslavne crkve postupno prihvaćaju srpsku nacionalnu svijest. Sami srpski povjesničari priznaju da u Pounju prije Turaka nije bilo pravoslavnog elementa, iako drugi neutemeljeno tvrde da su oni tu iz puno ranijeg vremena, no za to nemaju nikakvih dokaza.

Teško je reći je li ijedna župa iz predoturskog razdoblja tu opstala. Činjenica je da se na tom području Kamengrad i Majdan spominju kao župe 1623. godine, a samo sedam godina kasnije, 1630., ne spominje se Kamengrad, nego samo Majdan. Godine pak 1638. biskup fra Jeronim Lučić spominje "*Majdan, drugačije Kamengrad*".⁴ Otada se to tretira kao ista župa, bez obzira pod kojim se imenom javlja. Svakako se više katolika sačuvalo u okolici Starog Majdana. Gavranović spominje da je župa Sasina imala svoje matice još od 1690. godine, ali ne veli gdje se nalaze.⁵ U šematizmima Banjalučke biskupije navodi se da se one čuvaju u fojničkom samostanu, čijem distriktu su pripadale krajiške župe u to vrijeme.

Evo i jednog primjera stradanja katolika u doba Turaka. U maticama umrlih župe Stara Rijeka nalazimo podatak o ubojstvu trojice katolika od strane Turaka u godini 1851. Tekst pisan latinskim jezikom donosim u hrvatskom prijevodu:

*"Dana 7. ožujka 1851. bijedno poginuše od turskih zlikovaca, iz puške u Gomionici, selu koje pripada župi Sasina. To su ova tri, naime: Grgur Vidović od Briševa 40 god., Anto Bojadilo od Maunića Majdana, god. 45, Ivan Jakić iz Vareša, god. 25. Svi su pokopani u istom mjestu."*⁶

5. Franjevački samostan u Kamengradu

Već je spomenut i franjevački samostan u Kamengradu. Kamengrad se prvi put u povijesnim ispravama spominje 1374. kao posjed uglednih hrvatskih knezova Blagajskih. Godine 1519. spominje se kamengradska utvrda. Tu je svakako već tada morala postojati crkva i župa. Samostan se u Kamengradu spominje u 16. st., kada je on već u turskim rukama. Godine 1553. jedan je član toga samostana fra Šimun od Kamengrada provincijal bosanske franjevačke provincije. U Fojnici je 29. kolovoza 1675. održan kapitul franjevačke provincije Bosne Srebrene kojemu je predsjedao fra Ivan iz Kamengrada, generalni vizitator provincije, a bio je kasnije i biskupski vikar, što znači da je on u to vrijeme veoma ugledan u svom redu. Istom zgodom kod sv. mise spominje se među poslužiteljima i jedan klerik iz Sasine kao svjećonoša (cerofarius). U povijesnim dokumentima nailazimo i na imena drugih franjevaca iz Kamengrada, tako neki fra Filip, fra Andrija, i dr.

6. Samostani Klarisa u Melini i Divićevu (Šehovcima)

Manje je poznato da su na području nekadašnje župe Sasina, a današnje Sanski Most bila čak dva samostana redovnica: franjevki odn. klarisa. Jedan se nalazio u Melini, gdje je bio samostan i crkva Sv. Klare, a drugi blizu Sanskog Mosta. O njima nažalost nemamo puno podataka, ali znamo da su postojali prije 16. st.

Za ovaj drugi znamo da se nalazio na desnoj obali rijeke Sane na mjestu koji se još u 19. st. nazivao u narodu Divićevo, a Turci su ga zvali Šehovci. Jedan dokumenat iz 1862. godine spominje njegove ostatke, te predaju u tamošnjem narodu i to ne samo katoličkom.⁷ Koliko mi je poznato, nitko se nije potanje bavio istraživanjem toga za nas veoma značajnog pitanja. Možda je to zadatak za nekoga iz današnjeg pokoljenja Sanjana.

⁴ B. GAVRANOVIĆ, *Petrićevac*, str. 196.

⁵ Nav. mj, 199.

⁶ Vidjeti u maticama umrlih samostalne kapelanije Stara Rijeka, svez. I pod odgovarajućim datumom.

⁷ B. GAVRANOVIĆ, *Petrićevac*, str. 219.

7. Izvještaji biskupa i apostolskih vikara

Dragocjene podatke zabilježili su nam biskupi i apostolski vikari koji su pohađali svoje župe. Biskup fra Nikola **Olovčić** pohodio je župu Majdan 30. svibnja 1672. Iz izvještaja koji je poslao u Rim tri godine kasnije vidimo da u toj župi postoje čak četiri crkve i jedan župni stan, koji nije blizu tih crkava, a u kojem žive dva franjevca iz fojničkog samostana. Čini se da je taj stan mogao biti upravo u Sasini ili možda u Škrljevitoh. Bila je to tada velika župa od 4.200 vjernika, od kojih je on krizmao 3.609, što praktički znači sve osim male djece. To je ujedno znak da tamo biskup nije odavno zalazio. Vjernici su rudari i kovači koji dobro žive i Turci ih ne diraju, jer im kao takvi koriste, ali da vjerski nisu baš na visini, bilježi biskup.⁸

Kad biskupi susjednih biskupija, čiji su dijelovi ostali pod Turcima nisu više dugi niz godina mogli pohađati svoje vjernike, papa je 1735. godine osnovao Apostolski vikarijat u Bosni i Hercegovini, odnosno u područjima pod turskom vlašću. Apostolski vikari su imali biskupski red, a birani su najčešće iz redova bosanskih franjevaca i bili su podložni izravno papi.

Biskup fra Pavao **Dragičević** pohodio je 1741. župu Stari Majdan, a zabilježeno je da je pred Božić, tj. 22. prosinca u selu staromajdanske župe Sasini dijelio krizmu pred župnim stanom.⁹ Narodu nije smetala ni hladnoća, od radosti što je među njima biskup, budući da čak 60 godina nisu vidjeli biskupa u svojoj sredini. U izvještaju koji je 1743. poslao u Rim sačuvali su nam se dragocjeni podaci, jer je zabilježio kako je majdanska župa nekoć bila prostrana i glasovita, a sada je spala na niske grane. Nekoć je imala čak šest crkava: sv. Luke u Gomionici, sv. Ane u Dabru, sv. Katarine pod tvrdom Kamengrad, Bijele Nedjelje pod gradom Majdan, sv. Ivana Krstitelja u Majdanu i također sv. Ivana u Ljubiji. U to doba sve su te crkve porušene ili služe u profane svrhe. Za Sasinu je značajno, kako bilježi Dragičević, da je tamo postojala mala kućica u kojoj bi župnik odsjeo kad bi tamo po pastoralnim potrebama navratio.

Također je po selima zabilježio sva kućanstva s imenom i prezimenom kućedomaćina te broj članova i to posebno odraslih tj. već krizmanih, a posebno djece. Prelazilo bi okvire ovog rada, ako bismo ovdje iznosili podatke o cijeloj toj prostranoj župi, pa ćemo ovdje izdvojiti samo ono što se odnosi na današnju Sasinu odn. njezinu današnju župu. U Sasini je te godine živjelo ukupno 13 obitelji sa 64 odrasle osobe i 30 djece.

Današnjem čitatelju bit će zanimljivo koje se obitelji (prezimana) tu pojavljuju. Donosim ih abecednim redom u današnjoj transkripciji i hrvatskom izgovoru:

Arvatović (Hrvat),
Batkova (Batković),
Knežević,
Komljenović i
Siminica (Siminiza).

Najviše je Komljenovića, sedam obitelji, od ukupno 13.

Dragičević je staromajdansku župu drugi put pohodio 10. listopada 1755., a treći put je, odsjevši u maloj župnoj kući, tu krizmao 7. i 8. listopada 1761. Te godine župa Stari Majdan ima 133 obitelji i 1327 duša.¹⁰

Drugi biskup koji je pohodio Sasinu i u Rim poslao sličan izvještaj bio je fra Marijan **Bogdanović**. On je obilazio župe između 27. svibnja i 9. prosinca 1768. Iste je godine poslao izvještaj u Rim. I tada se Sasina vodi kao selo staromajdanske župe. Tada Sasina ima 58 obitelji s 309 odraslih i 169 djece, dakle ukupno 478 župljana. Iznenađuje toliki porast u samo četvrt stoljeća.

Donosim na isti način kao gore i prezimana koja on navodi:

Abramović

⁸ Nav. mj., str. 196.

⁹ Nav. mj., str. 200.

¹⁰ B. GAVRANOVIĆ, *Petričevac*, str. 197, piše netočno da je to bilo 5. listopada.

Arvatović (Hrvat)
 Babić
 Barić
 Barišić
 Božić
 Ćosić
 Gagulić
 Glavašević
 Jakovljević
 Knežević
 Komljenović
 Lovrić
 Mardekić
 Mari(ji)ć
 Marković
 Matijević
 Mihić (Mijić)
 Mišić
 Mlinarević
 Pančić
 Saloković
 Stojaković
 Stojanović
 Tadić
 Tomasović
 Tomić
 Vlajnić
 Vulinović
 Ždralić (Ždralović).

Tada staromajdanska župa obuhvaća sedam sela na veoma velikom području. Osim sjedišta župe Stari Majdan i Sasine to su još: Tarnava, Riečani, Gomionica, Kljevci, Rost i Suača. Zanimljivo je da se u izvještaju ne navode obitelji iz Starog Majdana. Ako nije u pitanju običan previd, onda bi to moglo značiti da tu tada i nije bilo katolika, ali da je župa zadržala svoje ime.

Biskup fra Marko **Dobretić** pohodio je majdansku župu čak četiri puta u devet godina, od 1773.-1782., sve u razmaku od po tri godine. Imamo potanje podatke za dva njegova pohoda. Godine 1776. pohodio je selo Škrljevitu, gdje ga je primio župnik u skromnoj župnoj kućici. Tu je 30. i 31. srpnja služio sv. misu na otvorenom blizu župne kuće i krizmao ukupno 84 krizmanika. Zabilježeno je da je župa tada imala 152 bijedne kuće i 1.278 duša. Drugi put je tu župu pohodio od 17.-19. srpnja 1779. te krizmao ukupno 92 krizmanika u dva dana. Tom prigodom župa ima 140 kuća i 1282 vjernika.

Evo pregleda biskupskih pohoda staromajdanskoj župi za koje znamo iz sačuvanih matica:

Fra Nikola Olovčić, biskup	30. 05. 1672.
Fra Pavao Dragičević, biskup, ap. vikar	10. 10. 1755.
Fra Pavao Dragičević, biskup, ap. vikar	08. 10. 1761.
Fra Marijan Bogdanović, biskup, ap. vikar	30. 09. 1768.
Fra Marko Dobretić, biskup, ap. vikar	06. 07. 1773.
Fra Marko Dobretić, biskup, ap. vikar	30. 07. 1776.
Fra Marko Dobretić, biskup, ap. vikar	19. 07. 1779.
Fra Marko Dobretić, biskup, ap. vikar	25. 06. 1782.
Fra Augustin Okić, biskup, ap. vikar	01. 08. 1785.

(zatim nema više vizitacija do veljače 1797. možda zbog pošasti kuge)

.....

Još su dvaput dolazili biskupovi delegati u vizitaciju ove župe: Dana 10. svibnja 1765. knjige potpisuje biskupov tajnik fra Franjo Vučević prigodom generalne vizitacije, a 26. prosinca 1771. vizitira fra Pavao od Duvna, delegat ordinarija.

8. Prijenos sjedišta župe iz Starog Majdana u Sasinu

Iz do sada objavljenih radova i dokumenata nije posve jasno, kada je točno sjedište župe preneseno iz Starog Majdana u Sasinu, jer su autori neprecizni. Gavranović samo kratko kaže da je to bilo početkom 19. stoljeća i to kao posljedica ratova protiv Turaka, kad su katolici morali tražiti zakloništa u zaklonjenijim mjestima.¹¹ Šematizam Vrhbosanske i Banjalučke biskupije iz 1883. tvrdi da je sjedište preneseno iz Starog Majdana u Sasinu "oko godine 1812."¹² I šematizam Banjalučke biskupije iz 1892. je neprecizan, te veli da župa nosi ime Sasina od 1800.,¹³ što onda drugi nekritički prepisuju. Ipak je to bilo nešto ranije, tj. 1798. godine, jer od te godine posjedujemo matice vjenčanih i umrlih župe Sasina, kako je na njima navedeno. Biskup fra Augustin Miletić bilježi 1813. godine Sasinu kao sjedište župe koja je veoma prostrana: po šest sati u duljinu i širinu. Tada je ta župa imala 207 kuća i 1636 vjernika; g. 1829. bilo je 172 kuće i 1432 vjernika, g. 1855. 190 obitelji i 1747 vjernika, 1864. 277 obitelji i 1893 vjernika, a 1877. 218 obitelji i 1528 vjernika.¹⁴

9. Osnutak dviju novih župa: Stara Rijeka i Stratinska

Za tako veliko područje bilo je potrebno više pastoralnih sjedišta. Najprije je 1850. godine osnovana samostalna kapelanija koja je kasnije prerasla u župu u Staroj Rijeci. Iako je ona službeno odijeljena od župe Volar, obuhvaćala je velik dio nekadašnje župe Stari Majdan. U maticama krštenih staroriječke župe zabilježeno je da je prvo dijete u toj novoj župi kršteno 13. lipnja 1850.

Godine 1871. sasinska župa je podijeljena. Od nje je odvojena Stratinska koja je također najprije bila samostalna kapelanija, a zatim posebna župa. U predtursko doba na području te župe su postojale tri crkve: Sv. Luke u Gomionici, Sv. Klare u Melini (gdje je nekoć postojao i samostan sestara klarisa) i Sv. Lucije u Obrovcu. Njihovi ostatci bili su vidljivi još prije stotinjak godina, kako bilježi šematizam Banjalučke biskupije iz 1900.¹⁵

10. Sjedište župe opet seli: iz Sasine u Sanski Most

Međutim, pitanje sasinske župe nije time riješeno. Sjedište župe bilo je u Sasini sve do 1884., a onda je odlučeno da se njezino sjedište prenese u Sanski Most, jer je odatle bilo lakše upravljati prostranom župom. Učinio je to župnik fra Filip Jazvić, koji je na desnoj obali rijeke Sane kupio zemljište i na njemu sagradio župni stan i drvenu kapelicu. Još dok je novoosnovanom Banjalučkom biskupijom privremeno upravljao nadbiskup Dr. Josip Stadler iz Sarajeva, upućena je 3. travnja 1884. molba Zemaljskoj vladi u Sarajevu da iz svoga proračuna pomogne u izgradnji župne kuće u Sanskom Mostu, kamo je trebalo prenijeti sjedište župe Sasina. Vlada se nije žurila s odgovorom, nego ga je uputila nadbiskupu tek 7. rujna te godine. U međuvremenu je upravu Banjalučke biskupije preuzeo biskup Marković, pa je nadbiskup vladin dopis uputio njemu u Banjaluku. Vlada je birokratskim jezikom odgovorila da će razmotriti oportunist takve pomoći početkom slijedeće godine, ako bi "ispitivanja koja je započela Okružna oblast ih Bihaća dala povoljan rezultat".¹⁶ Bio je to početak današnje župe Sanski Most.

¹¹ B. GAVRANOVIĆ, nav. dj., str. 198.

¹² *Imenik klera i župah nadbiskupije Vrhbosanske i biskupije Banjalučke za godinu 1883.*, str. 68.

¹³ *Schematismus cleri dioecesis Banjalucensis in Bosna pro anno Domini 1892.*, str. 26.

¹⁴ B. GAVRANOVIĆ, nav. dj., str. 198 i 200.

¹⁵ *Schematismus cleri...1900*, str. 40.

¹⁶ Dopis Zemaljske vlade iz Sarajeva br. 18560/I od 7. IX. 1884. u Biskupijskom arhivu u Banjaluci (u daljnjem tekstu: BABL), br. 96/1884.

Upravo kad je biskup fra Marijan Marković u lipnju 1884. preuzeo upravu Banjalučke biskupije, jedno od prvih pitanja koja je valjalo rješavati bilo je pitanje gradnje župnog stana sasinske odn. starodrevne majdanske župe, jer je stari bio posve dotrajaao. To je bila prilika da se sjedište župe prenese na povoljnije mjesto. O tome je bio upitan franjevački diskretorij petrićevačkog samostana. Na to je diskretorij 10. srpnja 1884. izvijestio biskupa:

“Po Vašoj naredbi broj 4 dd. 17. lipnja o. g., da odluči ovo Diskretorije, gdje da se gradi župni stan u starinskoj župi zvanj ‘Majdan’ koji je dosada bio u Sasini.

Ovo Diskretorije posla O. predsjednika ove rodovničke občine u Sasinu, da točno stvar izvidi, isti izvidivši stvar priobći nam, da velika većina puka želi da se župni stan iz Sasine u Sanskimost prenese, buduć je Sanskimost sredina župe. Mi videći da bi bila velika korist kako za puk tako i za župnika, ako se iz Sasine župni stan u Sanskimost prenese, zato smo prenos istog iz Sasine u Sanskimost odredili”¹⁷

Samo pet dana kasnije, 15. srpnja, biskup Marković šalje dopis župljanima Sasine kojim određuje da se sjedište župe prenese iz Sasine u Sanski Most, te da se tu počne graditi župni stan i druge potrebne zgrade. Evo razloga kojima je on vjernicima Sasine protumačio tu odredbu, želeći izbjeći njihovo protivljenje takvoj odluci. Razlozi su ovi:

“1. Do sada župnik u Sasini plaćao je pogodbenu pristojbu za zemljište sgrada i stanovanja gospodaru zemlje, gdje protivno u Sanskome Mostu toga neće biti, jer će biti na svojoj zemlji.

2. Sami znate da je Sanski Most na ravni i lahko je tamo doći većini krstjana, dočim na suprot Sasina je i najskrajnje selo, i u briegu i strmi.

3. U razmjerju s drugim selima Sasini opet nije tako daleko dolaziti u Sanski Most, niti po tom mlogo štetovanja.

4. Da bude kod Sanskoga Mosta župni stan, istim (...) oblastim pogodnija je stvar, na što se veliki obzir uzima.”¹⁸

Zato biskup potiče Sasinjane da uvažavaju iznesene razloge i poslušno prihvate ovu odluku.

Sasinski župnik fra Filip Jazvić izradio je još 11. lipnja 1884. popis vjernika cijele sasinske župe koji je poslao biskupu Markoviću, očito kao pripravu na prijenos sjedišta župe u Sanski Most. Vjerujem da je popis i danas zanimljiv pa ga ovdje donosim:

“Popis dušah za god. 1884. župe Sasina. Zaštitnica sv. Maria u Nebo uznešena; podnešen Privs. i Pripoštov. G.G. Marianu Makroviću Biskupu u Bajnojgluci, po O. Filipu Jazviću župniku dne 11. Lipnja 1884.

Broj tekući i sela	Broj familija	Broj oženiti	Broj duša za pričest	Broj duša bez pričesti	Skupa svih	Kapele	Groblja	Dalečina od matice
1. Sasina matica	80	114	370	242	612	2	2	-
2. Škiljevita	31	41	125	83	208	1	1	1 ½
3. Riečani	4	5	14	9	23	0	1	2 ½
4. Kievo	15	16	48	31	79	0	0	3
5. Kruari	26	28	88	54	142	1	1	1
6. Trnova	22	18	69	43	112	1	1	2 ½
7. Poljak	13	18	58	37	95	0	0	1
8. Sanskimost								
Varoš	2	2	6	2	8	0	0	1 ¾
9. Kiljevci	46	54	161	92	253	1	1	4 ½
10. Lužci	1	3	8	2	10	0	0	6
11. Tomašica	17	16	50	35	85	0	0	2 ½

¹⁷ Dopis u BABL-u, br. 37/84. Kad je biskup Marković preuzeo upravu Banjalučke biskupiju, započeo je novu numeraciju dokumenata; navedeni broj je po Markovićevoj numeraciji.

¹⁸ Koncept dopisa u BABL-u, br. 38/84 od 15. VII. 1884.

Summe	257	315	997	630	1627	6	7
-------	-----	-----	-----	-----	------	---	---

O. Filip Jazvić, župnik¹⁹

11. Osnutak nove župe u Sasini

Tako je ostalo do 1914. Budući da je župa bila veoma prostrana, a i broj vjernika je dobro porastao, pojavila se potreba da i Sasina opet dobije svoga svećenika. već početkom 1914. tj. 4. veljače izvješćuje sanski župnik fra Anto Jurić biskupa u Banjaluci kako bi bilo najbolje podijeliti sansku župu. Prema njegovu prijedlogu filijali Sasina pripala bi sela Sasina 145 kuća, Tomašica 30 i Škrļjevita 53, dakle ukupno 228 kuća. Dio Škrļjevite i 11 kuća Božića iz Sasina po tome bi prijedlogu pripalo sanskoj župi, te bi toj župi ostalo ukupno 330 kuća.²⁰ Neko vrijeme vodile su se rasprave da li da Božići i dio Škrļjevite pripadnu Sasini ili Sanskom Mostu, dolazila su biskupu pisma za jedno i drugo rješenje. Konačno je biskup 4. srpnja 1914. praktički ustanovio novu crkvenu jedinicu, samostalnu kapelaniju u Sasini i odredio joj granice. Evo tog dekreta:

“Biskupski Ordinarijat imajući pred očima duhovnu korist puka, što lakšu i uspješniju pastorizaciju, kako bi se što bolje duhovnim potrebama naroda udovoljilo, obnašao je u sporazumu s franjevačkim Redodržavništvom za nužno novoustanovljenoj kapelaniji u Sasini granice zaokružiti tako da joj u buduće imaju pripadati slijedeća sela:

1. Sasina s Božićima kao središte,
2. Škrļjevita, sva općina,
3. Tomašica.

Sela spomenuta dužna su prema mogućnosti pojedinaca doprinijeti za dogradnju župnog stana i potrebitih župnih nuzzgrada.

Banja Luka, 4. srpnja 1914.”²¹

Međutim, samo tri mjeseca kasnije biskup je ipak popustio i župi Sanski Most pripojio Donju Škrļjevitu i 11 kuća Božića iz Sasine.²²

12. Župne matice

Imamo sačuvanu samo jednu knjigu župnih matica staromajdanske župe, i to u jednom svesku matica vjenčanih i umrlih. U maticama vjenčanih te župe početkom 1749. stoji hrvatskim jezikom i pismom (bosančicom) napisano: *“Ovdi se pišu koi se vinčaju po naredbi Svete majke cark(v)e župe majdanske”*, a u maticama umrlih iz istog vremena: *“Ovdi se pišu pravovirni martvi župe majdanske”*. Matice se čuvaju u arhivu franjevačkog samostana na Petrićevcu. Matice vjenčanih obuhvaćaju razdoblje od skoro pola stoljeća: od 20. siječnja 1749. do 3. veljače 1797., a matice umrlih od 21. veljače 1749. do godine 1790. ali neke stranice na kraju nedostaju. Matica krštenih te župe nema u samostanskom arhivu na Petrićevcu, gdje se nalaze gore navedene. Šematizmi iz 1883. i iz 1885. pišu da su u župi Sasina matice od 1747. (a treba: od 1749.), a da su starije od tih u fojničkom samostanu. No, riječ je o staromajdanskim maticama.

Međutim, sasinske matice u užem smislu riječi otvorene su 2. siječnja 1799., kako stoji na prvoj stranici matica umrlih te župe, a učinio je to župnik fra Petar Kozić, no u tim maticama ima upisanih pokojnika još od 10. lipnja 1798. U maticama pak vjenčanih upisan je prvi par koji je vjenčan 10. studenoga 1798. I one se čuvaju u samostanskom arhivu na Petrićevcu.

13. Sasinske crkve i župni stanovi

¹⁹ Popis v. u BABL, god. 1884.

²⁰ Dopis župnika Jurića u BABL-u br. 114/1914.

²¹ Koncept dekreta u BABL-u br. 556/1914.

²² Koncept dopisa br. 744/14 od 7. X. 1914. u BABL-u.

Prvu drvenu crkvu i župni stan u sasinskoj župi sagradio je župnik fra Andrija Alaupović 1841. uz pomoć vjernog naroda. Nalazili su se na brijegu zvanom Žabar nedaleko od današnjeg groblja Zimzelena. Međutim, jedan dokumenat iz 1862. spominje da su "ujaci" prije toga imali svoje sjedište na mjestima zvanim Crkvenac i Budine.²³ Trag toj crkvi sačuvan je u nazivu tamošnjeg toponima; to se mjesto naime zove "Ujakova njiva". Bila je posvećena Svetoj Mariji u nebo uznesenoj. Isti patron te crkve spominje se i u šematizmima 1885. i 1900., dok onaj iz 1935. navodi taj patron za crkvu u Sanskom Mostu, dok za onu u Sasini, koja je u to vrijeme lokalna kapelanija, ne navodi nikakvog patrona. Kada je sasinska crkva dobila novog, sadašnjeg patrona, nisam mogao ustanoviti. Ta je crkva nekoliko puta mijenjala svoju lokaciju.

Crkva je 1916., za župnika fra Ante Mačinkovića prenesena u dolinu i podignut drveni zvonik, gdje je već postojao župni stan, sagrađen 1914., a odatle je još jednom prenesena četiri godine kasnije na brežuljak zvan Buhin brijeg, s druge strane ceste.

Treću sasinsku crkvu posvećenu Rođenju Bl. Dj. Marije ili Maloj Gospi gradio je župnik fra Luka Tešić 1940., a župni stan fra Drago Prpić 1947. Ta je crkva uspjela preživjeti pola stoljeća, dok nije 28. lipnja 1993. miniranjem posve srušena, a ostao je samo dio tornja. Novi župni stan uz crkvu gradio je župnik vlč. Adolf Višaticki 1978., ali je i on 1992. opljačkan i spaljen, te je ponovno obnovljen 1998.?

Filijalna crkva u Tomašici srušena je u studenom 1992. godine.

14. Groblja sasinske župe

Današnjem čitatelju, pogotovo onom koji živi daleko od zavičaja, bit će zanimljivo čuti koja su sve groblja postojala u toj župi. Listajući prve godine sasinskih matica, počev od 1799. godine našao sam da su se pokojnici te župe pokopavali na 11 grobalja, i to u: Sasini (Staro groblje), Škrljevitij, Riečanima, Kijevu, Kljevcima, Gomionici (jedino se za to groblje navodi da je bilo posvećeno sv. Luki), Stratinskoj, Biloj Nedilji (nekoć: Spahinsko selo, danas: Dževar), Tmavi, Kruharima i na groblju Zimzelena. Sigurno je da su neka od tih grobalja veoma stara; za ono u Biloj Nedilji postoji predaja da je još iz predturskog vremena, a još uvijek se koristi za ukope.

15. Kanonski pohodi biskupa i krizme u sasinskoj župi

Za svaku je župu veoma značajan događaj dolazak biskupa koji je obično prilika da biskup bolje upozna stanje u pojedinim župama, vidi tamošnje potrebe, upozori na nedostatke, potakne narod na veću revnost, pregleda župne knjige, što se kratko naziva kanonskim pohodom. Tom se prigodom redovito podjeljuje sakrament sv. Potvrde ili Krizme. U ono davno vrijeme kad su biskupi zbog loših ili nikakvih puteva, opasnosti od Turaka, epidemija kuge i drugih neprilika rijetko pohađali župe, bio je svaki biskupov dolazak prava svečanost. Pregledavajući župne matične knjige biskupi su ih potpisivali i odobravali ili eventualno upozoravali na neke nedostatke. Gore su navedeni pohodi biskupa iz vremena dok je sjedište župe još bilo u Starom Majdanu.

Zahvaljujući sačuvanim maticama krizmanih sasinske župe imamo zabilježene podatke o kanonskim pohodima biskupa i krizmama u Sasinskoj župi za razdoblje od 1836. do 1880. godine (nedostaju podaci od početka tog stoljeća od 1836.). U tom je razdoblju bilo u sasinskoj župi devet takvih pohoda. Biskup bi redovito slavio sv. misu s narodom, ohrabrio ga i potaknuo u propovijedi, a onda bi dijelio sv. krizmu i to često ne samo jedan dan, jer ne bi sve stigao istog dana, ili bi ostao dan-dva odmoriti se, a uvijek bi još ponetko pristigao, pa je i njih krizmao. Kod nekoliko krizmi upisano je da je to bilo na groblju Zimzelena na otvorenom, gdje je u blizini bio i župni stan, a kod drugih stoji samo da je to bilo u sasinskoj

²³ B. GAVRANOVIĆ, *Petričevac*, 219.

župi, no čini se da su i one uglavnom bile na istom mjestu. Iz podataka o broju krizmanika vidljivo je i da je riječ o velikoj župi. Evo tog pregleda:

datum	biskup	broj krizmanika
5. i 6. VI. 1836.	Fra Rafael Barišić, ap. vikar	243
26. VII. 1840. (na groblju Zimzelena)	Fra Rafael Barišić, ap. vikar	227
3.-5. VIII. 1851. (krizmao je tri dana, jer zbog velike oluje neki nisu mogli doći)	Fra Andrija Karačić, ap. provikar	381
10. i 11. VII. 1853. (na groblju Zimzelena)	Fra Andrija Karačić, ap. provikar	116
26. –29. VII. 1857. (krizmao je čak četiri dana!)	Fra Marijan Šunjić, ap. vikar	233
16. i 18. X. 1864.	Fra Sebastijan Franković, ap. vik.	182
27. i 28. V. 1869. (na groblju Zimzelena)	Fra Paškal Vuičić, ap. vikar	202
30. VII. 1874. (U međuvremenu se od Sasine odijelila župa Stratinska, pa je krizmanika manje!)	Fra Paškal Vuičić, ap. vikar	63
5. IX. 1880. Otada pa do 1914. krizme i kanonski pohodi bili su u novom sjedištu župe u Sanskom Mostu, gdje su krizmani i kandidati iz Sasine i okolnih sela.	Fra Paškal Vuičić, ap. vikar	175

16. Krizme nakon osnutka župe u Sasini

Prva krizma nakon osnutka župe odnosno samostalne kapelanije u Sasini bila je u Sasini 19. srpnja 1919., kada je biskup fra Jozo Garić krizmao 162 krizmanika.

Isti je biskup 21. kolovoza 1925. pohodio Sasinu i krizmao 375 krizmanika.

I 13. srpnja 1930. biskup Garić vizitirao je župu Sasina i krizmao 219 krizmanika.²⁴

Prva krizma nakon Drugog svjetskog rata bila je u Sasini 11. svibnja 1948. kad je biskup Smiljan Čekada krizmao 889 krizmanika.

Nakon pet godina bila je krizma koju je 8. kolovoza 1953. imao biskup Dr. Dragutin Čelik, kad je krizmao 105 vjernika. Te je godine biskup Čelik protjeran iz Bosne kad je htio imati krizmu u Šurkovcu kod Ljubije i tom prigodom teško zlostavljan od nahuškane "napredne omladine".

Biskup Čelik još je jednom imao krizmu u Sasini u godini svoje smrti. Dana 10. srpnja 1958., samo mjesec dana prije smrti, krizmao je u Sasini 315 krizmanika.

Biskup Alfred Pichler prvu je krizmu u Sasini imao 11. kolovoza 1963. kad je bilo 268 krizmanika.

Sljedeća krizma bila je 27. kolovoza 1967. kad je krizmanika bilo 149. Krizmu je podijelio generalni vikar mons. Branimir Župančić.

Nakon četiri godine krizmu je opet dijelio biskup Pichler u Sasini 29. kolovoza 1971. i tom je prigodom krizmao 236 vjernika.

²⁴ Čini se da je biskup Garić dijelio krizme u Sasini također 1935. i 1940. godine, ali nam nedostaju matice krizmanih iz tog razdoblja. Dio podataka dobio sam od župnika mr. fra Ive Orlovca, sadašnjeg upravitelja župe Sanski Most i Sasina, kojemu ovom prigodom srdačno zahvaljujem. Ostali nam nisu dostupni.

17. Prikaz (stanje duša) sasinske župe 1858. godine

U sačuvanoj matici krizmanih zabilježeni su i podaci o broju vjernika u župi iz godine 1858.²⁵ Budući da su to najstariji poznati nam podaci iz te župe, ovdje ih također donosimo. Navedeni su posebno odrasli vjernici, tj. oni koji su već primili prvu pričest, posebno manja djeca i njihov ukupni broj, te broj obitelji i udaljenost od crkve odn. sjedišta župe u satima hoda.

<i>selo</i>	<i>obitelji</i>	<i>odraslih</i>	<i>djece</i>	<i>ukupno</i>	<i>udaljenost</i>
Sasina	87	384	217	601	-
Gomjonica	34	145	76	221	5 h
Kievo	7	28	17	45	2
Kljevci	15	94	78	172	4 ½
Kladovita	10	37	27	64	¼
Kruhari	19	64	66	130	1 ½
Stratinska	40	141	102	243	3 ½
Šeovci	5	26	24	50	1
Škljevita (!)	30	104	62	166	1 ½
Tarnava	15	64	33	97	2
Tramošinja	7	16	14	30	2
Timar	8	23	7	30	1 ½
<i>Ukupno</i>	<i>287</i>	<i>1086</i>	<i>723</i>	<i>1849</i>	

Spomenimo da prema sličnom izvještaju iz matica krizmanih župa Sasina, godine 1880., tj. nakon što je od nje odijeljena Stratinska ima 241 obitelj s 821 pričešćenom osobom i 534 djece, dakle ukupno 1.355 vjernika. U Sasini te godine postoji crkvice, a kapelice (vjerojatno grobljanske) postoje dvije u Sasini, te po jedna u Kruharima, Škljevitoj (!) i Trnavi.

18. Kretanje broja vjernika sasinske župe

Prema šematizmima Banjalučke biskupije možemo slijediti kako se kretao broj vjernika u župi Sasina.

Godine 1883. tu je živjelo 230 obitelji: Nažalost, ne navodi se ukupan broj vjernika, a ima ih u ovih 12 sela: Sasina, Kievo, Kladovita, Kljevci, Kruhari, Poljaci, Riečani, Sanski most, Škljevita, Timar, Tramošnja i Trnava.

Godine 1885. župa ima 1.627 katoličkih vjernika, a žive u 11 sela. Ne spominju se sela Kladovita, Timar i Tramošnja, a navode se nova: Lužci i Tomašica.

Godine 1892. šematizam sva spomenuta sela, pa i samu Sasinu navode kao dio župe Sanski most, dok se sasinska župa uopće ne spominje ni kao župa ni kao samostalna kapelanija. Sela je i tada 11; ne spominje se Timar, a novi su Krkoevci. Vjernika je ukupno 1.924.

Godine 1900. ponavlja se isti slučaj kao i 1892. Te godine u župi Sanski Most živi 2.397 vjernika u 13 sela. Nova su sela u kojima ima katolika: Bošnjaci i Lužani.

Šematizam iz 1935. vodi Sasinu kao lokalnu kapelaniju koja ima 2.146 katolika i to u tri sela: Sasina, Škljevita i Tomašica (dok istovremeno župa Sanski Most ima 3.289 katolika).

Godine 1939. sasinska župa ima 2.345 vjernika.

Zadnji šematizam koji donosi broj katolika po pojedinim selima ove župe je onaj iz 1960., pa ovdje ispisujem te podatke. Spomenute godine je u sasinskoj župi ukupno 2.502

²⁵ Matica krizmanih župe Sasina iz toga vremena čuva se na Petrićevcu.

vjernika, i to je najveći broj vjernika koji je ta župa postigla. Po selima ima te godine kako slijedi:

Žabarice	387 vjernika
Rudine	170
Božići	192
Tomašica	305
Gornje selo	285
Šumari	254
Škrljevita	451
Lujići	252
Matijevići	206.

Godine 1974. broj vjernika je u laganom opadanju i iznosi 2.350.

Do godine 1991. broj je opao na 1.600 vjernika.

Bilo bi zanimljivo analizirati ove brojeve, no za to ovdje nemamo mogućnosti, ali neka ostanu sačuvani za buduća vremena.

19. Duhovna zvanja iz staromajdanske odnosno sasinske župe

Činjenica je da je taj nekoć čisto katolički kraj Crkvi dao puno duhovnih zvanja. Govoreći o franjevačkom samostanu u Kamengradu spomenuli smo imena nekih svećenika. Imena većine od njih nikada nećemo ni saznati. No smatram korisnim zabilježiti imena onih koja sam pronašao listajući staromajdanske i sasinske matice. Iz razdoblja kad je sjedište župe bilo u Starom Majdanu naišao sam na ove svećenike:

1. Fra Matija Sedić iz Gomionice, kapelan je u Starom Majdanu od 1749.
2. Fra Stipan Ćosić iz Majdana, spominje se 1760.-tih godina
3. Fra Grgo Čavlović iz Sasine, kapelan u Starom Majdanu oko 1783-1786.
4. Fra Petar Kozčić iz Stratinske (?), župnik je u Starom Majdanu u dva navrata: od 1798.-1802. i 1806.-1809., a god. 1786. je socius parochi
5. Fra Marijan Grgić iz Sasine, bio mjesni kapelan u Staroj Rijeci 1860.-1862., a umro je u Ivanjskoj.

I nakon što je ova župa odijeljena od Sanskog Mosta 1884. godine, župa Sasina dala je više duhovnih zvanja i to kako svećenika, tako i redovnica. Donosimo njihov popis s godinama rođenja (i smrti).

a) Svećenici

1. Fra Marko Marić	1843.-1886.
2. Fra Bosiljko Ljevar	1896.-1989.
3. Fra Vlado Ljevar	1918.-1993.
4. Fra Josip Božić	rođ. 25. 07. 1937.
5. Fra Dujo Ljevar	rođ. 02. 02. 1940.
6. Fra Drago Ljevar	rođ. 18. 10. 1952.
7. Vlč. Josip Ljevar	rođ. 1962., sveć. Münchenske bisk. (Njemačka)
8. Vlč. Marko Vuković	rođ. 18. 10. 1963., sveć. Kotorske biskupije

b) Časne sestre

1. S. Marija Ljiljana Grgić (krsno ime Gina), milosrdnica
2. S. Mirela Iličić (Nevenka), Kćeri Božje ljubavi
3. S. Suzana Knjeginjić (Anka), milosrdnica
4. S. Marija Miroslava Ljevar (Anka), milosrdnica
5. S. Ignacija Tomić (Mara), franjevka
6. S. Emanuela Tutić (Nevenka), Klanjateljica Krvi Kristove

7. S. Jelka Vulinović (Anđa), milosrdnica

20. Staromajdanski i sasinski župnici

Prema sačuvanim maticama donosimo ovdje popis župnika staromajdanske, odn. sasinske župe. Evo popisa onih dok je sjedište župe bilo u Starom Majdanu (ponegdje nedostaje listova u maticama, pa su podaci djelomično manjkavi)!

1. Fra Matija Sedić, iz Gomionice	1749. kapelan je u Starom Majdanu
2. Fra Ivan Ivanković	1750. ne navodi se služba
3. Fra Filip Gabrić, iz Lašve	1751.-1754. potpisuje se i kao župnik i kapelan
4. Fra Tomo Miletić	1754.-1757.
5. Fra Stipan Kovačević, iz Livna	1758.-1760.
6. Fra Frano Blažević	1761. (služba nepoznata)
7. Fra Bono Livljanić	1764.-1765.
8. Fra Franjo Blekić?	1765.-1767.
9. Fra Nikola Anić iz B.Luke	1767.-1771.
10. Fra Ambrozije Vučković	1772.-1775.
11. Fra Jerolim Milaković	1775.-1781.
12. Fra Josip Valentić od Ivanjske	1781.-1784.
13. Fra Petar Skuljević od Travnika	1785.-1785.
14. Fra Petar Čosić iz Volara	1785.-1787.
15. Fra Bernardin Dobretić	1787.-1797.

Nakon prijenosa sjedišta župe iz Starog Majdana u Sasinu:

1. Fra Petar Kozić	1798.-1802.
2. Fra Anto Vučević	1803.-1806.
3. Fra Petar Kozić	1806.-1809. (drugi put)
4. Fra Toma Stipeljević iz Kotora	1809.-1816.
5. Fra Franjo Lauš	1816.-1818.
6. Fra Ivan Vidošević od Livna	1818.-1820.
7. Fra Mato Šekimić	1820.-1823.
8. Fra Pavao Alaupović	1823.-1824.
9. Fra Nikola Glavočević	1824.-1925.
10. Fra Marijan Kozić	1825.-1827.
11. Fra Andrija Alaupović	1828.-1836.
12. Fra Mato Antunović	1837.-1839.
13. Fra Lovro Tadić	1839.- ?, bilježi se kao kapelan
14. Fra Petar Banić-Kasalo	1856. je župnik Sasinski; (<i>dalje nemamo podataka</i>)

Dvadesetog kolovoza 1856. umrla je u župnoj kući u Sasini Marija Banić-Kasalo, rođ. Marianović, majka župnika Petra, u dobi od 61 godine i pokopana je na groblju Zimzelena.²⁶

Nakon obnove župe u Sasini:

1. Fra Anto Mačinković	1914.-1917.
2. Fra Vojislav Ćurić	1917.-1918.
3. Fra Franjo Valentić	1918.-1921.
4. Fra Anto Šeremet	1921.-1924.
5. Fra Anto Juriljević	1924.-1926.
6. Fra Julijan Jurković	1926.-1928.
7. Fra Anto Šeremet	1928.-1930. (drugi put)

²⁶ Mat. umrlih župe Sasina čuva se na Petričevcu.

8. Fra Jako Bilić	1930.-1933.	
9. Fra Anto Katava	1933.-1937.	
10. Fra Luka Tešić	1937.-1943.	
11. Fra Miroslav Buzuk	1943.-1944.	(zatim župnik iz San. Mosta)
12. Fra Dragomir Prpić	1945.-1953.	
13. Fra Luka Komljenović	1953.-1955.	
14. Fra Viktor Šakić	1955.-1964.	
15. Fra Anto Vidaković	1964.-1967.	
16. Fra Vlado Tomić	1967.-1969.	
17. Vlč. Marko Arabadžić	1969.-1971.	
18. Vlč. Nikola Matošević	1971.-1973.	
19. Vlč. Vinko Puljić	1973.	(danas nadb. Vrhbosanski i kardinal)
20. Vlč. Adolf Višaticki	1973.-1981.	
21. Vlč. Vladimir Tomić	1981.-1992.	(zatim bez župnika)
22. Vlč. Marijan Stojanović	1993.-1995.	
23. Fra Ivo Orlovac	1995-2003	(upravlja iz San. Mosta)
24. Fra Mijo Rajić	2003.-2003	
25. Vlč. Darko Anušić	2003.-2007.	
26. Vlč. Ilija Piličić	2007.-2008.	
27. Vlč. Marko Crnjac	2008.-2009.	
28. Vlč. Ilija Piličić	2009.-	

21. Sasinski župnici – mučenici našeg vremena

Dvojica su sasinskih župnika mučenički završili svoj život. Bili su vjerni pastiri svog stada i zaslužili su da im se sačuva uspomena, te da ih vjernici štiju kao prave kršćanske mučenike. Iznijet ćemo ovdje ukratko njihove životne podatke.

Prvi je **fra Luka Tešić-Pisarić**, koji je bio sasinski župnik šest godina, od 1937. do 1943. Rođen je 29. studenoga 1893. u Žabarima, župa Ivanjska kod Banjaluke. Školovao se u Ivanjskoj, Visokom i Sarajevu. U franjevački red stupio je 15. srpnja 1911. Za svećenika je zaređen 16. srpnja 1916. u Banjoj Luci. Kao svećenik djelovao je u Jajcu, Kiseljaku, Novom Šeheru, Šimićima, Volaru i Sasini. Sa svojim vjernicima sagradio je crkve u Šimićima i Sasini. Bio je pravi narodni čovjek, a bavio se i pisanjem. Bit će da je to komunistima najviše i smetalo. Partizani su ga uhitili, mučili i ubili u Prijedoru upravo na Badnjak, 24. prosinca 1944. skupa s još osmoricom katolika.²⁷

Drugi je **fra Miroslav Buzuk**, krsnim imenom Mato, rođen 15. ožujka 1906. u Briševu, župa Stara Rijeka. Nakon osnovne škole, gimnaziju je završio u Visokom, a bogoslovski studij u Sarajevu. Postao je član franjevačkog reda 13. kolovoza 1925. Za svećenika je zaređen 22. prosinca 1928. u Sarajevu. Obavljao je više svećeničkih dužnosti: bio je župni i samostanski vikar na Petrićevcu, župnik u Doljanima, Volaru i Sasini (1943.-1944.), te gvardijan u samostanu Plehan kod Dervente. Nije posve pouzdano utvrđeno vrijeme i mjesto njegove mučeničke smrti. Knjiga *Dokumenti o protunarodnom radu (...)*²⁸ donosi zapisnik o saslušanju fra Miroslava s datumom 17. prosinca 1944., dakle je uhićen već prije Božića. Optužili su ga zajedno s prijedorskim župnikom vlč. Josipom Böckmannom zbog navodne špijunaže. Prema maticama umrlih župe Sanski Most, partizani ga strijeljali na Gredi kod Sanskog Mosta 21. veljače 1945. zajedno s Böckmannom. I šematizam Banjalučke biskupije iz 1960. ima taj datum njihove smrti. Čini se da su ti podaci najtočniji. Nije još imao ni 39 godina.²⁹

²⁷ M. KARAUŁA, *Žrtve i mučenici, Stradanja bosanskih franjevaca u Drugom svjetskom ratu i komunizmu*, Sarajevo, 1999., str. 115-116; A. ORLOVAC, *Banjolučki martirologij, Svećenici Banjolučke biskupije – žrtve ratova dvadesetog stoljeća*, Banja Luka-Zagreb, 1999., str. 118.

²⁸ *Dokumenti o protunarodnom radu i zločinima jednog dijela katoličkog klera*, Zagreb, 1946, str. 286, sl.

²⁹ M. KARAUŁA, nav. dj., str.40-41; A. ORLOVAC, nav. dj., str. 103.

22. Vjernici i svećenici - žrtve ratova 20. stoljeća u župi Sasina

Proteklo 20. stoljeće ostat će zabilježeno kao najtragičnije u povijesti župe Sasina. Tri su rata ostavila znatno tragičnije posljedice nego cijelo tursko doba. Do sada, koliko znamo, nije sustavno istraživano niti objavljeno stradanje vjernika te župe niti u prvom svjetskom ratu (1914.-1918.), niti onih, osobito brojnih, u drugom svjetskom ratu (1941.-1945.) i poraću, a čak ni onih iz najnovijeg rata, iako na području župe Sasina ratnih djelovanja nije ni bilo. Za prvi svjetski rat nije nam danas, zbog nedostatka dokumenata i svjedoka, moguće takva istraživanja provesti. Međutim za druga dva rata bilo je moguće na temelju - makar i nepotpunih - župnih matica i svjedočanstava preživjelih prikupiti barem veći dio imena stradalih, iako to ni izdaleka nije potpun broj. Ovdje ga objavljujemo iz pijeteta prema tim žrtvama, od kojih su najbrojniji (a u najnovijim tragičnim zbivanjima isključivo!) nedužni civili. Dakako da je velik broj i vojnika koji su pripadali različitim vojskama, ali njihova imena donosimo, ne ulazeći u potanje analize; uostalom svi su oni žrtve ratova na ovaj ili onaj način.

A) ŽRTVE DRUGOGA SVJETSKOG RATA IZ ŽUPE SASINA

Sasina

1. BANOVIĆ, JURO, nestao u ratu
2. BARAĆ, ANTE, sin Nike, poginuo
3. BARAĆ, JURO, sin Nike i Marije r. Jagar, rođ. 1926. u Sasini, nestao 1945.
4. BARAĆ, MATO, Jose i Slavke r. Matić rođ. 1926. u Sasini-Žabarica, odveden od kuće i nestao 1945.
5. BILIĆ, PETAR, Marijan i Marije r. Tamaz, r. 1919. u Sasini, nestao 1943.
6. BOŽIĆ, ANTO, sin Nike, poginuo
7. BOŽIĆ, BARIŠA, nestao u ratu (*možda: BARTUL, Jure i Janje r. Komljenović, muž Ruže r. Božić*)³⁰
8. BOŽIĆ, BOŠKO, nestao u ratu
9. BOŽIĆ, DRAGUTIN, Marijana, r. 1909. u Sasini-Šumarima, muž Joze (ž!) r. Buha nestao 1944.
10. BOŽIĆ, MARIJAN, Marijana i Perke r. Popović, r. 01. 10. 1919., muž Janje r. Šehić, nestao nakon 1945.!
11. **BUZUK, fra MIROSLAV, župnik**, r. 15. 03. 1906. na Briševu, župa Stara Rijeka, strijeljan od partizana 21. 02. 1945.
12. ČAVLOVIĆ, MILE, Mate i Jele r. Komljenović, iz Sasine-Šumari, nestao 1945.
13. ČAVLOVIĆ TADE, +1945.
14. DAKIĆ, FRANJO, poginuo kod Bos. Novoga (*možda: Polje i Mare r. Marić, r. 02. 10. 1916., muž Mare r. Kozić*)
15. DAKIĆ, IVO, posinak Ruže r. Tomić, r. 1912., nestao 1945.
16. DAKIĆ, LUCIJA, ubijena u Busnovima idući u Prijedor po sol
17. DAKIĆ, MARIJA (*možda: Mara Dakić r. Kozić, kći Ive Kozića i Kate r. Zekić iz Sasine, r. 02. 02. 1920., žena Frane Dakića*)
18. DAKIĆ, RUŽA, ubijena u Busnovima idući u Prijedor po sol
19. DAKIĆ, VINKO, Marka i Lucije r. Krakić, r. 01. 09. 1916. u Sasini, muž Kate r. Kozić, potkivan čavlama i ubijen u Sanskom Mostu 1943.
20. GRGIĆ, ANTO, Petra i Ruže r. Tukarić, r. 1920., muž Marije r. Tomić, nestao 1945.

³⁰ *Kurzivom* u zagradi pišem podatke iz župnih matica koji se možda odnose na dotične osobe kao pomoć budućim istraživačima.

21. GRGIĆ, MILE, Jure, r. 1906. u Sasini-Šumarima, muž Janje r. Matić, nestao 1945.
22. HORVAT, ANTE, poginuo
23. ILIČIĆ, MATO, Ilije i Vide r. Čavlović, nestao u ratu
24. ILIČIĆ, PERO, Ilije i Vide r. Čavlović, nestao 1945.
25. IVIČIĆ, JURO, sin Ante i Ruže r. Vulinović, r. 17. 10. 1920. u Sasini-Žabarica, muž Slavke r. Ljevar, nestao
26. IVIČIĆ, NEDILJKO, sin Jose, poginuo kod Bosanske Krupe
27. IVIČIĆ, PERO, sin Franje?
28. JOLIĆ, MARIJA rođ. ILIČIĆ, 34. god., rođ. u Sasini, ubijena 02. 03. 1944. u Baltinim Barama
29. JURIČIĆ, JANDRO, sin Jure, nestao u ratu
30. JURIČIĆ, JOSO, Grge i Ane r. Rajković, r. 12. 05. 1911. u Sasini-Šumarima, muž Delfe r. Ivičić, nestao 1945.
31. JURIČIĆ, JURO, Grge, r. 1906. u Sasini-Šumarima, muž Marije r. Marić, nestao 1945.
32. JURIĆ, JOZO
33. KLARIĆ, ANTE, sin Blaža, nestao u ratu
34. KLARIĆ, ANTE, Ladana i Marije r. Zekić, r. 1921. nestao 1945.
35. KLARIĆ, FRANJO, sin Stjepana, nestao u ratu
36. KLARIĆ, LADAN, zvani Knez, nestao u ratu
37. KLARIĆ, MARIJA, ubijena u Busnovima idući u Prijedor po sol
38. KLARIĆ, STJEPAN, sin Stjepana, nestao u ratu
39. KNEŽEVIĆ, ANTE, rođ. 1924., nestao 1945.
40. KNEŽEVIĆ, PETAR, nestao u ratu
41. KNEŽEVIĆ, ZDRAVKO, nestao u ratu
42. KNJEGINJIĆ, MARKO, Mate i Anđe r. Božić, r. 11. 06. 1908., muž Mire r. Matoš, nestao u ratu
43. KOMLJEN, IVO (brat Mile), nestao u ratu
44. KOMLJEN, MILE (brat Ive), nestao u ratu
45. KOZIĆ, ILIJA, sin Jakova, nestao u ratu
46. KOZIĆ, LADISLAV "LADAN", Ante i Mare r. Ivičić, r. 07. 09. 1906. u Sasini, muž Anđe r. Tukara, a u drugom braku vjenčan 1944. s Anđom r. Čavlović, nestao 1945.
47. KOZIĆ, MARTIN, sin Petra, nestao u ratu
48. KOZIĆ, MATO, nestao u ratu
49. KOZIĆ, MILE, ubijen na Razboju
50. KOZIĆ, PETAR, nestao 1945.
51. KOZIĆ, PETAR, bez noge, nestao u ratu
52. LIČANIN, JOZO, nestao u ratu (*možda: Nike i Ruže r. Ljevar, r. 27. 09. 1909. u Sasini, muž Cvitke r. Matić*)
53. LIČANIN, NIKOLA, Ive i Marije r. Mandić, r. 1924., muž Kate r. Matoš, nestao 1945.
54. LOVRIČIĆ, DUJO, sin Marijana, nestao u ratu
55. LOVRIČIĆ, LJUBICA, dijete, kći Filipa i Kaje r. Ivičić, rođ. 1940., nestala 1942.
56. LOVRIČIĆ, NEDILJKO, Jure i Anđe r. Banović, r. 09. 09. 1908. u Sasini-Žabarica, muž Antonije r. Tamar, nestao 1945.
57. LOVRIĆ, ANTE, Mijata, r. 1923. nestao 1945.
58. LOVRIĆ, IVO, Pere i Lucije Šarčević, r. 12. 02. 1914. u Sasini-Šumarima, muž Marije r. Kaurinović, nestao 1942. u Sanskom Mostu
59. LOVRIĆ, LUKA, muž Paule rođ. Čengić, rođ. 14. 05. 1893. u Sasini, ubijen 06. 07. 1945. od nepoznatih osoba
60. LUJIĆ, ANĐA, Eugena i Kate r. Čavlović, rođ. 01. 11. 1924., nestala 1945.
61. LUJIĆ, BONE, sa Rovina
62. LUJIĆ, ILIJA, Jure, odveden od kuće i nestao 1945.
63. LUJIĆ, JANDRO, Jure i Marije r. Šalić, r. 04. 12. 1911., muž Anđe r. Zekić, nestao na Istočnom frontu 1943.

64. LUJIĆ, MATO, sa Rovina
65. LUJIĆ, PERO, zv. PEJO, Marijana i Lucije r. Ljevar, r. 03. 04. 1914., muž Jelice r. Pranjić, odveden od kuće i nestao 1945.
66. LUJIĆ, VINKO, Eugena i Kate r. Čavlović, rođ. 24. 01. 1922., nestao 1945.
67. LJEVAR, JAKOV, sin Nike, rođ. 1907. u Sasini-Žabarica, muž Lucije r. Lovričić, poginuo 1944. kod Bos. Novog
68. LJEVAR, LJUBOMIR, Ferde i Janje r. Lovričić, rođ. 27. 11. 1921., muž Marije r. Jurić, nestao 1944. kod Udbine
69. LJEVAR, MARA, Petra, civil, ubijena u Šušnjaru, San. Most
70. LJEVAR, MARIJAN, Ive i Ane r. Jandrijević, r. 05. 11. 1914., muž Sofije r. Božić, ubijen u Sasini
71. LJEVAR, MARKO, Mate, ubijen u Sasini
72. LJEVAR, MILE, Nike i Mare r. Božić, r. 02. 04. 1915. u Sasini, muž Roke r. Barać, Bleiburg
73. LJEVAR, MIRKO, sin Nike, civil, ubijen 1945. u Šušnjaru, Sanski Most
74. LJEVAR, PERKA
75. LJEVAR, SREĆO, sin Nike, rođ. 1909. u Sasini-Žabaricama, muž Marije r. Turić, nestao 1945. kod Bos. Novog
76. MADŽO, MARKO, rođ. 1919., nestao 1945.
77. MAJDANDŽIĆ, MARKO, Nikole i Ruže r. Kozić (Hadžan) iz Sasine-Šumara, nestao 1945.
78. MAJDANDŽIĆ, VINKO, sa Razboja, odveden od kuće i nestao
79. MANDIĆ, ANTE, ubijen u Sasini
80. MANDIĆ, FILIP, Ante? i Anđe, r. 1924., nestao 1945.
81. MARIĆ, ANĐA
82. MARIĆ, ANTO, poginuo u Bobiji kod Ivanjske (*možda: Ive i Anđe r. Mandić, r. 02. 07. 1916., muž Cvitke r. Šehić*)
83. MARIĆ, ANTO, muž Anđe rođ. Dakić, 50 god., rođ. u Sasini, ubijen 26. 11. 1945. od nepoznatih osoba
84. MARIĆ, JAKOV, poginuo kod Bos. Novog
85. MARIĆ, MARIJA, ubijena u Busnovima idući u Prijedor po sol
86. MARIĆ, MARIJAN, Stipe i Vide r. Kozić, r. 21. 10. 1909. u Sasini-Šumarima, muž Kate r. Ivičić, nestao 1945.
87. MARIĆ, MATO, poginuo kod Bos. Novog
88. MARIĆ, STIPO, rođ. 26. 12. 1921. u Sasini-Šumarima, sin Ante i Verke r. Mandić, muž Sofije r. Buha, nestao 1942.
89. MARIĆ, ZDRAVKO, poginuo kod Bos. Novog
90. MARKANOVIĆ, MARIJA
91. MARKEZIĆ, IVO, Ive i Kate r. Knežević, r. 05. 07. 1920., Sasina – Gornje Selo, muž Ruže r. Kozić, nestao 1945.
92. MATIJEVIĆ, IVO, odveden od kuće i nestao (*možda: Pere i Ruže r. Sedić, r. 17. 08. 1912., muž Nevenke r. Tomić*)
93. MATIJEVIĆ, LUKA (*možda: sin Marka i Mare r. Grgić, r. 24. 06. 1909., muž Kate r. Klarić*)
94. MATOŠ, BLAŽ, Stipe i Lucije r. Matić, r. 1925. u Sasini – Gornje Selo, nestao 1945.
95. MATOŠ, FILIP, Jerka i Mande r. Komljenović, r. 27. 12. 1914., muž Jele r. Šalić, nestao 1945.
96. MATOŠ, RAFO, sin Ladana, r. 1908., muž Tereze r. Kozić, vj. 1928., nestao na Istočnom frontu
97. MATOŠ, LADAN, odveden od kuće i nestao (*možda: VLADAN, Stipe i Ruže r. Grgić, r. 1885., muž Kate r. Jelić*)
98. MATOŠ, SMILJAN
99. MIHIĆ, ANTO, Petra i Ivke r. Senjić, r. 14. 04. 1916. u Sasini, muž Anke r. Ljevar, poginuo u Sasini

100. MIJADŽIKOVIĆ, IVO, Ante i Juste r. Mijatović, r. 11. 02. 1922. u Sasini, muž Antonije r. Topić, poginuo u Sasini
101. MIJADŽIKOVIĆ, JAGO, Kladovita
102. MIJADŽIKOVIĆ, NIKO, Ante i Juste r. Mijatović, poginuo u Sasini
103. MIJADŽIKOVIĆ, RAJKO, sin Mate, nestao u ratu
104. MIJADŽIKOVIĆ, TADIJA, Mate i Kate r. Rukavina, r. 05. 10. 1914., muž Ane r. Kaurinović, nestao u ratu
105. MIJADŽIKOVIĆ, ROKO
106. MIJADŽIKOVIĆ, VIDA
107. ŠALIĆ, LUKA, Jose i Kate r. Lujić, r. 1919. u Sasini – Gornje Selo, nestao 1945.
108. ŠALIĆ, PEJO, Jose i Kate r. Lujić, r. 1914. u Sasini – Gornje Selo, nestao 1945.
109. ŠALIĆ, STIPO, rođ. 1910. u Sasini-Šumarima, muž Milke r. Komljenović, vj. 1929., nestao u ratu
110. ŠEHIĆ, MARIJA, ubijena u Busnovima idući u Prijedor po sol
111. ŠEHIĆ, MARKO, sin Mile, nestao u ratu
112. ŠEHIĆ, MILE, rođ. 1925. u Sasini, poginuo 23. 04. 1944. u borbi s komunistima u Kotor Varošu
113. **TEŠIĆ-PISARIĆ, fra LUKA, župnik** u Sasini, rođ. 29. 11. 1893. u Žabarima, župa Ivanjska, partizani ga mučili i ubili na Badnjak, 24. 12. 1944. u Prijedoru
114. TOMIĆ, MARKO, Jure i Delfe r. Ljevar, r. 27. 03. 1914., muž Ljubice r. Matić, ubijen u Sasini
115. TOMIĆ, NIKO, Jure i Delfe r. Ljevar, r. 05. 10. 1911., muž Jele r. Lujić, ubijen u Sasini
116. TOPIĆ, MILE, odveden od kuće i nestao
117. TUKARA, MARIJAN, nestao u ratu
118. TUTIĆ, ILIJA, sin Luke, nestao 1945.
119. VULINOVIĆ IVO, Tome i Anđe r. Čavlović, r. 27. 06. 1920. u Kladovitoj, muž Veselke r. Lujić, poginuo
120. ZEKIĆ, BONE, iz Sasine-Kladovite, ubijen u Šušnjaru, Sanski Most
121. ZEKIĆ, LUKA, iz Sasine-Kladovite, nestao u ratu
122. ZEKIĆ, MIRKO, iz Sasine-Kladovite, nestao u ratu

Škrljevita

1. HORVAT, PERO, r. 1893., muž Anđe r. Markanović, vjenčani 1912., nestao
2. ILIČIĆ, MARIJAN, muž Ruže rođ. Tutić, 49 god., rođ. u Škrljevitij, ubijen 20. 02. 1946. (!) od nepoznatih osoba
3. ILIČIĆ, MARKO, Ive i Kate r. Tutić, rođ. 1926. u Škrljevitij, nestao 1945.
4. KAURINOVIĆ, GRGO, rođ. 05. 06. 1920. u Škrljevitij, sin Ive i Delfe r. Čavlović, muž Lucije r. Stojić, nestao (1943. ili 1945.)
5. KAURINOVIĆ, JANJA rođ. NIKIĆ, žena Ive, 28 god., r. u Škrljevitij, ubijena 02. 03. 1944. u Baltinim Barama
6. KAURINOVIĆ, MARIJAN, rođ. 1898. u Škrljevitij, sin Marijana i Anđe r. Čavlović, muž Marije r. Ivičić, ubijen u ožujku 1945. od nepoznatih osoba, pokopan 14. 03. 1945. u Škrljevitij
7. KOMLJENOVIC, JOSO, rođ. 26. 01. 1915. u Škrljevitij, sin Ive i Kate r. Tutić, muž Vide r. Kaurinović, nestao 1945.
8. MADŽO, MARKO, Stipe i Vide r. Iličić, r. 04. 05. 1919. u Škrljevitij, muž Janje r. Tukara, nestao 1945.
9. TUKARA, ANTO, sin Bartula i Marije r. Iličić, r. 17. 01. 1920. u Škrljevitij, ubijen 01. 03. 1941.
10. TUKARA, IVAN, rođ. 09. 09. 1912. u Škrljevitij, muž Lucije r. Komljenović, ubijen 01. 03. 1941.
11. TUTIĆ, GRGA, sin Ive, rođ. 1914. u Škrljevitij, nestao 1945.

12. TUTIĆ, JOSIP, muž Anđe rođ. Tadić, rođ. 1904. u Škrljevitaj, ubijen 20. 02. 1946. (!) od nepoznatih osoba
13. TUTIĆ, JURO, sin Stipe, rođ. 1906. u Škrljevitaj, muž Lucije r. Mišić, nestao 1945.
14. TUTIĆ, KARLO, sin Jose, rođ. 1912. u Škrljevitaj, muž Antoje r. Iličić, nestao 1944.
15. TUTIĆ, PETAR, muž Marije r. Komljenović, rođ. 1904., u Škrljevitaj, ubijen 02. 03. 1946. (!) od nepoznatih osoba

Tomašica

1. KAURINOVIĆ, ANĐELKO, Mile i Lucije r. Jandrijević, r. 29. 02. 1909. u Tomašici, muž Kate r. Topalović, nestao 1945.
2. KAURINOVIĆ, MATO, rođ. u Tomašici, Duje i Ivke r. Zekić, r. 16. 07. 1923., muž Anđe r. Grgić, nestao 1945.
3. KOMLJENOVIC RUDE, Luke i Marije r. Matoš, r. 26. 03. 1905. u Tomašici, muž Finke r. Hrvat (bio u još dva braka: s Anđom r. Marić, pa s Mandom r. Mijadžiković i konačno s Finkom!), nestao 1945.
4. POPOVIĆ, ANTO, muž Perke rođ. Božić, rođ. 13. 01. 1898. u Tomašici, masakriran i ubijen 15. 07. 1941.
5. POPOVIĆ, IVO, Ante i Perke, r. 1928. u Tomašici, nestao 1945.
6. TOPALOVIC, MILE, težak, muž Anđe, rođ. u Tomašici, ubijen 13. 05. 1945.
7. ZEKIĆ, FERDO, Ive i Ruže r. Knežević, r. 28. 09. 1921. u Tomašici, muž Sofije r. Kaurinović, nestao 1945.
8. ZEKIĆ, RUŽA rođ. KOMLJENOVIC, žena Mate, rođ. u Tomašici, strijeljana 04. 12. 1947.³¹

B) ŽRTVE RATA 1992.-1995. GODINE IZ ŽUPE SASINA

Čak su 24 nedužne žrtve iz sasinske župe ubijene bez ikakva razloga i povoda u razdoblju 1992.-1995. godine, samo zato što su bili katolici i Hrvati, svoji na svome, a našli su se na putu nečijim zločinačkim planovima. Pritom nisu pošteđene ni žene, a većina muškaraca bila je mlađe dobi. Posebno je tragičan bio Dušni dan, 2. studenoga 1992., kada je devet muškaraca, župljana ove župe, bez ikakvih ratnih djelovanja okrutno ubijeno u Škrljevitaj. Evo imena svih žrtava koja su dosad prikupljena.

1. BANOVIĆ, JOSIP, sin Ive i Marije rođ. Iličić, r. 14. 10. 1971., u Škrljevitaj, ubijen 02. 11. 1992. u Škrljevitaj
2. BARAĆ, MATO, r. 08. 03. 1932. u Škrljevitaj, muž Kate r. Vranić, umirovljenik, živio u Kruharima, ubijen na putu kući 19. 10. 1992.
3. BOŽIĆ, MARKO ubijen u zaseoku Šumari noću 29./30. 11. 1992.
4. ČAVLOVIĆ, MILKA, kći Florijana i Lucije r. Matoš, kućanica, rođ. 05. 10. 1933. u Škrljevitaj, ubijena u svojoj kući noću 02. 08. 1992.

³¹ Popis je rađen na temelju matica umrlih i Stanja duša župe Sasina te sjećanja nekoliko starijih župljana. Popis sam složio abecednim redom po pojedinim selima, zbog bolje preglednosti.

Ovdje nisu popisane izbjeglice iz Sasine koje su masovno umirale u župi Dolina kod Bosanske Gradiške kamo su se bile sklonile, i to od gladi, velike studeni i bolesti. U popis su uneseni samo izravno ubijeni ili nestali, koji su također pobijeni.

Broj je svakako puno veći, jer nemamo potpune matice umrlih. Godište 1942. ne postoji u tim maticama uopće; ostala godišta postoje, a unošeni su u nju dijelom i pokojnici iz župe Stratinska. Treba imati na umu da je župa neko vrijeme bila gotovo posve raseljena, a ubijena su čak dva sasinska župnika: fra Luka Tešić-Pisarić i fra Miroslav Buzuk, te onaj u susjednoj župi Stratinska: fra Danijel Briševac. Po svemu izgleda da je to u matice pisano naknadno, pa sigurno nedostaje puno imena. Pravo je čudo da su i ova sačuvana! Zadatak je svih Sasinjana, gdje god danas živjeli, prikupiti podatke i upotpuniti ovaj popis. Nevine žrtve nisu zaslužile da budu prepuštene zaboravu; one zaslužuju naše sjećanje, poštovanje i molitvu.

5. ČAVLOVIĆ, MIROSLAVA, sestra Milke, kućanica, r. 03. 10. 1937. u Škrlevitoj, ubijena u svojoj kući noću 02. 08. 1992., zajedno sa sestrom
6. ILIČIĆ, TADE, r. 1932. u Škrlevitoj, muž Zorke r. Tomić ubijen pred kućom 10. 07. 1992.
7. KAURIN, MARTIN, rođ. 24. 02. 1952. u Škrlevitoj, ubijen 21. 11. 1994. na svom imanju u Škrlevitoj
8. KOMLJEN, FERDO, ubijen u zaseoku Šumari noću 29./30. 11. 1992.
9. LJEVAR NIKO, rođ. 21. 02. 1929., muž Ruže r. Kneginjić, umro 22. 06. 1993. od zadobivene rane
10. NIKIĆ, PERO, sin Marka, rođ. 18. 06. 1959. u Škrlevitoj, muž Marije r. Iličić, ubijen 02. 11. 1992. u Škrlevitoj (Glamošnici)
11. NIKIĆ, ŽARKO, sin Martina, rođ. 28. 01. 1958., u Škrlevitoj, muž Marije r. Stojić, ubijen 02. 11. 1992. u Škrlevitoj (Glamošnici)
12. POTALEC, TOMO, sin Josipa, rođ. 1950., iz Škrlevite, ubijen 02. 11. 1992. u Škrlevitoj
13. STOJIC, IVO, rođ. 22. 07. 1929. u Škrlevitoj, policajac u mir., muž Ankice r. Balić, pronađen mrtav u svojoj kući 20. 11. 1994. s prostrijelnom ranom u sljepoočici
14. ŠALIĆ, DRAGINJA iz Tomašice ubijena 05. 12. 1992. u Tomašici
15. ŠALIĆ, MARA iz Tomašice, ubijena 05. 12. 1992. u Tomašici
16. TADIĆ, DRAGAN, sin Nikole i Marije r. Kaurinović, mladić, rođ. 03. 06. 1967. iz Škrlevite, ubijen 02. 11. 1992. u Škrlevitoj (Glamošnici)
17. TADIĆ, KARLO, sin Marka, r. 16. 06. 1952. u Škrlevitoj, muž Jele r. Egredžija, ubijen 02. 11. 1992. u Škrlevitoj (Glamošnici)
18. TOPALLOVIĆ, ILIJA iz Tomašice, ubijen 25. 10. 1992. u Tomašici
19. TOPALLOVIĆ, IVO, r. 1943. u Tomašici, odveden iz svoje kuće i ubijen 24. 10. 1992. u Tomašici
20. TOPALLOVIĆ, MILE iz Tomašice, ubijen 05. 12. 1992. u Tomašici
21. TOPALLOVIĆ, PERO iz Tomašice, ubijen 05. 12. 1992. u Tomašici
22. TUTIĆ, ANTE, sin Ive, iz Škrlevite, ubijen 02. 11. 1992. u Škrlevitoj
23. TUTIĆ, BONO, sin Mate i Dragice r. Grgić, rođ. 26. 08. 1937., u Škrlevitoj, ubijen 02. 11. 1992. u Škrlevitoj
24. TUTIĆ, IVO, sin Nikole i Dragice r. Vranjić, rođ. 23. 06. 1931. u Škrlevitoj, ubijen 02. 11. 1992. u Škrlevitoj.³²

³² Popis je rađen na temelju Matica umrlih župe Sasina i odgovarajućih izvještaja.

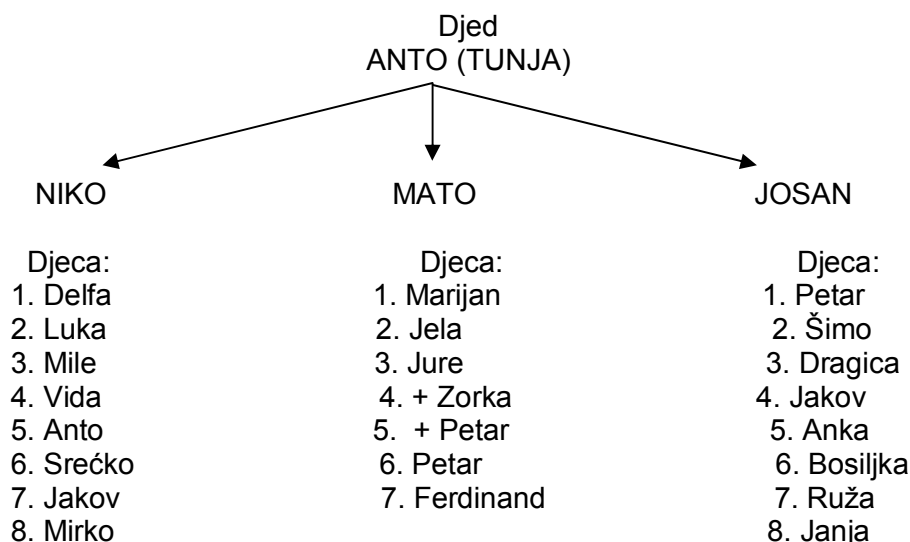
Zaključak

Kratko skicirana sudbina katolika ovoga kraja i njihove Crkve na primjeru župe Sasina u ovom prikazu vjerno oslikava sudbinu dobrog dijela katolika Bosne i Hercegovine. Relativna blizina sjedištu Rimskog carstva i prirodna bogatstva ovih krajeva, osobito rudna, što je još onda bilo poznato, uvjetovali su rano širenje i ukorijenjenje kršćanstva u ovim krajevima još u antičko doba. Bujni procvat Katoličke crkve nakon doseljenja i pokrštenja Hrvata s mnogobrojnim crkvama, župama i samostanima u tom prelijepom dijelu ondašnje Hrvatske obilježio je srednjovjekovnu povijest tih krajeva. No katoličanstvo je tu, jer drugih vjera i konfesija tu nije u to doba bilo, doživjelo je gotovo potpuni slom padom pod tursku vlast. Uništene su cijele pokrajine, biskupije, samostani i župe, a ono malo preživjelih katolika bilo je prisiljeno bježati u zabačenija mjesta kako bi sačuvali živu glavu i svoju vjeru. Da se u sanskom bazenu, u koji spada i Sasina, katoličanstvo kako-tako sačuvalo imamo zahvaliti i rudnom bogatstvu tih krajeva, što su Turci koristili, a trebali su im za preradu rude i katolici iz tih krajeva i osobito srednje Bosne, koji su bili stručnjaci u tome, a koji su se doseljavali u ove krajeve, pa su im Turci davali čak i određene olakšice. No, čim je nestalo Turaka, broj se katolika stao povećavati, djelomice prirodnim priraštajem, budući da je natalitet bio vrlo visok, a dijelom doseljavanjem, osobito iz Dalmacije i Like. Ratovi 20. stoljeća zaprijetili su posvemašnjim uništenjem katolika tih krajeva, osobito izgon 1995. kada je među tolikim drugima i sasinska župa svedena na ostatke ostataka. No dosadašnje povijesno iskustvo i naša vjera ipak nas uče optimizmu, kojega se, kao ni svoga zavičaja, ni u ovom slučaju ne želimo odreći. Ovaj rad je mali prilog u tome smjeru.

SJEĆANJE FRA BOSILJKA LJEVAR

Rođen sam u Sasini kod Sanskog Mosta
3. VI. 1896. na Tijelovo

Moji roditelji i dva brata moga oca, Josan i Niko, živjeli su kao jedna brojna seljačka zajednica. Moga oca po imenu Mato, svi su zvali Mačun. Majki je bilo ime Marija, r. Tomić.

Nikina žena bila je Marija Božić iz Krkojevaca, a Josanova Ruža rođ. Matić iz Gornjeg Sela.

Ljevare su doselili od Livna u drugoj polovici 18. stoljeća. Zvali su se Ercezi kojih i danas ima u Livnu i okolici. Prezime Ljevar nastalo je vjerojatno od nepravilnog izgovora Livnjaci-Ljevnjaci-Ljevare ili kako neki hoće – od njemačke riječi Gießler (lijevci) jer su talili (lijevali) željeznu rudu. Smatram da je prvo mišljenje vjerojatnije od drugoga.

Što ih je potaklo da napuste livanjski kraj i ovamo dosele, ne bih znao, ali mogu nazrijevati: U turskoj carevini u ono doba, a i prije i kasnije, sve do okupacije Bosne 1878. nije bilo poredka. Sjetimo se šesnaestog stoljeća kada su djedovi Gradišćanskih Hrvata napuštali svoje domove i ognjišta i zauvijek odselili ne bi li spasili goli život. Iz Like i Primorja odlaze od 1520. do 1527. Godine 1532. – 1538. sa područja Kupe oko 10.000. Godine 1537. - 1547. sa područja Une i Kupe 40.000. Godine 1565. - 1579. sa područja Kladaše i Slunja oko 60.000. To su veće skupine a pojedinci i manje skupine nisu mogli seliti daleko nego su iz Bosne preko Dinare bježali u Dalmaciju, preko Une u Liku i preko Save u Slavoniju. Luka Vukalović u Martičevoj pjesmi ne mogući podnositi turskoga zuluma, odmeće se u hajduke i pri odlasku opraštajući se sa svojom Ljubom, koja je pred porodom kaže:

*Ljubo moja ti moje uzdanje
 Ako Bod ga pa muško porodiš
 Lijepo ime Vide nadjeni mu
 Ne bil bolje vidjevaio dane
 Neg što mu ih vidjevo babajko*

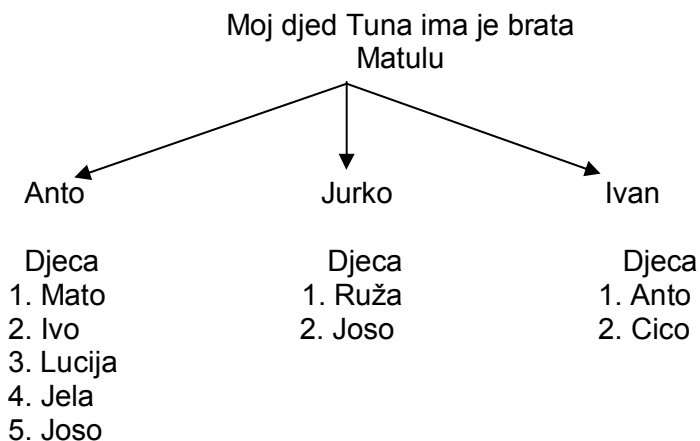
Može se reći da su naši krajevi kroz cijeli srednji vijek bili ratno područje, gdje se haračilo, rušilo, žarilo i palilo. U tursko doba tko nije htio preći na islam, nije mu bilo dobro. Narod se sa puteva sklanjao u brda i zato našega svijeta nema nastanjena po plodnim ravninama osim u Posavini, a i tamo su uglavnom doseljenici iz drugih krajeva. Svijet je tištala i trećina i desetina koja se davala begovima i spahijama pa je uslijed krajnjega siromaštva morao seliti trbuhom za kruhom. Vjerujem da su bježali sa svojih obitavališta ne samo oni koji su skrivili vlasti te bježali u druge krajeve da zabace trag, nego i siromasi koji su u ratnim nepogodama ostali beskućnici. Istini za volju moram napomenuti da je turska vlast sa rudarima lijepo postupala. Trebalo joj je željeza. Pričao mi je pokojni otac da su rudari plaćani u zlatu. Livanjski Ercezi su to saznali vjerojatno preko svećenika da rudari bolje, bogatije i udobnije žive nego ostali svijet.

Ti su se livanjski Ercezi zauvijek oprostili od svojih koji ostaju i doselili, kako sam spomenuo, u Sasinu polovicom 18. stoljeća. Negdašnji Sasi bili su djelomično ili odselili ili se asimilirali sa domaćim svijetom tako da na njih podsjećaju samo izvjesne njihove riječi i izrazi i jedan jedini njihov potomak Egerdžija odnosno Egredžija, kako ga naziva domaći svijet. Egredžije su došli od grada Egera, a njihovi potomci stanuju u Sasini između Lujica i Baraća.

Brzo nakon dolaska u Sasinu, vjerojatno ne našavši zaposlenja, neki su Ljevani odselili u okolna sela Banje Luke te ih danas ima u Motikama, Priječanima, Zalužanima, Stranjanima, Petrićevcu i samom gradu.

Poznato im je da su doselili iz Sasine.

Otac moj imao je sestru Ružu koja je bila udana za nekoga Tomića koji je dosta rano umro, a ostalo iza njega dvoje djece, Tomo i Klara. Kao udova vratila se sa djecom braći i provela neko vrijeme kod njih, a onda se udala za (pokojnoga) Peru Banovića u Kruhare u blizini Sanskoga groblja Grede. Sin joj Tomo bio dugo vremena zaposlen kod banjalučkog trgovca Marijana Markezinovića, a onda se vratio u Kruhare. Klara se kao djevojka udala za Ivu Banovića, sina Matina, u Jandrijeviće. Muž joj Ivan odselio u Ameriku, a ona sa dvoje muške djece ostala kod svekra Mate. Kad je umrla, ja sam vodio njezin sprovod na kruharskom groblju.

Anto Antić stanovao je u Dolini, Ivan u Stranama, a Jurko pokraj Tunjine kuće. O Matuli kasnije opširnije.

Djed Tunjo umro je u proljeće 1905. godine. Vraćajući se iz škole kod Klašnice, susretnem Niku, sina Lukaća Tomića i on me odvoji od ostalih učenika, potihom mi saopći da mi je djed umro, a on ide župniku da dojavu njegovu smrt. Dobro se sjećam da je sljedećega dana došao župnik fra Vladimir Matijašević i njegov mladi kapelan fra Jozo Loparević i vodili sprovod na groblje Zimzelenu.

Djed Tunjo pod stare dane nije mogao obavljati teških poljskih poslova, nego je čuvao ovce. Dobro se sjećam kako dođe jednoga jesenskoga dana kući pa kaza da mu je vuk zaklao

jednu ovcu. Umro je u devedesetoj godini života kako sam vidio u Matici umrlih u Sanskom Mostu.

Pošto je zajednica bila brojna, sa preko dvadeset osoba, otac i stričevi podijelili su poslove tako da je otac vodio trgovinu, stric Josan ljeti stoku i upravljao glavnom kućom, dok je stric Niko ljeti i u proljeće vodio brigu o obradi zemljišta, a zimi u trećoj kući sa svojom porodicom timario stoku u štalama.

Goveda, ovce, koze i svinje imale su svoje čobane. Kako je osnovna škola bila daleko u Sanskom Mostu, ženska djeca, a neka i muška, nisu pohađala školu, zato su morala čuvati stoku, blago, (sermiju), kako se to onda nazivalo. Ovce i koze ljeti su noću spavale u torovima ograđenim ljesama, a goveda u oborima ograđenim živokama. Torovi i obori su premješteni s vremena na vrijeme da stoka svojom mokraćom i izmetinama tori (gnoji) zemlju. Svinje su imale svoje svinjce, ljeti kod kuće a ujesen u šumi na Ravnama gdje su se hranile bukovim žirom. Na vrhovima Sasine nalazile se šume obrasle stoljetnim bukvama koje su gotovo svake godine rađale obilno žirom pa su svinje sve dok nije zapao duboki snijeg, nalazile obilnu hranu. U tim šumama bilo je i vukova i divljih svinja pa su svinjari morali trajno biti na oprezu. Ako bi se neke svinje previše udaljile da ih čuvar nije imao na očima, on bi pograbio jedno malo prase koje bi u njegovim rukama skičalo pa bi se udaljena krmad odmah sjatila oko čuvara i roktala. Svinje uhranjene žirom imale su silovnu mast, zato su im nakon žira jedan mjesec davali kukuruze, a onda prodavali. Kod torova je bila i mala koliba u kojoj je spavao jedan čuvar sa psom na lancu pred kolibom.

Dok nisam pošao u osnovnu školu, čobani su me znali sa sobom povesti, a naročito sestra Jela koja je čuvala goveda. Strina Marija je čuvala koze pa me je na Blagovijest pvela sa sobom kada smo uhvatili malu lisicu koja je brzo uginulo. Kad me jednom Šimo, sin strica Josana, poveo sa sobom čuvati svinje, u Kosama iznad Kruhara me zagubio. Oko dva sata popodne nastupila je gotovo posvemašnja pomrčina sunca. Ja sletim na cestu pa, misleći da idem kući, zabasam u Kruhare. Jedan me čovjek nađe na putu gdje plačem pa me navečer dovede kući. U mojim mladim danima Ljevare su imali oko 15 goveda, 25 svinja, preko 70 ovaca i oko 30 koza.

U trgovini moga otac prodavale su se namirnice, duhan i petrolej. Kako je Sasina dosta udaljena od Sanskog Mosta, sama je vlast htjela da se otvori trgovina i povjeri jednoj pouzdanoj osobi. U trgovini na vidnom mjestu visjela je dozvola za rad. U Sasini je bilo i sirotinje koja nije imala dovoljno žita, pa se žito za nju pristiglo iz Slavonije smještalo u trgovinu. Maćun je izdavao to brašno bez naplate, ali je bilježio i dotični koji je primio, morao je odraditi na državnom poslu. Kad nije imao kupaca, znao je ljeti izaći na obližnje njive i pomoći u poljskom poslu. Dućan je bio u mjestu koje se zvalo Žabar. Bio je to zapravo jedan lijepo izgrađeni čardak koji je u svome donjem dijelu gdje je bio dućan i još jedna povećća prostorija mjesto zida imao masivna lijepo obrađena brvna a na katu zid sa tri sobe i ognjište na kome su se ljeti pekli i prodavali mladi janjci i jarad.

Glavna kuća u kojoj se objedovalo bila je u brdu, od čardaka udaljena oko 300 m iznad jednoga Grabika. Kod objeda se nastojalo da svi budu na vrijeme. Ljeti se jelo četiri puta zbog teškoga posla (doručak, ručak, užina i večera), inače triput bez užine. Jelo se za jednom okruglom drvenom sofrom sjedeći na poniskim tronožnim stočićima. Jelo se iz drvene zdjele i žlicama koje su obično bile izrađene od crveni šljivova drveta. Majstori su ih prodavali pazarnim danom u gradu. Uvijek se molilo prije i poslije jela. Jela se juha, pura, grah, krumpir, kupus, razne pite, pilad svečanijim zgodama, bungur pšenični i od kukuruza, omač te mlijeko kiselo i slatko, kruh pšenični i ječmeni, a ponajviše kukuruzov i sir. Mlijeka je bilo u izobilju, jer je bilo mnogo stoke koja se muzla. Maja je bila obično najstarija ženska kojoj su druge pomagale. Jelo, a posebno kruh, se cijeno i nije se rasipalo. Kruh se kuvao u naćvama iznad dolafa u koji se stavljalo oprano posuđe, na ognjištu u kući se pekao kruh pod željeznim sačom, a pite i ostalo pod pekom koja je bila šira i niža od sača. Sačovi, lonci i ostalo posuđe kupovalo se pazarnim danom u gradu. Lonci su bili zemljani. Na ognjištu je

danom trajno gori vatra koja se večerom zapretala u lug da se do sutra sačuva žar, jer je šibica bila rijetkost. Iznad ognjišta na jednoj drvenoj spravi visio je kotao u kojemu se kuhala pura, varilo mlijeko, ako ga je bilo previše, i hrana za stoku. Kuće su bile pokriveno bukovom daskom, a na krovu otvori kao mali prozorčići koji su se zvali badže, a otvarali su se da se kroz njih propušta dim. Na tavanu se sušilo meso od zaklane marve i visjeli vijenci bijeloga i crvenoga luka. Kad bi vani bilo previše studeno, oko ognjišta se sjedilo i grijalo. Osim glavne kuće, svaki bračni par imao je i svoju zgradu u kojoj je bio bračni krevet gdje se ljeti spavalo i držalo u spremištu odijelo roditelja i njihove djece. Kod Ljevvara glavna kuća je bila prizemnica; dio u kome se objedovalo bio je od jakih bukovih ili hrastovih brvana, a dio u kome se spavalo bio je pod tavanom. Spavalo se na slami preko koje je bila prostrta ponjava istkana od lana (ketena) ili konoplje, a i pokrivač je bio ponjava. U sredini sobe uza zid bila je ugrađena peć zvana furuna u kojoj se zimi ložilo. Slama na kojoj se spavalo, mijenjala se s vremena na vrijeme.

Napominjem ovdje da su Ljevvari klali samo jednu uhranjenu svinju, ali su zato klali po nekoliko ovaca i koza i njihovo meso sušili. Hranili su se i voćem. U mojim mladim danima imali smo dosta stabala krušaka, jabuka, trešanja i šljiva. Sve je to dobro rađalo, a stric Niko iskopao je u strani pokraj kuće rov, obložio ga daskama i spremio za zimnicu raznoga voća pa nas tokom zime često iznenadio dobrim jabukama zelenikama i muškinjama.

Dok sam bio u trećoj godini života umrla mi je baka Anica i rođen najmlađi brat Ferdinand. Ta sam dva događaja iz najranije mladosti zapamtio.

U Ljevarevoj zajednici vladala je ozbiljnost. Slušalo se starijega bez pogovora. Otac Maćun i dva strica slagali su se i voljeli. Nikada se nisu prepirali niti svađali, a niti prigovarali jedan drugome. Svaki je od njih svoju i bratsku djecu jednako volio i za njih se skrbio. Vjerske dužnosti strogo su se vršile. Večernja i jutarnja molitva nikada se nije propuštala. Pod molitvom se klečalo. Večernja i jutarnja molitva trajala je po prilici dvadesetak minuta, a obavljala se po mogućnosti kad je zvonilo na pozdrav Gospin. U starija doba po svršetku molitve, mlađarija je ljubila predmolitelja u ruku. Taj običaj vrši se i sada na Badnjak. Iako je župa Sanski Most bila udaljena oko 7 km, ipak se nedjeljom i zapovjednim blagdanima pohađalo sv. Misu. Oni koji su pohađali sv. Misu, zvali su se misari. Oblačili su posebno misarsko odijelo. Idući crkvi i vraćajući se pjevali su veselo i razdragano. Ako su djeca napravila kakav izgred ili prekršaj, kažnjavana su više riječima da ih se izruži, nego šibom koja je uvijek bila u pripravnosti za teže izgrede. Majke su zarana upozoravale djecu da se ne smije psovati ni sramotno i bezobrazno govoriti jer Bog sve vidi i čuje što se govori. Vjeronauku se posvećivala pažnja naročito u korizmi. Postovi su se strogo održavali. Ni bolesnicima se nije davala mrsna hrana. Mjesto masti o postu se trošilo maslinovo ulje. U mojoj ranoj mladosti postilo se i petkom i subotom, o kvatrama, srijedom i uoči zapovjednih blagdana također.

Dok je još živio djed Tunjo, zimi pred spavanje žene su duboko u noć sjedile i radile ručni rad, a jedan od muških morao je pjevušeći naglas čitati iz Jukićeve pjesmarice junačke pjesme te sam tako još u najranijoj mladosti saznao za Mijata Tomića i njegova sestrića maloga Marijana, za Kostreš Harambašu i Đemu Brđanina, za Muju od Kladuše i njegova brata gojenog Halila, Ivu Senjanina, Smiljanića Iliju, Valjevca Tadiju i napokon za Ličkog Mustajbega Talu Budalinu. Djed je poznao sadržaj pjesama pa kad je došlo do borbe i obračuna među junacima uzviknuo: «Sad će biti, što će biti.» Ne sjećam se da su Ljevvari za moje mladosti po noći išli tuđim kućama na sijela i prela.

Stanovnici Sasine svi su bili kmetovi kad su napustili rudarsko zanimanje osim Ljevvara, a zašto su oni bili izuzeti, nije mi poznato; možda zato što su se u početku bavili samo rudarstvom i što je na njihovom posjedu u Žabaru bila primitivna talionica željezne rudače limonita smještena gdje je kasnije sagrađen mlin vodenica, koji je sada napušten. Do ljevaonice doveden je bio vodeni jaz koji je kasnije služio za mlin. Od strunoga žita i kukruza davala se desetina i trećina begovima i spahijama. Na iskrčenim njivama sijalo se proso koje su vlasnici nazivali proha. Tako za prvu godinu a kasnije ostala žita. Kad je žito požnjeveno i

sadjeveno, dolazili su procjenitelji zvani desetari i procjenjivali koliko se ima dati begu odnosno spahiji. Za desetara su uzimani ljudi poštenu, savjesni i ozbiljni pa je i moj otac Maćun bio desetar. Već u mojoj mladosti osjetio sam da će kmetstvu brzo odzvoniti kao što je feudalizmu na Zapadu već odzvonilo. Nakon prvoga svjetskog rata Jugoslavija je kmetstvo dokrajčila posvema. Dobro sam zapamtio kako kod našega susjeda Marijana Lovričića na harmanu kod vršidbe sjedi begov sluga i čeka da begov dio dobije i otjera, a domaćica ga lijepo dvori.

Rudarsko zanimanje napustili su ne samo Ljevvari nego i svi Sasinjani odmah iza okupacije 1878. Izgleda da su ih vojska i oficiri austrijski odvratili da se ne bave tim izlišnim zanatom jer će ih u novim prilikama industrijski željezni proizvodi dotjerati na prosjački štap svojom solidnošću, brzinom proizvodnje i jeftinošću pa su ih uputili da krče šume i pređu na ratarstvo i stočarstvo. Rudarski je posao zaista bio težak. Drveni ugalj koji nije imao snage da temeljito iscijedi rudu proizvodili su sami rudari. Samo kad rudari nisu prevlačili rudu iz Tomašice i sa ortova do talionica, mogli su spremati drveni ugalj. To je bilo ovako.

Nedavno sam boravio u Šimićima iznad Ivanjske kod Banje Luke i na svoje oči gledao kako se dobiva drveni ugalj. Ponajprije se sasiječe bukovo, hrastovo ili grabovo drveće da se osuši kroz dva-tri mjeseca da može lakše sagorijevati, okreše se zatim izreže na debla duga otprilike tri metra ili nešto više. Dok se debla suše, priprema se mjesto gdje će biti žeznica. To je mjesto izgledalo kao gumno harman gdje se vrše žito. Kad je sve bilo spremljeno, od sredine toga harmana počelo se slagati debla u krug uspravno jedno uz drugo i kad je sve bilo naslagano, izgledalo je kao jedan krnji stožac ili stog sijena pri vrhu presječen. U sredini je ostavljena šupljina da se može ubaciti vatra, a okolo odozgo sve se obložilo zemljom. Vatra se ubacila odozgo u šupljinu i drveće je počelo gorjeti, gorjelo je otprilike dva tjedna. Svakodnevno se nadziralo da li se sve odvija u redu. Kad sve sagori, ostavi se da se ugalj ohladi, a onda se otkloni zemlja i odvozi ugalj. Kad bi Šimićani u Banju Luku dotjerali ugalj i prodali ga kupcima u gostionici bi se okrijepili. Pri povratku jašući na konjima prijedorskom cestom samostanu bi pjevali jadikovke kao:

*Sveta kuća, bijeli manastire
Prosti nama naše polomije.*

Mjesto gdje se žeznica kadila (palila), zvalo se upina.

Kad su stanovnici Sasine napustili rudarstvo, demontirali su naprave iz ljevaonice i stavili ih u jednu prostoriju čardaka pokraj dućana i tu su godinovale sve do iza 1920. godine do diobe Ljevarove zajednice, a šta je od njih konačno bilo i kako ih je ponestalo, nije mi poznato.

Od istopljene željezne rude ostao je komad zvani šlakinja što podsjeća na njemačku riječ *auschlagen*. Prestankom talionice radili su na više mjesta vignjevi i iza sebe ostavili hrpe šlakinja te su nakon drugog svjetskog rata došli Talijani, pokupovali i otjerali da je ponovo pretope. Iza Ljevarova čardaka bilo je čitavo brdo šlakinje od Talionice koja je razvezana i posuta po autoputu Sanski Most – Banja Luka pa je pod teškim autobusnim kolima smrvljena i stjerana u zemlju.

Ljevarova zajednica posjedovala je mnogo obradivog zemljišta, ali su njive bile raštrkane i dosta udaljene. Evo im imena: Zakućnica na kojoj je bio harman, Krčevina, Zabrdnica, Šimića brdo, Lovrića brdo, Dolina, Ogarine, Čela, Strana, Lokve, Barjemovca, Žabar, Ujakova njiva. U svemu oko 150 dunuma.

Dioba Ljevarove zajednice

1. Marijan najstariji sin Maćunov dobiva Lokve u Bukviku.

2. Jure, njegov brat, kupljeno zemljište negdašnje Sasinske župe.
 3. Ferdo, najmlađi sin dobiva Strane.
Luka, sin Nikin dobiva Žabar, a i brat njegov Mile s tim da imaju dućan.
Srećo, njegov brat dobiva Zakućnicu. Svršio poljopr. školu u Banjoj Luci.
Jakov, isto sin Nikin, dobio Krčevine.
Mirko, njegov brat dobio Šimića brdo.
- Josan stric i njegov sin Pero dobiše Zabrdnicu i Lovrića brdo i Barjemovan.
Šimo, sin Josanov dobio Čelu krčevinu.
Filip, sin Perin dobio Dolinu i Ogame.

Dioba je protekla uzorno bez svađe i natezanja i tako od negdašnje zajednice nastadoše novih 10 kućanstava. Razdijeljeni Ljevani i dalje se slažu i pomažu, lijepo susreću. Djevojke koje su se poudale dobile su novac za miraz.

- Dragica, kći Josanova udana je za Marijana Zekića.
Anka, njezina sestra za Emilijana Klarića, umro od španjolske bolesti.
Bosiljka za Berislava Jolića.
Ruža?
Janja?

Delfa, kćer Nikina udana za Juru Tomića, Mirkova oca.
Vida, sestra joj udana za Juru Egredžiju, rano umrla.

U djetinjstvu prije polaska u školu, moj stričević Luka, sin Nikin i ja igrali smo se i skakali oko kuće pa smo znali zaboraviti na ručak. Jedva smo čekali da se iza Uskrsa orune kukuruzi pa da sa otučcima pravimo razne građevine i kule. Voljeli svagdje zaviriti i svašta vidjeti pa sam ja jednom zgodom penjući se uza ljestve htio vidjeti šta ima u hambaru, okliznem se, padnem i iščašim lijevu ruku u ramenu i to me silno boljelo. Majka me sutradan odvede svome bratu Lukaću Tomiću, koji je u ono vrijeme slovio kao neki ortoped i znao izvrsno popraviti polomljene kosti i iščašene zglobove na rukama i nogama. Kad smo došli k njemu, on me najprije pogladi i pomilova, podari nekim slatkišima, a onda trgnu lijevom rukom, zglob dođe na mjesto, a bolovi prestadoše.

Dvije godine pred polazak u školu počeli smo oblačiti gaćice a sve dotle nosili smo košuljice.

Polazak u školu

1903. godine poveo me otac u Sanski Most i upisao me u osnovnu školu. Po savjetu učitelja te godine nisam pohađao školu jer sam bio malen, a škola previše udaljena od kuće, nego sam tek sljedeće godine počeo redovno pohađati. Te godine pohađali su sa mnom sljedeći učenici:

1. Anušić Josip iz grada	18. Miljević ? iz grada
2. Barać Petar iz Sasine	19. Krupić Džafer iz grada
3. Bišcević Husein iz grada	20. Krupić Himzi iz grada
4. Blažević Grga iz Kljevaca	21. Krupić Muharem iz grada
5. Čamber Petar iz Krkojevaca	22. Krupić Šemso iz grada
6. Butković Karlo iz grada	23. Kutuzović Omer iz grada
7. Hajder Redžo iz grada	24. Kutuzović Sulejman iz grada
8. Hajder Huso iz grada	25. Krivašić Emil iz grada
9. Hirše Hubert iz grada	26. Mijatović Nediljko iz Krkojevaca
10. Lujčić Mile iz Sasine	27. Jošinović Leo iz grada
11. Kovačević Ivan iz Kljevaca	28. Novaković Veljko
12. Kaurin Juro iz Poljaka	29. Šakić Stipo iz Kruhara
13. Kovačević Mato iz Krkojevaca	30. Šmit ? iz grada
14. Gvozden Vlado iz grada	31. Ljevar Petar iz Sasine
15. Jandregić Marijan iz Kruhara	
16. Krstović Lazar iz grada	
17. Miljević Stevo iz grada	

Kako onda u Sasini nije bilo osnovne škole, morala su sasinska djeca pješačiti u Sanski Most. Bilo je to naporno, ali se ipak išlo. Prije mene i moga stričevića Luke išli su u Sanski Most u osnovnu školu moj brat Juro, otac fra Vlade Ljevvara i stričević Pero, sin strica Josana. Oba su završili sa odličnim uspjehom i ostali kod kuće.

Godinu dana ranije s njima su u školu išli Ivo Vulinović iz Kladovite, iz Žabara Joso Ivčić i otišli u Sarajevo u zanatlijsku školu i završili je. Ivo Vulinović kao stolar nastanio se u Slavonskom Brodu, a Joso Ivčić napustio školu i vratio se kući. Svijet ga nazivao profesorom.

Napominjem da su u Ljevarevoj zajednici svi muškarci znali čitati i pisati iako nisu pohađali školu. Zimi su oni koji su išli u školu poučavali one koji nisu išli. Kad je u starini Sasina bila župa, onda su župnici u župskom stanu okupljali mušku darovitiju mladež pa ih poučavali čitati i pisati pa je tako i moj otac sa još nekoliko mladića kod župnika fra Ante Kolarevića naučio čitati i pisati. Fra Anto je bio rodom iz okolice Travnika. Neka se znade i ovo!

Godine 1912. bio sam u Novicijatu u Gučoj Gori i tamo zatekao fra Antu kao sijedoga starca sa još nekoliko sijedih starih fratara fra Stipu Mašića, fra Nikolu Mandića, fra Jozu Vukadina i eksprovincijala fra Antu Ćurića i još dvojicu kojima sam zaboravio ime i prezime. Kad je fra Anto saznao da sam iz Sasine, zovnuo me k sebi i raspitivao o Sasini gdje je negda kao mladi svećenik bio župnikom i učio mojega oca sa još nekoliko mladića čitati i pisati.

Moj je otac naučio svoja dva brata Josana i Niku čitati i pisati, a oni svoju mušku djecu koja radi udaljenosti nisu mogli svi ići u školu u Sanski Most. Osnovna škola u Sanskom Mostu nije bila mješovita da bi u nju išla i muška i ženska djeca zajedno. Ženska su djeca imala svoje posebno odjeljenje i svoju učiteljicu, a kod muške djece svaki je razred imao svojega učitelja. Nastava je bila i prije i poslije podne. Pravoslavna su djeca imala pokraj svoje crkve i svoju konfesionalnu osnovnu školu pa ih je u državnoj bilo manje. Muslimanska djeca prije osnovne škole pohađala su Megteb gdje su učila arapsko pismo i u osnovnu se školu upisivali u kasnijoj dobi i kao razvijeni svi su dobro učili, a i njih se relativno malo upisivalo a ženskih nikako. Škola je bila uz obalu Sane u pozadini sadašnjega hotela «Sanus». Kada se gradio hotel, školska je zgrada porušena da bi se uz hotel imalo što više prostora za parkiralište. Nastava je bila i prije i poslije podne. O podne gradska su djeca išla kući na ručak, a seoska kupila štogod i ono što su u torbaku ponijela jela u razredu. Luka i ja dobijamo od Maćuna po dva krajcera da si pored onoga u torbaku štogod i kupimo.

Kad sam bio u drugom razredu, iz Sasine su išli u Sanski Most u školu:

1. Franjo Čavlović iz Duganja
2. Ivo Grgić iz Gornjeg Sela
3. Božo Kozić –||–
4. Ivo Tomić iz Grobaca
5. Ivo Buha iz Žabara
6. Marijan Barać iz Žabara
7. Petar Barać iz –||–
8. Mile Lujčić iz Lujčića
9. Joso Tukara ispod St. Groblja
10. Mile Ljevar iz Žabara
11. Petar Ljevar iz Žabara

Učitelji su, koliko ih sada cijenim, bili spremni. Dobro se sjećam učiteljice Irme, Sime Krstovića, Ante Krakića, a ponajviše upravitelja škole Đure Srdića. Anto Krakić odlično je svirao violinu pa smo se više puta okupljali u njegovu razredu i pjevali carevku dok je on svirao, a počimala je:

*Bože živi, čuvaj Bože cara našeg i naš dom
Silan vjerom da nas može mudrom vladat desnicom
Štitimo mu carstvo davno od navale svačije
S habsburškom je kućom slavnom kob spojena Austrije itd.*

Za "Bože pravde" i "Lijepu našu" nismo ni čuli u osnovnoj školi. Na vjeronauk smo se svi skupljali u jedan razred nakon ostale nastave. Za nas iz Sasine to je zimi bilo vrlo nezgodno jer smo stizali kući u mrklu noć. Na vjeronauk su dolazili župnici: prve godine fra Jozo Loparević, druge fra Anto Mačinković, treće fra Marko Trogranić a četvrte fra Anđeo Bašić.

Udžbenike smo dobivali besplatno. Nije mi poznato da li ih je plaćala Sanska općina ili netko drugi. Austrijska vlast u osnovnoj školi nije znala ni za Srbe ni za Hrvate nego je htjela da se odgaja bosanska narodnost pa je na udžbenicima pisalo ovako: Čitanka bosanskoga jezika; ispod toga na sredini bosanski odnosno ramski grb, a na dnu cijena knjige. U trećem i četvrtom razredu dobivali smo i njemačke vježbenice, ali smo njemački učili vrlo malo. Iz onih vremena ostala mi je u pameti jedina rečenica: Mein Zimmer ist klein aber schön. Imali smo i tablice od škriļjevcva okvirene.

Nedjeljom i većim blagdanima zbog katolika, a petkom radi muslimana, nije bilo nastave. U 10 sati bio je odmor i kada su se učenici igrali topograda loptom a koji put i klisa. Jednom su učitelji sa strane motrili kako igramo klisa, a ja odbivši klis, udarim po naočalama učitelja Krakića i naočale padnu na zemlju i razbiju se. On mi reče da kažem ocu što sam učinio i da mu donesem 1 forintu za naočale. Pošto je to bilo nehotice, nisam se smatrao krivim pa ocu nisam ni kazao, a učitelj Krakić nije mi ni spominjao naknadu za izgubljene naočale.

Učitelj Đuro Srdić, kako sam već spomenuo, bio je upravitelj uvažen inteligentan gospodin koji je u mjestu uživao veliki ugled. U općini se nije ništa važnijega poduzimalo bez njegova savjeta i suglasnosti. Gradonačelnik, sijedi starac Musliman, za vrijeme nastave znao je često puta pokucati u IV. razred i posavjetovati se sa upraviteljem o važnim stvarima u gradu. Gospodin Srdić bio je Srbin, ali je i muslimansku i katoličku djecu jednako kao i pravoslavnu pazio i volio. S pravom se o njemu može reći da je bio uzoran učitelj i plemenit gospodin. Svi smo bili svjesni da nam želi dobro pa smo ga kao oca cijenili i poštivali. Mnogo je godina proveo u Sanskom Mostu, a onda premješten u Janj kod Bjeline i tamo umro. Imao je sina Veselina koji je u ono vrijeme studirao pravo u Beču i kao sudac u Bihaću umro pred drugi svjetski rat. Zimi smo ja i moj stričević Luka noćivali u Čardaku sa Maćunom a večeru su nam donosili od glavne kuće. Iako sam mogao stanovati u Krkojjevcima u Sanskom polju kod sestre koja je bila udana za Niku Tomaza pa bi mi bilo puno bliže pohađati školu, ipak to mi se nije htjelo. Zet Niko Tomaz poginuo je u prvom svjetskom ratu kod prijelaza preko Drine. Iza njega je ostao sin Ferdo i živi kao umirovljenik na njegovu kućištu. Sestra Jela kao udova vratila se u Sasinu i umrla za vrijeme rata. Iz toga vremena pada mi na pamet da sam ujutro pred polazak u školu jeo hladno jelo od preostale sinoćnje večere. U pola puta zaboli me stomak tako da nisam mogao dalje. Luka je otišao, a ja se svratim u kuću Milaša Božića gdje su me lijepo primili, prostrli mi ležaj uz naloženu peć te sam brzo zaspao. Oko 11 sati probudim se i vratim kući. Bilo je zimsko doba, sunce sjalo, a snijeg se počeo otapati. Kad se Luka navečer vratio, pričao je da su se kod Murtića mosta ispod Poljaka kruharska i sasinska djeca grudala pa je Marko Banović iz Jandrijevića razbio glavu Ivi Grgiću koji je cijelog života iznad desnoga oka nosio ožiljak. Napominjem da su poljačka djeca bila na strani Kruharčana, a protiv Sasinjana. U ovoj glasovitoj bitci ja nisam sudjelovao i nakon nje

sva su sasinska djeca osim mene i Luke prestala ići u školu u Sanski Most. Ovo se zbilo kad sam pohađao II. razred a Luka I.

Školske knjige dobivale su se navrijeme. U svakoj razrednoj sobi nalazila se izvješena pokoja zemljovidna karta, kako je odgovaralo pojedinom razredu. U IV. razredu bilo ih je više: Bosne i Hercegovine, Evrope, Azije, Afrike i Amerike. Bila je karta dviju polutki (hemisfera). Između dvaju prozora o zidu bila izvješena donja čeljust aligatora. Na ormaru je bio i globus i model ljudskoga oka. Vrata ormara bila su staklena a iza njih je stajalo dosta nagradnih knjiga pa i molitvenika za odličaše na koncu školske godine. Te su se knjige mogle vidjeti i mamile su nas da dobro i marljivo učimo. Predavanja su započimala jutrom u osam sati, a mi smo sasinska djeca radi udaljenosti (7 km) zimi zakašnjavali na prvi sat na kojemu se predavao obično račun. Udžbenici su bili pisani uglavnom latinicom, a ćirilica samo toliko da se znade čitati. Učilo se dosta gramatike. Još i danas pamtim prijedloge i priloge sa drugim padežom koje sam onda zapamtio a evo ih: bez, blizu, do, duž, kod, iz, iza, kraj, mjesto, poslije, preko, poput, radi, razi, zbog, sljed, usljed, vrh, viš, zbog.

Siromašnija djeca dobivala su vatirane kaputiće koje smo nazivali pamuklije da se zaštite od studeni.

Moj je otac, iako seljak imao smisla za knjigu. Bio je pretplatnik Kalendara Danice i Serafskoga Perivoja. Nije bio dobra vida pa se pri čitanju služio naočalama. Da ne kvari vid rano navečer je rano lijegao, a jutrom rano ustajao.

Prije ženidbe hodočastio je u Rim, ne znam prigodom kojeg hodočašća. Papa je bio Leon XIII. Ispred trgovine protjecala je voda od mlina. On se jutrom na njoj umivao i pritom molio Gospin pozdrav. Bio je jake i zdrave tjelesne konstrukcije.

Na koncu IV. razreda upravitelj je zakazao roditeljski sastanak i mali ispit da roditelji vide šta su im djeca naučila. Pri ispitu mene je zapala analiza čovječjega oka i kad sam završio, bacio sam pogled po razredu i ugledao u jednoj klupi svojega Maćuna.

Kao što je Lukać, moj pradjed, bio neke vrste ortoped u Sasini, tako je Maćun bio dentista. Odlično je vadio zube svijetu tako da su bolesnici radije išli njemu nego liječniku. Kako je bio jak, sam je jednom rukom držao pacijenta a drugom teglio zub. Imao je samo jedna kliješta koja je svaki put prije uporabe zagrijao na upaljenoj svijeći a onda ručnikom obrisao. Maćun je bio šutljiv. Govorio je malo ali smišljeno. Volio je djecu ne samo svoju, nego i tuđu kad su dolazila u trgovinu i darivao ih komadićem šećera. Bio je pokretač sviju dobrih akcija u selu, a posebno kad seu Sasini imala graditi škola i crkva, jedna brvnara prije sadašnje crkve.

Pri svršetku osnovne škole upravitelj je želio i preporučivao darovitijim učenicima da nastave školovanje u bilo kojoj srednjoj školi. Grga Blažević iz Kljevaca i ja iz Sasine izjavili smo da želimo ići u franjevačku gimnaziju u Visoko kamo je prije nas otišao Ivan Dolić iz grada Sanskog Mosta i Grga Čengić iz Kruhara. Dobivši svjedožbe, poslali smo molbe na Franjevački provincijalat u Sarajevo uz preporuku župnika fra Anđela Bašića.

U isto vrijeme poslao je molbu iz Bihća David Prša uz preporuku župnika fra Augustina Čengića. Nije dugo potrajalo, ja sam bio obaviješten da sam primljen u sjemenište, a njih obadvojica odbijeni. Kolikogod mi je drago bilo što sam primljen, toliko mi je žao bilo što i Grga nije primljen iako je bio jedan od najboljih učenika u razredu kako u učenju tako i u vladanju. Obnovio je molbu i sljedeće godine te je ponovno odbijen s objašnjenjem da su mu kao i Davidu Prši roditelji iz Like, a primaju se samo oni čiji su roditelji Bosanci.

Grga je ostao uporan u svome svećeničkom zvanju pa ga je otac upisao kao vanjskog đaka i ubrzo je bio primljen u Travničko sjemenište, a kada je sa uspjehom završio

gimnaziju u Travniku nastavio je bogosloviju u Sarajevu te 1921. zaređen za svećenika i služio u mnogim župama Banjalučke biskupije voljen i poštivan ne samo od svojih župljana, nego i od pravoslavnih i muslimana. Pod stare dane kao umirovljenik upravljao je župom Ključ gdje je i umro.

Kad David Prša nije primljen u Visoko na preporuku bihačkog župnika fra Augustina Čengića uzeo, ga je banjalučki trgovac Anto Jović za šegrtu te je nakon nekoliko godina odselio u Kanadu, a odatle se brzo prebacio u USA i u Dulutu otvorio mesarsku radnju koja mu je iza drugoga svjetskoga rata izgorjela pa je preselio na jug u Texas. Oženio se nekom Slovenkom i nekoliko puta pohodio svoje u Bihaću u 1987.

Kako je sasinskoj djeci bilo podaleko ići u Sanski Most u školu, nekima po 7 a nekima i 8 km, odlučili Sasinjani sebi graditi školu u Sasini. Državna vlast je obećala dati učitelja i plaćati ga, a narod da izgradi školu. U to doba bilo je u Sasini nekoliko pametnih i pismenih ljudi. Osim mojega oca bili su istaknutiji: Mato Dakić, Mato Matoš, Joso Klarić, Stipan Klarić, Iveka Lujčić, Josan Ivičić i još neki. Državna je vlast nastojala da se ide u školu i zvala na odgovornost roditelje ako su djeca izostajala iz škole pa je i to bio razlog da se sa gradnjom škole počme što prije. Kad sam došao u Bihać za katehetu na gimnaziji, pričao mi je odvjetnik Milan Katičić da se on koji put dolazeći na pamice u Sanski Most, sastajao u gostionici sa tim ljudima. Izgledali su mu kao kakovi patrijarsi, vrlo pametni od kojih se imalo šta čuti.

S gradnjom škole počelo se 1904. god. Posao je išao dosta sporo, a vodio ga je Petar Čengić i njegov stričević Matan iz Kruhara. Kada je bila gotova 1907. g., upis je obavljen i nastava je započela šk. godine 1907/8. Bio je upisan i moj najmlađi brat Ferdo. Školska zgrada imala je samo jednu prostoriju za predavanje, a ostale prostorije bile su učiteljev stan.

Prvi učitelj u novoj školi bio je Josip Perčinlić iz okolice Travnika. Prije nego je došao u Sasinu, služio je u novoosnovanoj školi u Mišnom Hanu (Ivanjska). Održavao je i večernje tečajeve za analfabete. Naslijedio ga je Mato Kević.

Školske godine 1908/9. otišao sam u Visoko. Bio sam pismeno obaviješten što moram ponijeti od odjeće koju mi je sašila gospođa učitelja Perčinlića i kćer umirovljenoga šumara Luke Grgića Viktorija. Prije mene otišli su, kako sam već spomenuo, Ivan Dolić iz S. Mosta i Grga Čengić iz Kruhara. Kad je sve što mi treba bilo gotovo krenuli smo ja i Grga Čengić iz Sasine preko Stratinske na postaju Omarska u Banju Luku u samostan Petrićevac. Pošli smo oko 1 sat po ponoći. Majka me je donekle ispratila, poljubila, oprostila se i vratila natrag. Noć nije bila posvema mračna i put se razabirao iako smo išli kroz gustu bukovu i hrastovu šumu. Mlinarac koji je sada iskrčen bio je obrastao lijepom hrastovom šumom jer je okrenut suncu. Mene je pratio stric Josan i nosio moj kofer, a Grgu njegov rođak Marijan Ljevar. Kad smo stigli na Razboj, zapazili smo u jednoj maloj udolini gomilu granja. Pratioci su nam pričali da je pod onim granjem grob (mezar) nekoga muslimana Huseina kojega su ondje razbojnici zatukli i ubili pa da se ne zametne trag njegovu grobu svi, prolaznici bace granu na njegov grob pa smo i mi bacili.

Planinu koja rastavlja Sasinu od Tomašice i Stratinske narod naziva Beregenca a u vojnim kartama zabilježeno je kao Beheremaginica. Smatram da je to neispravno. Kako su u starini ondje boravili Nijemci Sasi koji su preko nje iz Tomašice dovlačili rudu u Sasinu, a rudar se njemački kaže Bergmann, pa je prvotno nazvana ta planina Bergmanica, a narod radi lakšeg izgovora mjesto Bergmanica izgovarao je Beregenca, što bi u našem jeziku bilo Rudarska planina, a nipošto Beheremaginica.

Idući malo dalje dođemo do jednoga hrasta koji se odmah iz korijena dijeli na tri povisoka debela na kojima je obješena po jedna tabla. Na jednoj je napisano: Kotar Sanski

Most na, drugoj kotar Prijedor, a na trećoj Kotar Banja Luka. To mjesto narod naziva Tromeđa.

Na Tromeđi smo se malo odmorili, a kad je počelo svanjivati, krenuli smo širim putem prema župskom uredu u Stratinskoj. Kada smo tamo stigli, zatekli smo u (kapeli) župskom stanu župnika fra Serafina Jurića koji je upravo svršio Sv. Misu. Lijepo nas je primio, pogostio, nasvjetovao mene da se dobro vladam i dobro učim ako želim biti dobar fratar i donekle nas ispratio pa smo preko Maričke stigli na željezničku stanicu Omarsku nešto prije 10 sati. Tada sam prvi put ugledao željeznicu. Izvadio karte i oprostio se sa svojim pratiteljima. Krenuli smo prema Banjoj Luci i u Predgrad (Vorštadt) stigli nešto prije 11 sati. Onda pokraj Poljoprivredne škole stignemo na Petrićevac i zatečemo mladoga gvardijana fra Franju Valentića gdje sa nekim gimnazijalcima trese šljive. Sutradan je stigao i Ivan Dolić iz Sanskoga Mosta do Prijedora fijakerom, a onda vlakom u Banju Luku. Dok smo boravili u samostanu, pomogli smo gvardijanu otresti i pokupili šljive a on je, kad je trebalo da krenemo za Visoko, dan prije otišao u grad i našao dva malo oveća fijakera i rekao da se sutradan u 5,30 sati imaju naći u samostanskom dvorištu da nas đake odvezu u Jajce. On je fijakere i platio. Napominjem da sam u samostanu osim gvardijana zatekao jedino sijedoga fra Petra Betunca Banjalučanina, koji je kasnije premješten u Kraljevu Sutjesku i tamo nakon nekoliko godina umro. Zahvalivši se gvardijanu za fijakere prema Jajcu krenemo: Franjo Hrvat VI. razred, Ivo Briševac iz Šurkovca a Hrvat iz Stare Rijeke. Briševac je bio IV. r., Tomo Šeremet IV. r. iz Bihaća Kralje, Ivan Dolić III. r. iz Sanskog Mosta, Ilovača Mile Matin i Ilovača Mile Franjin oba II. r. Ivo Tešić Pisarić II. r. iz Ivanjske kao i obadva Ilovače, Petar Tomić II. r. iz Ivanjske, Grga Čengić II. r. iz Kruhara, Petar Ljevar I. r. iz Sasine. Krenuli smo rano ujutro da bi navečer za vidjela stigli u Jajce. Put je dug 70 km ali interesantan, trajno uz Vrbas i mjestimice kroz kanjone. U grad Jajce stigli smo navečer u sumrak. Grad je bio rasvijetljen električnom rasvjetom, ali ne kao danas. Cesta je bila uža nego danas.

Tada je u Jajačkom samostanu bio gvardijan fra Vladimir Dolić rodnom iz Kupresa. Lijepo nas je dočekao. Dao nam spremiti obilnu i ukusnu večeru na kojoj je bio i pečeni janjac. Ovdje smo i prenoćili. Ne samo da nas je fra Vladimir lijepo dočekao, nego i svi koji su bili poslije njega a posebno fra Stipo Nevistić koji je volio Krajinu i krajiške fratre toliko da je jednom zgodom u šali rekao Jajačkim fratrima: «Stigne li ovom Banjalučkom cestom kakovo pseto pa saznate da je krajiško, lijepo ga dočekajte i nahranite».

Sljedećega dana prosljedili smo uskotračnom željeznicom skupa sa đacima koji su pripadali jajačkom samostanu, od Jajca prema Visokom, a bilo je to oko dva sata poslije podne. Na postaji u Donjem Vakufu čekali smo dvadesetak minuta vlak kojim su se iz Bugojna dovezli đaci iz Livna. Dolaskom Livnjaka nakupio nas se pun vagon te smo u raspoloženju i pjesmi veselo krenuli prema Travniku. Na postaji u Docu kod Travnika pridružili su nam se učenici koji su pripadali samostanu Guča Gora te smo stigli malo prije 7 h u Visoko gdje nas je dočekalo nekoliko profesora sa đacima koji su prije nas stigli iz Posavine, Kraljevske Sutjeske, Tuzle, Kreševa, Fojnice i Rame.

Sljedećega dana nastava nije odmah započela, nego su učenici prvoga razreda pozvani pred jednu komisiju koju su sačinjavali predsjednik gimnazije fra Alojzije Mišić, direktor fra Jako Pašalić i profesor vjeronauka fra Bono Brkić, koji su nas ispitivali da li imamo zvanje za svećenike i redovnike, na upit zašto sam došao u franjevačku gimnaziju, odgovorio sam dosta nezgodno "Došao sam da učim pa da budem dobar i pametan čovjek." A na pitanje: "Što ti je rekao otac kad te poslao nama?" Odgovorio sam: "Nemoj nas naružiti i osramotiti. Majka mi je kazala da dobro učim i dobro se ponašam». Na dužem dijelu zgrade koja je imala prizemlje i dva kata, u prizemlju je bila velika kuhinja, njoj s jedne strane dječjačka blagovaonica a s druge strane profesorska. Učenička blagovaonica imala je dva reda stolova poklopljenih sa novom mušemom koju je dao nabaviti novi prefekt fra Petar Ćorković rodnom iz Motika kod Banja Luke. I u blagovaonici i pri polasku na šetnju, prefekt

nas je svrstao ne po razredu, nego po visini tako da sam ja kod stola sjedio sa Jakovom Ladanom, IV. r. koji je istupio u novicijatu i bio poreznik u Banjoj Luci i drugdje.

(Ovdje fra Bosiljko nastavlja pisati uspomene svojih studenskih dana. Mi preuzimamo samo događaj mlade Mise. Ostale uspomene i događaji iz života fra Bosiljka vjerujemo da će biti jednom objavljeni u jednoj knjizi.)

Mlada Misa u Sasini 1920.

Nakon svećeničkog ređenja došao sam u Banju Luku na Petrićevac u Samostan gdje sam proveo neko vrijeme a zatim otišao u Sasinu kod župnika fra Franje Valentića, gdje sam se spremao za mladu misu.

U ono doba nije se Mlada Misa slavila kao danas. Zaređeni mladi svećenik prije Mlade Mise nije čitao misu. Pozivanja gostiju na objed iza mise nije bilo, nego su objedu prisustvovali samo svećenici i bliža rodbina. Roditelji su mi umrli 1918. g. od španjolske bolesti pa mi nisu bili na Mladjoj Misi. Župnik je uredio da mi ipak majku zastupa Ružka Dolić iz Sanskog Mosta. Crkva nije bila sadašnja nego stara brvnara dosta malena i nije mogla primiti sav svijet, zato je vani uz lijevu stranu pokraj sporednoga ulaza podignut bio prigodni oltar za samo tu prigodu. Manuduktor je bio fra Anđeo Bašić, župnik iz Ivanjske, a propovjednik fra Luka Tešić. Uz njih su još bili: fra Anto Mačinković župnik iz Stratinske, fra Anto Hrvat, župnik iz Sanskog Mosta, bogoslov Grga Blažević iz Kljevaca i jedini strani svećenik fra Silvije Franjković. Ovi su bili i na ručku.

Iza ručka stigao je negdašnji kolega iz osnovne škole pravoslavac Gojko Dodig sa svojim tamburašima te nas zabavljao. Na ručku je bio i Ivan Dolić iz Sanskoga Mosta, negdašnji visočki gimnazijalac, od mene stariji dvije godine i činovnik Mandušić iz Sanskog Mosta.

Darovi su pod ručkom bili samo u novcu. Ja ih ni vidio nisam. Bili su unaprijed određeni za gradnju budućega samostana na Petrićevcu, jer je stari bio dotrajavao.

Poslije Mlade Mise boravio sam neko vrijeme u Ivanjskoj kod župnika fra Anđela Bašića, a onda na Petrićevcu u samostanu. Nakon praznika otišao sam u Sarajevo u IV. tečaj bogoslovije, ali prispjevši u Sarajevo, nisam zatekao nikoga od kolega, svi su se razišli. Fra Ivo Žilić i fra Srećko Perić otposlani u Rim da studiraju na Orijentalnom institutu; fra Vojislav Mioč i fra Bonifacije Badrov u Švicarsku. Da ja sam ne bih sačinjavao IV. tečaj, uputi starješinstvo i mene u Zagreb. Tu sam zatekao fra Vitomira Zeličića i fra Vjenceslava Vlajića na bogosloviji, a fra Ljudevita Zloušića i fra Zdravka Vešaru na filozofiji. Upisao sam dogmatiku i pastoral. Dobro sam upamtio čestite profesore Bujanovića, Marića i Kniewalda. Fra Gabrijel Gavrančić, prof. iz Visokog, dolazio je tih dana polagati jedan ispit pred prof. Tomom Maretićem iz grčkog jezika. Izgledao je vrlo slab, izmoren od učenja.

Od gore spomenutih fra Srećko Perić položio je doktorat, dugo vremena bio župnik u Nišu i na svršetku, zapravo pred svršetak rata, otišao u Ameriku i u Venezueli umro; fra Ivo Žilić služio neko vrijeme u Visokom, zatim u Banjoj Luci (stanovao u Petrićevcu) i Beogradu, a onda u Rami gdje je umro u dubokoj starosti.

Fra Vojislav Mioč doktorirao u Švicarskoj, predavao u Sarajevu na bogosloviji a potom u gimnaziji u Visokom, napustio red, oženio se. Banjalučki biskup fra Jozo Garić isposlovao mu da se može vjenčati. Za vrijeme rata položio doktorat iz filozofije (latinogrčki). Sastao sam se s njime pred Uskrs 1943. u Zagrebu. Umro je u Hrvatskoj.

Fra Bonifacije Badrov doktorirao iz filozofije u Švicarskoj i predavao u Visokom na gimnaziji filozofiju i francuski jezik, a zatim u Sarajevu na bogosloviji filozofiju i u Sarajevu umro.

Fra Vitomir Jeličić doktorirao u Zagrebu, predavao u bogosloviji crkveno pravo. Izdao knjigu o Ženidbenom pravu kat. crkve. Taj svećenik bio je provincijal bos. Franjevaca. Od 1921. g.

nismo se susreli. Pred smrt mi je pisao možda svoje posljednje pismo u kojemu žali što se toliko godina nismo sastali.

Fra Vjenceslav Vlajić doktorirao u Zagrebu. U Visokom predavao povijest i vodio brigu o konviktu za vanjske đake u Visokom. Umro u Zenici kao tamošnji župnik za vrijeme operacije. Rodom iz Fojnice.

Fra Ljudevit Zloušić položio profesuru iz fizike i matematike, predavao dugo vremena u gimnaziji, bio prefekt i direktor gimnazije. Zalagao se za obnovu Olova kao prošteništa. Tamo su mu preneseni i posmrtni ostaci.

Fra Gabrijel Gavranić privatno položio VII. i VIII. razred gimnazije, a onda maturu u Sarajevu. Studirao na fakultetu grčki i latinski, a kad su ta dva jezika ograničena na gimnaziji, položio je profesuru i iz hrv. jezika. U Visokom predavao grčki i latinski. Za vrijeme rata umro u Bugojnu od tifusa. Njegovi su ga učenici hvalili kao vrsna predavača.

Fra Zdravko Vešara studirao prirodne nauke. Bio je narušena zdravlja, ali kako svjedoče njegovi učenici, izvanredan predavač kojega su vrlo rado slušali. Umro je dosta rano. Jednog jutra prije nego je zvonilo da se ide u razred, upozorio sam ga da nije dovoljno očistio cipele i ne sluteći da će se ljutiti, obazreo sam se na stubištu prema njemu da mu nešto rečem, a on baci kefu od blata i prebije mi jedan prednji zub. Bilo je to kad sam pohađao II. razred a on IV. Sve do VII. r. bio sam krezub, a u VII. razredu sam sa prof. dr. Kazimirom Ivićem otišao u Sarajevo i umetnuo novi zub. Rado sam mu oprostio, jer je inače bio čestiti i dobar i nije imao nakanu da mi tako nešto učini. Tada sam u Sarajevu sa fra Kazimirom posjetio slikara Gabrijela Jurkića u njegovu ateljeu.

Pri kraju šk. godine 1920/21. spremio sam se za jurisdikciju. Ispitu je predsjedao pomoćni biskup Lang. Ocjene sam donio u Banju Luku i dobio jurisdikciju na 6 godina koja je dvaput produljena ad neterius serenium a onda ad tempus indeterminatum.

U Zagrebu sam stanovao i hranio se kao ostali naši bogoslovi i studenti u Franjevačkom samostanu na Kaptolu. Nedjeljom sam misijo u Maksimiru na nadbiskupskom dobru.

Nakon prvog svjetskog rata bilo je u Hrvatskoj mnogo starih i iznemoglih svećenika kojima je trebalo pomoći o Božiću i Uskrsu pa e nadbiskup za te dane podijelio jurisdikciju nama svećenicima. Ja sam bio određen u Garešnicu sijedom župniku Milivoju Labudiću. Putovao sam željeznicom do Banove Jaruge, a onda lijepom kočijom koju su vukla dva bijela konja do Garešnice. Kad sam stigao u Garešnicu, kočijaš me najavio u župskom uredu. Ulazeći u kancelariju zapazim staroga župnika gdje sjedi za kancelarijskim stolom a pokraj njega jednoga gospodina sa prosijedom bradom kojega mi župnik predstavi kao svog susjeda grkokatoličkog župnika i nadoda da ću ga trebati ispovjediti kad se odmorim. Zadržavši se s njima petnaestak minuta u razgovoru, odem u crkvu i u sakristiji ispovjedim dotičnoga gospodina. Počnem se dizati, a on mi veli da se ne dižem jer sad će, veli, doći njegova žena i djeca da i njih ispovjedi. To su bili moji prvi penitenti. Navečer sam se spremao za misu ponoćku. Kad sam iz sakristije na ponoćki stupao pred oltar, zaorila je pjesma:

*Djetešce nam se rodilo,
U jaslje se položilo.
Isuse mileni Bože moj,
Tebi se dajem da sam Tvoj.*

Nakon mise mnogi su mještani došli u sakristiju pa smo si uzajamno čestitali Božić. Pitali su me jesam li Bosanac, a kad sam rekao da jesam, rekli su da se to poznaje po govoru. Na sv. Stjepana iza podne prošetali smo župnik i ja selom koje se naziva Kajgane. Župnik me upozori: «Ovo selo je naseljeno Bosancima koji su ovdje došli bježeći pred turskom invazijom». Treći dan na sv. Ivu posjetili smo popodne jednoga prokaratura, koji nas je častio lijepim vinom.

Za Uskrs bio sam određen u Samobor. Vozio sam se donekle uskotračnom željeznicom a onda dosta dugo pješačio. Djeca koja su čuvala stoku vidjevši me u habitu, prilazila su mi i molila kipec (sliku). U Samoboru sam bio puno više zaposlen nego u Garešnici. Dva dana pred Uskrs bilo je mnogo svijeta za ispovijed.

fra Bosiljko Ljevar

(Ove uspomene je fra Bosiljko napisao pred smrt. Zahvaljujemo našim franjevcima s Petrićevca za dozvolu tiskati dio uspomena.)

**UZVANICI NA MLADOJ MISI FRA DRAGE LJEVAR
U SASINI, 30. SRPNJA 1978.**

BOŽIĆI

1. Božić Jakov /Marko
2. Božić Julka
3. Luka Buha, Marjan
4. Ivo Božić /Luk.
5. Slavko Buha
6. Ante Grgić
7. Damjan Božić
8. Ilija Božić
9. Marko Barać
10. Mirko Tomić, Luka i Lucija
11. Stipo Tomić
12. Mato Tomić
13. Frano Božić Radoslavkin
14. Ilija Božić
15. Alojzije Čavlović i Anđelko
16. Frano Čavlović
17. Ruža i Juro Klarić
18. Zdenka i Stipo Božić
18. Jozip Čavlović
19. Ante Čavlović
20. Frano Božić Nikin
21. Ivca Šalić /Pavin./
22. Pero Tomić
23. Marko Knežević
24. Ivo Marić
25. Ivo Buha
26. Ivo Mandić

RUDINE - GORNJE SELO

27. Mato Dakić - Vinko
28. Ruža Tukara
29. Ante Dakić
30. Stipo Iveljić
31. Mato Klarić
32. Vojko Marić
33. Milan Matoš
34. Jakov Matoš
35. Mrarjan Mandić Stipin
36. Mandić Marjan Antin
37. Stipo Mandić
38. Kozić Ivica -Ante
39. Grgić Drago
40. Grgić Juro
41. Šalić Vojko
42. Šalić Niko
43. Kozić Mato
44. Iveljić Ivo
45. Jago Vuković

ŠUMARI

46. Božić Mirko

47. Stipo Marić
48. Grgić Mile /starog Mate/
49. Grgić Serafin
50. Grgić Mato
51. Grgić Ivo
52. Komljen Ivo
53. Knjeginjić Stipo Ilija
54. Mile Iličić - Josin
55. Topalović Pero

LUJIĆI

56. Lujčić Ivca
57. Lujčić Ante
58. Egredžija Juro /Pejin/
59. Tukara Ivica
60. Tukara Marjan
61. Tukara Ante
62. Tukara Joso /Ivčin - otišao u vojsku
63. Barać Jura
64. Barać Frano
65. Lujčić Stipo
66. Banović Pavo
67. Bnanović Slavko
68. Banović Mile
69. Marić Ivo Štefčin
70. Banović Mato.

ŽABARICA

71. Mile Anđa Ivčić
72. Frano Ivčić Ružin
73. Joso Ljevar Lucin
74. Iličić Ivo /Cujin/
75. Niko Ivčić
76. Marija Ljevar /Ferdina/
77. Buha Ivca - Nikinca Kata
78. Lovričić Filip
79. Blaž Lovričić
80. Ljevar Živko
81. Ljevar Jozo
82. Ljevar Marija Markova
83. Lujčić Piljo
84. Lovričić Vinko
85. Barać Luka
86. Barać Nedo
87. Ivčić Ivo
83. Ljevar Niko /Čiča/
89. Čavlović Luka
90. Ljevar Ruža-Vikica
91. Lovričić Mirko
92. Zorka Šalić - Luka
93. Behremović Muhamed - Hamić
94. Ljevar Ante Perin

OGARINE - KLADOVITA

95. Lujčić Ante

- 96. Lujčić Martin /Antin/
- 97. Lujčić Mile /Mlirkin/
- 98. Lujčić Martin /Mirkin/
- 99. Egredžija Jozip
- 100. Egredžija Marko
- 101. Šarčević Ivo
- 102. Šarčević Pero
- 103. Ivčić Pero Rudin
- 104. Mijadžiković Frano
- 105. Tutić Svetko
- 106. Tutić Martin
- 107. Tutić Bone
- 108. Tutić Ivo
- 109. Božić Mato Paulin
- 110. Ljevar Mile /Ćuzo/
- 111. Iličić Jozip /Jurkanov/

STRATINSKA

- 112. Lucić Anđelko
- 113. Mato Vuković
- 114. Pranić Ante
- 115. Grgić Ante Poljanac
- 116. Marjan Iličić Čotin
- 117. Iličić Mile /Čupo/

POLJAK - RADJEVAC

- 118. Jolić Ivo
- 119. Božić Niko Blaž
- 120. Ljevar Zvonko
- 121. Tomić Branko
- 122. Čengija Stipo
- 123. Božić Ivica /Marjana Ivanova/
- 124. Božić Marko /Putar/
- 125. Božić Frano /Markanov/
- 126. Božić Nedo /Markanov/
- 127. Ivo Božić/Luke/
- 128. Karlo Barać
- 129. Drago Dakić
- 130. Mlinar Joso - Marko
- 131. Kaurin Fina Vinkova
- 132. Iličić Martin
- 133. Kaurin Ferdo - Tadija
- 134. Kaurinović Drago /Brico/
- 135. Kožić Marko
- 136. Jolić Kata
- 137. Marjan Tukara
- 138. Žunić Ivica
- 139. Iličić Luka
- 140. Drago Mauzer
- 141. Mato Matjević

SANSKI MOST

- 142. Marija Radna
- 143. Vinko Grgić
- 144. Božo Jurišić – Jurić

- 145. Ivica Klarić
- 146. Ante Tunjić

KRUHARI

- 147. Mato Tutić Josin
- 148. Tomo Lovrić
- 149. Ante Čengija – Bosiljev
- 150. Marko Ivekin
- 151. Janja Ivekin (Ivekinca – prija)

VELIŠKOVCI

- 152. Mile Mandić
- 153. Tomo Mandić
- 154. Kazimir Grgić
- 155. Joža (Marija Jose Grgić)
- 156. Ante Iličić Franin

DOBROVAC, LIPIK

- 157. Luka Grgić
- 158. Joso Lujić
- 159. Ivo Lujić Ilin
- 160. Mato Lujić Mirkin
- 161. Bone Božić Antin
- 162. Luka Kozić Stipin
- 163. Ante Ljevar
- 164. Čedo Ljevar, Kata, Luca i Branka
- 165. Marjan Lujić
- 166. Nikola Pranjić
- 167. Marko Pranjić
- 168. Ruža Božić Josina
- 169. Tomo Grgić

ZAGREB, KUTINA I OSTALI

- 170. Antonija Lovričić
- 171. Tomo Ljevar
- 172. Nikola Grgić (Banjaluka)
- 173. Marjan i Marko Buha (Banjaluka)
- 174. Mato Lovričić Antin (Rajići)
- 175. Ante Tukara
- 176. Juro Tukara
- 177. Juro Marić
- 178. Nedo Šejić
- 179. Luca Iverac
- 180. Ivo Lujić i Jela
- 181. Marjan Klarić
- 182. Ivčo Iličić i Anka
- 183. Joso i Marca Iličić
- 184. Stipo i Mara Turić
- 185. Ante Božić (Brajo)
- 186. Stipo i Anđa Lovričić (KUM)
- 187. Dujo Lovričić
- 188. Drago Lovričić
- 189. Lucija Lovrić
- 190. Stipo Ljevar (stric)
- 191. Augustin i Marija Ljevar

192. Dujo i Jela Ljevar
193. Luka Ljevar (Čičin)
194. s. Emanuela Tutić
195. s. Marijana Tutić
196. s. Ignacija Tomić
197. s. Mirela Iličić
198. s. Jelka Vulinović
199. Milka Mandić
200. Kata Šalić
201. fra Bosiljko Ljevar
202. fra Vlado Ljevar
203. fra Dujo Ljevar
204. fra Josip Božić (KUM)

fra Drago Ljevar

(Ovdje navodimo imena obitelji i pojedinaca koji su bili uzvanici iz Sasine ili su u Sasini rođeni na Mladoj Misi fra Drage Ljevar. Toga dana je bilo ukupno uzvanika preko 400-ne. Njihova imena ne donosimo koji nisu rođeni u Sasini. Ova imena navodimo da se zna za buduće generacije koliko nas je obitelji bilo 30. srpnja 1978. u Sasini.)

SVADBA I OBIČAJI

(Sasina, Stratinska, Tomašica, Škrljevit)

U stara vremena mladići i djevojke su se družili u grupama, u kojima ih je bivalo i do 20. Tako su se družili i mladići su se zagledavali u djevojke, tj. zaljublivali. Kad se nekom mladiću sviđa djevojka, on joj pristojno priđe i rekne joj da mu se sviđa i da je voli. Pita je bi li se udala za njega. U to doba mladići i djevojke nisu se zabavljali kao danas. Ako se djevojci mladić ne sviđa, ona mu to rekne, ali ako joj se sviđa i želi se udati za njega, odgovori mu da se želi udati i da on od svoje rodbine, obično ženu, pošalje k njoj. Mladić kad dođe kući, rekne roditeljima da je našao djevojku koja mu je rekla da se želi udati za njega. Onda se ukućani dogovore koga će iz obitelji poslati toj djevojci (to, npr. može biti mladićeve sestra, tetka, strina i sl.). Kad npr. mladićeve sestra dođe djevojčinoj kući, ova je lijepo primi i tada je mladićeve sestra pita želi li se uistinu udati za tog mladića. Ako djevojka odgovori da želi, spremi jabuku i ručnik kojega će mladićeve sestra donijeti roditeljima i momku kao znak. Nakon toga mladićeve roditelji skupa s njim pođu k djevojci na dogovor. Sa sobom ponesu novce i jabuku. Kada dođu njevojku, ona ih uljudno primi. Oni sjednu za stol i stave novce i jabuku, a mladićev otac pita djevojku: Čega se prima jabuke, novca ili njegova sina i da li je zadovoljna njihovim posjetom. Djevojka odgovara da je zadovoljna s posjetom. Priđe mladiću, pruži mu ruku i rekne da se prima mladića. Kada pruži ruku i mladićevoj ocu, slijedi prstenovanje. Poslije toga se goste, časte i tako završe zaruke.

U međuvremenu se mladić, njegovi roditelji te djevojka i njeni roditelji dogovaraju za svadbu. Ugovaraju dan vjenčanja. Kad sve dogovore, idu k svećeniku upisati se i na blagoslov prstenja. Tri nedjelje svećenik oglašava tko se i s kim ženi.

Za svadbu se sprema kod obiju kuća, mladićeve i djevojčine. Na dan vjenčanja svatovi s mladićem dolaze u 4 sata ujutro k djevojčinoj kući i bude ukućane. Svatove primaju

njeni roditelji, a djevojka ostaje u sobi. Mladić i ostali svatovi uđu u kuću, svatovi sjednu, a mladić ide u sobu k djevojci gdje se dogovaraju za dalje. Nakit za svatove nabavi mlada prije vjenčanja, a na dan vjenčanja njene prijateljice vani kite kola i konje. Kola su se kitila cvijećem, a konji su na vrhovima ajma imali cvijeće, na uzdama cvijeće i maramice i praporce. Kola koja su predviđena za prijevoz mladića i djevojke kitila su se također cvijećem. Na sjedalicu se stavljao ćilim kojeg je napravila djevojka. Jedna kola su za prijevoz ruha i darova djevojke.

Nakon razgovora s djevojkom, mladić iziđe iz sobe i sjedne za stol s ostalim svatovima, a djevojka ostane u sobi da se spremi. Djevojka je na dan vjenčanja oblačila bijelu haljinu, a na glavu je stavljala vijenac ili šlajer. Kad se djevojka spremi, njen brat uđe u sobu, uzme je za ruku i dovede na prag vrata i rekne: "Hvaljen Isus i Marija. Tko se prima moje sestre?" Tada mladić ustane i odgovara: "Bog i ja." Pristupa k djevojci, pruža joj ruku i poljubi je. Tada djevojka skupa s mladićem sjeda za stol gdje se časti s ostalim svatovima. Pred sam polazak u crkvu, djevojke koje su kitile kola i konje, kite svatove. Kum, djever, stari svat i prikumak, na njih su stavljali po dvije grotulje, (grotulje – to je, zapravo, vijenac koji je napravljen od izbušenih oraha i ukrasnog papira) a na grotulje su se stavljale maramice. Mladić na dan vjenčanja obuče bijelu košulju i jednobožno odijelo. Mladića okite maramicom koju stave na lijevu stranu. Jenjga na glavu stavlja vezeni rubac, maramicu na lijevo rame, a na desno vezeni rubac kojeg je izvezla djevojka. Kočijaši i barjaktari kićeni su grotuljama, svaki je dobio po jednu. Grotulje su bile ukrašene i maramicom a u ploskama su nosili slatko piće. Barjaci su na vrhovima imali jabuku i maramicu. Kad završi kićenje, svatovi s mladićem i djevojkom kreću u crkvu na vjenčanje.

Kola koja prevoze darove i ruho ne idu s ostalim svatovima, nego mladoženjinoj kući. Poslije vjenčanja u crkvi mladenci i svatovi odlaze mladoženjinoj kući, a uz put stalno pjevaju. (Svadba je trajala dva dana.)

Blizu mladoženjine kuće, domaćin kuće izlazi pred svatove i nosi pred mladu dijete i muštuluk. (Muštuluk je bio ražnjić na kojeg se vjenilo urezano meso, a na vrhu jabuka.) Mlada uzima dijete, poljubi ga i sa ražnjića skida jabuku i daruje ju djetetu, uz tu jabuku daje još neki poklon. Mlada zatim dijete daje mladoženji u ruke i on ga poljubi, onda dijete vrata. U međuvremenu ostali svatovi skidaju meso s ražnjića. Kad stignu pred kuću, mlada stane i poljubi svatove. U pratnji mlade ide jenjiga i vodi je za ruku. Nakon toga mlada ulazi u kuću, no prije nego uđe klekne i poljubi prag, a zatim ju jenjiga uvodi u kuću. Tada mlada u kući poljubi mladoženjine roditelje i oni poljube nju i primaju je kao svoje dijete. Poslije toga mladenci idu malo jesti, a ostali svatovi sjedaju za stolove i popiju po čašicu pića. Kad mladenci završe s objedom, mlada ide s djeverom i jenjigom. Djever nosi lavor, jenjiga ručnik i vodu, a mlada bokal s ružom. Idu redom i svatovi peru ruke. Kad završe, djever obriše lavor i polazi prikupljati novac, počevši od kuma. Nakon toga slijedi svečani ručak. Za ručak se obično pripremala juha, meso, salata, kruh, torte, razni kolači te razna pića.

Kad ručak završi, slijedi podjela darova. Djever dijeli darove koje je pripremila mlada. Počinje se od kuma. Kum obično dobiva košulju, čarape, ručnik. Ostali članovi njegove kuće dobivaju neki dar. Isto tako darivaju se stari svat, prikumak i djever. Kočijaši i barjaktari darivani su manjim darovima, npr. ručnikom, rupcem, maramicom i čarapama. Ostali svatovi dobiju manji dar. Poslije toga slijedi pokazivanje darova, koje svatovi daruju mladencima.

Prvo mladoženjini roditelji pokazuju dar kojeg poklanjaju mladoj. Oni daruju najveći dar, a to može biti krava, velika svota novaca, šivaći stroj i sl. Poslije njih pokazuje se dar kuma. On obično donosi pečenog ovna s rogovima. Ovan je okićen grotuljama (grotulje od košpica, lješnjaka ili šipka), na rogove se stavljale jabuke okićene bosiljkom. Uz ovna kum poklanja još korpu kolača, pletaru pića, pite i pogaču. Djever mladence dariva kao i kum. Tako daruju i stari svat i prikumak. Ostali svatovi daju novce, koliko tko može. Mladoženjina bliža rodbina mladu daruje raznim poklonima.

Nakon pokazivanju darova, djever iskruži pogaču koju je donio kum, iskruži je tako da od pogače ostane dno i krajevi. Djever ponovno polazi prikupljati novce s tom izbušenom pogačom. Naravno, obiđe sve svatove, nikog ne preskače. Poslije toga svatovima se iznosi kava i slatka čaša. Djever nosi rakiju, a mlada čašu. Polaze od kuma. Djever sipa rakiju, mlada uzme svata za desnu ruku, poljubi ruku i daje mu čašu s pićem. Tako idu dalje i časte sve svatove. Zna mlada što radi, zna ona da će svatovi to debelo platiti: Zna se, poslije čašćenja, djever uzima stakleni bokal i opet polazi od kuma prikupljati novce (Nego što! Kum padne u nesvijest čim vidi djevera. Zna kum, čim ovaj nosi bokal – kume prazni džepove).

Nakon što djever nakupi bokal novaca, svatovi polako odlaze, a kum, djever, stari svati i prekumak ostaju. Oni odlaze tek drugi dan. Isprate ih mladenci. Mlada ih na odlasku isprati, poljubi i oni joj plate poljubac.

Svatovi se raspu, odu svojoj kući a mladenci ostaju.

(Po kazivanju Fine i Jele Ljevar zabilježila Slava Ljevar)

SASINA – SPOMEN ŽRTVAMA RATA

29. lipnja 1991.

Danas, braćo i sestre, uz radostan blagdan apostolskih prvaka, obnavljamo i tužnu uspomenu na naše pokojne, žrtve rata.

Zašto to činimo?

Prvi čovjek naše Crkve, Crkve u Hrvata kardinal Kuharić rekao je jednom zgodom: "Slijepa mržnja i osvetnička strast pokopale su mnoga ljudska bića u nepoznate grobove i u nijemu šutnju!"

Naše mrtve nitko nije brojao. Nad našim mrtvima nisu prolijevane čak ni lažne suze ljudske sućuti. Naše grobove i jame nitko nije obilježio. Kao da naša suza nije gorka, kao da naše rane nisu bolne, kao da naša krv nije crvena.

Mi ne koristimo ovu priliku da ih nazivamo ni herojima niti izdajicama, jednostavno time se naš ovaj vjerski skup i spomen na bavi. Mi ih otimamo neprirodnom zaboravu i oživljavamo uspomenu na njih: mnogi od nas njima zahvaljuju i duguju život, roditeljsku brigu i nježnost. Sjećamo se ne samo njih, već i tolikih uplakanih i ranjenih majki, neudanih djevojaka kojima je njihovom pogibijom majčinska želja i čast zauvijek uskraćena, njihovim udovicama koje su svoju siročad s toliko briga i žrtava tiho a upravo herojski podizale, bez ikakve društvene pomoći, siročadi koja su rasla u krajnjoj neimaštini, čak sa nezaslužnim žigom sramote. Svu tu ogromnu skupinu patnika, poginulih i godinama trpeći, u nježnoj i toploj molitvi Mise preporučujemo Božjoj dobroti i milosrđu.

A molimo i za sebe. Mržnja i bezumlje otjerala je tolike naše pokojne u grob. Molimo Gospodina da naša srca (ali i srca drugih s kojima nas je sudbina povezala na zajednički život) očisti od mržnje koja se zlokobno opet nad nas nadvila i uzima nove žrtve.

Fra Stanko Buzuk

(Ova propovijed je izrečena u vrijeme napada JNA na Sloveniju)

258 svijeća

Na sv. Petra i Pavla 1991. godine obilježena je obljetnica i sjećanje na žrtve II svjetskog rata.

Zahvaljujući demokratskim promjenama i u ovoj župi Rođenja Blažene Djevice Marije u Sasini kod Sanskog Mosta, prvi put se progovorilo o četničkim i partizanskim žrtvama iz drugog svjetskog rata osobito masovnim grobnicama.

Velečasni Vlado Tomić, župnik župe Sasina, prije početka Mise na blagdan suzašnika sv. Petra i Pavla, 29. lipnja 1991. pročitao je imena 258 –orice poginulih u vrijeme rata i strijeljanih nakon rata. 248-orica su iz same župe Sasina, od toga su 24 žene. S njima su ubijena dvojica svećenika koji su bili župnici u Sasini u vrijeme rata: fra Luka Tešić, koji je pred sam II svjetski rat 1939. podigao župnu crkvu u koju je moglo stati preko tisuću vjernika, uhvaćen je i ubijen za vrijeme rata od partizana i ne zna mu se za grob; fra Miroslav Buzuk proveden je vezan na zaprežnim kolima od Banjaluke do Sanskog Mosta kroz župu Sasina te mučen i ubijen s mnoštvom rodoljuba na Šušnjaru kod Sanskog Mosta, zajedno s njim je na isti način mučen i ubijen i jedan svećenik njemačke narodnosti, vel. Josip Bechmann, župnik iz Prijedora.

Na njihovomu grobu nema nikakvoga znaka. Za njihovo se stradanje zna jedino iz usmene predaje. Na isti način je u našem selu poginulo 7 Hrvata katolika iz župe Ivanjska.

Svetu Misu je predvodio rođak pokojnog fra Miroslava Buzuka, fra Stanko Buzuk koji je posebno istaknuo naše pokojne, žrtve rata. (Misli fra Stanka Buzuka objavljujemo: "Sasina – spomen žrtvama rata").

U koncelebraciji su sudjelovali još vel. Mladen Grabovac, župnik iz Prijedora, vel. Vlado Tomić, župnik domaćin i fra Drago Ljevar, domaći sin. Ispred oltara gorjelo je 258 upaljenih svijeća. Eto po prvi put javno smo slavili sv. Misu za pokoj njihovih duša.

Nekada je ova župa brojila i do četiri tisuće duša a danas ima samo 1400. (Danas poslije najnovijih progona, pokolja i spaljenih kuća vratilo se 80-ak većinom starijih na svoja ognjišta). U svijetu nas ima preko deset tisuća pa nam s pravom kažu: "...da se ne znamo vratiti kući". To je tragedija nas Hrvata u Bosni.

Drago Ljevar

Zato smo i napravili Internet stranice:

<http://sasina.8m.com/> ili

<http://free-si.htnet.hr/DragoLjevar/>

Imamo pisma i prijedloge:

1. Dobar dan.

Ja sam Ljevar Saša iz Zrenjanina...Interesujem se za svoje poreklo a na Internetu sam našao vas sajt pa me interesuje da li smo možda u nekom srodstvu, ili da li znate nešto vise o Ljevarima. Moji su doseli iz Sanskog Mosta .Ako će nešto značiti deda mi se zvao Marko.

Hvala unapred.

2. Tako mi je drago, da ste ovako nešto lijepo napravili.

Ja ću malo popričati sa prijateljima pa da još nekakvih podataka i slika ubacimo i uredimo da bude stranica hvale vrijedna...

Za Petrovo nažalost nisam siguran dali ću biti jer imam ispite na Fakultetu.

Ali ćemo se čuti....

Lijep pozdrav

lovricm@fpz.hr

Djete rođeno u ratu

O, djete rođeno u ratu,
rođeno bez sunca i radosti,
koje svijet već gledaš preplašenim očima
plačući lutaš u mračnom djetinjstvu
koje je pokrito mračnim i
mrtvačkim sjenama.

O, djete rođeno u ratu!
U svojim snovima
ne sanjaš šarene lutke i barbike
jer su kroz tvoje noći i snove
grmjeli topovi i mitraljezi,
a čuvala majka sa zaplakanim očima.

Ko prosjak sjediš na kućnom pragu
čekajući da otac se vrati
i da donese šarenu loptu što obeća.
I dok plačući, rukama lice skrivaš
i pogledaš niz put:
Eto tate! Vrisnu! Ali ne!
To, to je baka koja je tatu i striku
tražiti išla, ali ni tata ni striko
ne dođoše, ni lopte šarene ne donesoše.

O, djeco u ratu odrasla
i vječnom strahu koji se u očima vidi,
ni djetinjstvo svoje ne upoznaste,
ni igračkama se svojim ne igraste.
Mjesto slikovnica punih šarenih i veselih slika
granate i metci oko vaši ušiju igraše.

I cijeli život u vama će ostati tuga
jer ni oca ni rodbinu ne upoznaste pravo,
ni igračke, ni slova prava,
ni djetinjstvo svoje, ni ljubav roditeljsku
jer u očima vašim vječno će tuga ostati.
O, djete! O, djeco u ratu rođena!

Vladimir Buha 2000.

SASINA U BOLU

O Sasino! O Sasino!
O Sasino, pusto mjesto,
puste njive, puste šume,
sjekira ne čuje se tuc
ni štropot kola niz put.

O, Sasino!
Gdje su plećati orači
i sagnuti kopači,
gdje je pjesma žetelaca
i graja školaraca

Nema više mlinara u mlinici,
nema ribiča na rijeci,
nema mukanja krava,
nema blejanja ovaca.
Nema kola i pjesme
pod starim dudom.

Ne slušam priče našeg Čiče,
Nema Marka, Ferde,
Nema Mate i Ive,
Nema kod Mare
ni sijela ni prela.

O, Sasino majko naša,
tužno sada plačeš,
za zlotvorom osta tuga,
poharaše gore nego kuga.
Pogani prođoše sasinskom
zemljom.
Krv i suze natopiše polja.
Pepeo pokri ognjišta
za njima ne osta ništa.

A zašto? Zašto?

O, Sasino!
O, Sasino s bolom u duši,
ne plači!
Sutra ćemo biti sretniji.
Sutra ćemo biti jači.
Čuju se glasovi u zipkama nejači,
Na polja izlaze orači.
Oj Sasino, oj Sasino! Više ne plači!

Vladimir Buha 2000.

INVESTITOR: RKT ŽUPNI URED SASINA
 OBJEKT: ŽUPNA CRKVA U SASINI – REKONSTRUKCIJA OBJEKTA

ŽUPNA CRKVA U SASINI REKONSTRUKCIJA OBJEKTA NAKON RUŠENJA

IDEJNI PROJEKT

1. UVOD

Župna crkva u Sasini je minirana razornim eksplozivom, što je očigledno nakon prvog pogleda na postojeće stanje, odnosno ostatke nekada predivnog objekta. Investitor želi obnoviti objekt, kako bi se smanjile štete, duhovne i materijalne, nastale u ovom području. Program obnove i razvoja ratom devastirani areala je kompleksna zadaća, a osnovni uvjet je povrat prognanika i izbjeglica. U tom cilju je i obnova župne crkve što je poticaj za normalizaciju života lokalnog stanovništva.

Stanje objekta je karakteristično u sljedećem:

- lađa i oltar su porušeni eksplozivom, pa je za daljnju upotrebu samo lokacija, uz prethodni rad na rušenju preostalih zidova i čišćenju porušenog materijala
- zvonik je oštećen, rastresen i znatno oštećen, ali se može sanirati

Na ovakav objekt je vremenski uticaj znatno doprinio općem lošem stanju, pa je inicijativa Investitora došla u pravom trenutku, radi spašavanja preostalog dijela objekta koji se može sanirati, a to je zvonik, što samo po sebi čini poticaj na realizaciju ovog graditeljskog zahvata.

Objekt u širem smislu predstavlja spomenik kulture, te mu se mora posvetiti pažnja zbog povijesne, ambijetalne i edukativne vrijednosti.

Inicijativu za obnovu je dao osobno Biskup, dr. Franjo Komarica, kao i župnik, fra Ivo Orlovac, što se vidi na priloženim fotografijama.

Na listu 1 je prikazana fotografija iz vremena građenja župne crkve, točnije iskop za temelje. Očigledno je da je u tom poslu učešće dala cjela lokalna zajednica, što se i sada očekuje. Na listu 2 je prikazana fasada, a na listu 3 izgled objekta sa svih strana. Kao projektant ovog nesvakidašnjeg investicijskog zahvata zahvaljujem na ukazanom povjerenju. U ovoj fazi je dogovorena izrada idejnog projekta sanacije župne crkve, a nakon revizije od strane Investitora će se izraditi izvedbeni projekt sa svim nacrtima, opisima i detaljima.

2. OPIS OBJEKTA

Župna crkva u Sasini je objekt klasično izveden, kao zidani, sa zvonikom u prednjem dijelu, centralnim prostorom - lađom, iz koje vodi stepenište do kora, i sa oltarom iz kojeg se ulazi u sakristiju.

Gabarit objekta je sljedeći:

- središnji dio objekta
- (lađa : dužina 23.30 m, širina 12.80 m,
- oltar dubine 6.60 m, širine 7.30 m,
- sakristija dubine 4.00 m, dužine 5.00 m,

- zvonik tlocrtnih dimenzija 5.05/4.90 m.

Iz prednje ravnine zvonik viri 50 cm.

Grafički prilozi postojećem stanja odnosno objekta nakon izvođenja su prikazani na listovima 4 do 12, po sadržaju.

Temelji objekta su izvedeni od kamena, a detalj se vidi na fotografiji sa lista 4. Pretpostavlja se da je debljina temeljnog zida od lomljenog kamena 80 cm, sa nepoznatom dubinom. Pretpostavljena je dubina od 120 cm, što će se ustanoviti iskopom temeljnih jama, u fazi izrade izvedbenog projekta. Tokom iskopa će se ustanoviti karakter i nosivost temeljnog tla. Malter temeljnog zida je krečni, loše kvalitete, a pretpostavlja se da je temelj u zemlji izveden kao suhozid.

Zidovi su iznad temelja izvedeni od pune opeke starog formata, u krečnom malteru. Debljina zidova je različita, iznosi dvije cigle ili 60 cm, te dvije i po cigle ili 75 cm. Zidovi lađe su najdeblji, i velike visine.

Zidovi zvonika su izvedeni od pune opeke starog formata, u krečnom malteru, sa debljinama prikazanim u dispozicionim nacrtima. Stropne konstrukcije u zvoniku su drvene sa zidovima čija se debljina smanjuje prema vrhu. Na vrhu zvonika je armirano-betonska ploča, i armirano-betonski križ.

Prozori su završavali sa lukom od nearmiranog betona, što se može objasniti činjenicom da su u svodu prisutni naponi pritiska, sa relativno niskim naponima obzirom na poprečne presjeke.

Krovište lađe, oltara i sakristije je drveno, od hrastove tesane građe, sa crijepom kao pokrovom. Nagib krovne ravni je procijenjen na 35 ° ili 70 %. Ploča zvonika je betonskog pokrova.

Pod u lađi i na oltaru je od teraco ploča 20/20 cm. Kor je izveden kao arm. bet. konstrukcija do koje vode armirano-betonske stepenice.

Dispoziciono su u objektu zastupljene sljedeće površine:

- ulazni prostor sa zvonikom 11.93 + 15.90+ 11.93 m²
- lađa crkve 200. m²
- kor 40.00 m²
- oltar 36.90 m²
- sakristija 15.40 m²

3. OPIS OŠTEĆENJA

Samo pogled na objekt govori o stupnju njegovog oštećenja. Očigledno je da su lađa i oltar u cijelosti uništeni a da se zvonik može sanirati. U grafičkim prilozima su date fotografije objekta, sa oštećenjima, koja se neće posebno opisivati. Posebno je očigledan uticaj djelovanja atmosferskih uticaja na zidnu strukturu. Dakle, može se konstatirati sljedeće:

- krovište je potpuno uništeno
- zidovi lađe i oltara su potpuno uništeni, a preostali dio je izgubio stabilnost - kor je potpuno uništen, neupotrebljiv te se mora porušiti kako bi se izveo novi

- kameni temelji su dotrajali te ih treba sanirati
- zidovi zvonika su rastreseni, sa pukotinama u zidnoj strukturi, ali se mogu sanirati

5. UVJETI SANACIJE OBJEKTA

Uvjeti za sanaciju i novu izvedbu objekta Župne crkve u Sasini su načelno dati u «Pravilniku o tehničkim normativima za sanaciju, ojačanje i rekonstrukciju objekata visokogradnje oštećenih zemljotresom i za rekonstrukciju i revitalizaciju objekata visokogradnje».

Istražni radovi provedeni na objektu su sljedeći:

- arhitektonsko snimanje postojećeg stanja i izrada nacrtu postojećeg stanja, datih u idejnom projektu
- ocijenjen je kvalitet postojeće opeke iz zidnih struktura, kao zadovoljavajući te će se sa istom ponovo izvesti svi zidovi, što nam je dug i obaveza prema generaciji koja je izvela objekt, koji je korišten sve do rušenja
- kameni temelji će se sanirati, a prema projektu izvesti i novi
- zvonik će se sanirati

Osnovni principi ojačanja, koji su navedeni i u citiranom Pravilniku su sljedeći:

- Temelji crkve su trakasti, moguće i plitki, pa ih treba sanirati. Treba predvidjeti ojačanje temeljnih traka, po potrebi produbljenje. Za zvonik se treba izvesti nova temeljna ploča, povezana sa postojećim temeljima. Preko cijelog objekta treba izvesti novu podnu armirano-betonsku ploču. Suština sanacije temelja je izvedba krute ploče u nivou temelja, kao osnove krute kutije u kakvu se objekt želi pretvoriti.
- Zidovi će se prezidati, oni koji se poruše. Oštećeni zidovi u kojima je došlo do prekoračenja vlačne čvrstoće - pojava pukotina se mogu armirati zavarenim armaturnim mrežama sa istim horizontalnim i vertikalnim šipkama i istim razmacima. Mreža se sponama kao moždanicima prikiva za zid. Posebna pažnja se mora posvetiti uglovima i presjecištu zidova. Prije ugradbe armature moraju se izdubiti guge min. 3 cm. Nakon armiranja zidovi se malterišu produžnim cementnim malterom, sa prethodno nabačenim špic malterom.
- Krovšte se izvodi potpuno novo, drveno, kruto u horizontalnoj i kosoj ravnini.
- Kor se izvodi sa potpuno novom armirano-betonskom konstrukcijom, novim armirano-betonskim stepeništem, i novim zidovima koji ukružuju zvonik.
- Iznad oltara će se izvesti nova kruta armirano-betonska ploča
- Zvonik će se sanirati izvedbom novih krutih armirano-betonskih ploča i armiranjem njegovih zidova sa vanjske i unutrašnje strane

6. DISPOZICIJA NOVOG STANJA-SANIRANI OBJEKT

Idejnim projektom sanacije Župne crkve u Sasini su predviđeni sljedeći prostori:

- Ulazni trijem, površine 30.00 m², koji se dograđuje ispred zvonika, otvoreni sa prednjim križnim stupovima, i zidnim panelima uz zvonik. Preko stupova
- ' je dvovodni krov, sa padom od 30 °. Pokrov je biber crijep. - Prostor zvonika površine 12.00 m²
- Sakristija sa lijeve strane, površine 12.00 m²
- Stepenišni prostor, sa desne strane, kojim se ide na galerijski prostor kora, površine 12.00 m²
- Središnji prostor, lađa, površine 220.00 m²

- Oltar, poligonalnog oblika, površine 40.00 m²
- Kor, površine 67.00 m²

Dakle, ukupan prostor koji će se dobiti nakon rekonstrukcije je 393.00 m².

Oblikovno sanirani objekt zadržava elemente koje je posjedovao i ranije. Neke promjene su uvjetovane direktno zahtjevima Investitora, a neke zahtjevima trajnosti objekta. Pojedini detalji su uvjetovani konstruktivnim odnosno statičkim zahtjevima.

a) Temelji crkve se saniraju i izvode novi. pojačanje temeljnih traka se postiže proširivanjem postojećih kamenih temeljnih traka, za min. 30 cm, po potrebi produbljenje, u dijelu zidova koji se odnose na lađu, jer se u tom dijelu zidovi izvode na istom mjestu. Veta se postiže ugradbom horizontalnih i vertikalnih ankera, a novi betoni se armiraju. Za zvonik se planira izvesti nova temeljna ploča, 600/600 cm, povezana sa postojećim temeljima zvonika i lađe ankerima i armiranjem. Ispod novih zidova sakristije i stepenišnog prostor se izvode nove temeljne trake širine 100 cm, koje su povezane sa ostalom temeljnom konstrukcijom. Za zidove oltara će se izvesti novi temelji širine 90 cm. Preko cijelog objekta se izvodi novapodna armirano-betonskaploča debljine 15 cm. Svi novi betoni su klase MB 30. Iz temelja će se ostaviti ankeri vertikalnih serklaža, kao i anker mreže za armiranje zidova. Preko betonske ploče se izvodi klasična hidroizolacija, od varene bitumenske trake, sa aluminijskim uloškom, a na mjestima stupova i serklaža se izvodi kruta hidroizolacija od hidrolita ili sličnog materijala.

b) Zidovi će se prezidati, postojećom očišćenom i opranom opekom, u produžnom cementnom malteru. Zidovi lađe i oltara su novi, debljine dvije cigle, odnosno 60 cm. Dijelovi zidova zvonika se zadržavaju, i nastavljaju novom zidnom strukturom, na prednjem fasadnom zidu. Zidovi zvonika se obzidaju novim zidom od pola cigle, nakon armiranja postojećeg zida. Ovi dijelovi zida se povezuju sa zidovima sakristije, stepenišnog prostora i lađe. Zidovi koji se zadržavaju armiraju zavarenim armaturnim mrežama Q 257. Mreže se sponama kao moždanicima prikiva za zid. Posebna pažnja se mora posvetiti uglovima i presjecištu zidova, koji se armiraju dvostrukom armaturnom mrežom. Prije ugrade armature moraju se izdubiti guge min. 3 cm. Nakon armiranja zidovi se malterišu produžnim cementnim malterom, sa prethodno nabačenim špric malterom. Zidovi se ukrućuju vertikalnim i horizontalnim serklažima, po nacrtima iz projekta.

c) Kor se izvodi sa potpuno novom armirano-betonskom stropnom konstrukcijom, novim armirano-betonskim stepeništem, i novim zidovima koji ukrućuju zvonik. Stropna ploča debljine 15 cm se oslanja na zidove lađe i na nove zidove. Prepušta s konzolno u prostor lađe, sa radijalnim srednjim dijelom. Na stupove zvonika se ploča oslanja na prošireni dio a dodatno se povezuje ankerima koji se buše, u dva reda horizontalno. Između unutrašnjih stupova se izvodi novi lučni otvor od armiranog betona.

d) Iznad oltara će se izvesti nova kruta armirano-betonska ploča debljine 15 cm, beton MB 30.

e) Zvonik će se sanirati izvedbom novih krutih armirano-betonskih ploča debljine 15 cm, koje se uštemavaju u zid min. 15 cm, i armiranjem njegovih zidova sa vanjske i unutrašnje strane. Armatura ploča i zidova se međusobno prožima i povezuje. Ako je krovna ravna ploča zvonika dotrajala mora se zamijeniti sa novom. Za ukrućenje zvonika se iznad kora izvodi nova arm. bet. ploča u visini drvene stropne konstrukcije.

f) Krovnište se izvodi potpuno novo, drveno, kruto u horizontalnoj i kosoj ravnini. Koristi se građa od četinara I klase, a koristiti detalje iz projekta. Nagib se zadržava od 35 °, pokrov biber crijep. Krovnište se izvodi sa strehom od 100 cm, radi zaštite objekta od atmosferskih uticaja. Krovnište nad oltarom je poligonalno, nagib 35 °, a krovnište nad ulaznim trijemom je sa nagibom od 30°. Sva limarija je bakrena. Statički sistem krovništa je složena konstrukcija koja se sastoji od nazidnica, podrožnica, stupova, veznih greda, kosnika i rogova. Stropna konstrukcija je drvena, sa termoizolacijom od 10 cm.

g) Krovnište zvonika se izvodi na novoj arm. bet. ploči od četinara I klase. Nagib gornjeg dijela je 75 °, a donjeg 45 °. Krovnište se formira prodorom dva četvorovodna krova, plitkog i strmog, međusobno zarotiranih za 45°. Pokrov zvonika je bakreni lim, a na njegovom vrhu se nalazi drveni križ obložen bakrom.

h) Zidovi u svojoj strukturi imaju visoke prozore sa polukružnim vrhom, uokvireni u ram od zida i betona. Zidovi se sa unutrašnje i sa vanjske strane malterišu. Samo se dijelovi novih zidova sakristije i stepenišnog prostora sa polukružnim nišama ostavljaju neožbukani, iz estetskih razloga. Sa vanjske strane zidovi se boje u bijelo, istaknuti dijelovi u žuto. Unutrašnji zidovi se boje u svijetlu krem ili bijelu boju.

i) Svi podovi su od kamena, a za polaganje će se napraviti poseban elaborat. Izbor kamena je posebno važan, a u svakom slučaju mora biti svijetli kamen, nepoliran.

j) Vrata i prozori su drveni, od borove građe I klase.

Sastavio: Isak Medić, dipl. inž. grad.

8. PROCJENA VRIJEDNOSTI FINANSIJSKIH SREDSTAVA ZA SANACIJU OBJEKTA

Ova procjena se daje na bazi idejnog projekta, i na bazi dosadašnjih iskustava na sanaciji sličnih objekata. Konačna cijena će se odrediti nakon izrade izvedbenog projekta, te detaljnog predmjera radova. U ovom trenutku, za informaciju investitoru da je sljedeći pregled pojedinih faza radova:

I) Rušenje i odvoz	14.000,00 DM
II) Temelji	19.000,00 DM
III) Zidovi	72.000,00 DM
IV) Krovnište i pokrivanje	32.000,00 DM
V) Kor	18.000,00 DM
VI) Zvonik	36.000,00 DM
VI) Ulazni trijem	9.000,00 DM
VII) Stolarija	28.000,00 DM
VIII)	32.000,00 DM
IX) Elektroinstalacija	30.000,00 DM

Sveukupno: I do VIII iznosi 290 000.00 DM

Slovima: dvjesto devedeset hiljada njemačkih maraka

Usporedna cijena po 1 m² prostora iznosi 680.00 DM/m², što se može smatrati prihvatljivim. U ovoj cijeni nije sanacija zvonika koja po procjeni iznosi 36 000.00 DM.

Procjenu izvršio: Isak Medić, dipl. inž. građ.

(Prenosimo iz Idejnog projekta samo tekst, ispuštivši grafičke prikaze, da vidite kako gospodin Isak Medić cijeni našu crkvu koju su naši stari djedovi i bake izgradili. Sada je na nama obnoviti je.)

SVOJE PRILOGE ZA OBNOU CRKVE MOŽETE PREDATI OSOBNO NAŠEM ŽUPNIKU:

VLČ, DARKO ANUŠIĆ, ŽUPNI URED SASINA, SANSKI MOST.

KAZALO

Predgovor.....	3
<i>Anto Orlovac</i> : Dva stoljeća župe Sasina, Slike iz povijesti župe.....	4
<i>Fra Bosiljko Ljevar</i> : Sjećanje Fra Bosiljka Ljevar.....	25
<i>Fina i Jela Ljevar</i> : Svadba i običaji (Sasina, Stratinska, Tomašica, i Škrlevita).....	43
<i>Drago Ljevar</i> : 258 svijeća.....	78
<i>Fra Stanko Buzuk</i> : Sasina-spomen žrtvama rata.....	46
<i>Uzvanici na Mladoj Misi</i>	39
<i>Vladimir Buha</i> : Djetė rođeno u ratu.....	48
<i>Vladimir Buha</i> : Sasina u Bolu.....	49
<i>Isak Medić</i> : Župna crkva u Sasini, Rekonstrukcija objekta nakon rušenja.....	50
Žiro račun.....	
Kazalo.....	
Sponzori.....	

JA TO TAKO VIDIM

U noći s 28. na 29. 06. 1993. desilo se nešto što su mnogi očekivali, ali u što nisu mogli vjerovati; kako reče jedan sin ovog kraja u jednoj svojoj pjesmi: *Sitna cigla okolo rasuta, Srušena je crkva pokraj puta.*

Te zlokobne noći prije eto više od deset godina minirana je župna crkva u Sasini. To je bilo zadnje upozorenje svim žiteljima ovog kraja da na grudi svojih predaka više nemaju što tražiti. Sasinska zemlja više nije pripadala Sasinjanima, nego onima koji su tada Sasinjanima znali poručivati: *Ovo je srpska zemlja.* Sasinjani su to upozorenje ozbiljno shvatili i ubrzo nakon toga su po tko zna koji put u povijesti počeli napuštati svoja ognjišta koja su nakon njihova odlaska pretvara u zgarišta. Po završetku rata u Bosni u Sasini nije ostao kamen na kamenu. Mržnja je iza sebe ostavila samu pustoš i prazninu. Prošlo je dosta vremena dok se nisu oni najhrabriji i najodvažniji počeli vraćati na svoju ognjenu zemlju. I od tada su sasinski povratnici počeli podizati svoje spaljene kuće i imanja iz pepela. Nisu imali ništa osim dobre volje i nešto malo pomoći u građevinskom materijalu od švicarskog Caritasa koji je gradio po susjednim selima kule i gradove, a sasinjanima su davane mrvice sa stola. Sva ta nepravda i nevolje kroz koje su prolazili sasinski povratnici njih nije smela u njihovoj čvrstoj odluci da ostanu svoj na svome. Ipak ono što je najzabrinjavajuće u svoj ovoj priči jest broj povratnika. Vratilo ih se samo stotinjak i taj se broj iz dana u dan smanjuje. Jeka mrtvačkog zvona se sve češće razlijeva sasinskim brdima.

S pravom se možemo i moramo zapitati zašto je to tako? Zašto Sasini prijeti propast? Prijeti joj iz više razloga. Spomenimo ovdje samo neke:

1. Obnova kuća i imanja je tekla traljavo i sporo. Kroz to su mnogi koji su tomu svjedoci izgubili svaku volju za povratkom.
2. Infrastruktura u selu je katastrofalna.
 - Mnogi i danas nemaju riješen problem snabdijevanja vodom.
 - Napon struje u pojedinim domaćinstvima je ispod svakog standarda
 - Prilazni putovi pojedinim domaćinstvima su se pretvorili u kozje staze
 - Na magistralnom putu koji prolazi kroz selo je rupa na rupi
 - U selu nema fiksnog telefona niti je selo prekriveno mobilnom mrežom
 - Autobus kroz selo prolazi jednom tjedno
 - Zdravstvena zaštita ljudi koji žive ovdje gora je od životinjske u razvijenim zemljama
 - U selu nitko nije u stalnom radnom odnosu. Mladići rade na dnevnicu živeći tako od danas do sutra.

Ovo je samo dio sasinske svakodnevnice. Sasina i njeni žitelji prolaze kroz najteže dane otkako Sasina postoji. Međutim, sasinski čovjek nije klonuo duhom. Ljudi ovdje žive i rade kako znaju i umiju. Kapelica je nedjeljom puna, njive se siju, čiste se i uređuju groblja... Narod je dobio i novog župnika nakon skoro deset godina. U planu je i izgradnja u ratu srušene crkve. Oči sviju su uprte u taj dan kada će se ponovno početi graditi ono što je ljudima ovog kraja najsvetije: sasinska crkva. Kako ono reče sin ovog kraja u jednoj svojoj pjesmi:

Tri je crkve povijest zapisala

Složna ih je Sasina zidala

Četvrta će svjetlo ugledati

S pjesmom će je Sasina zidati.

I hoće uz Božju, ali i pomoć svih onih kojima Sasina nešto znači gdje god da oni bili. U Božjoj promisli nije da Sasina i sasinjani nestanu s lica zemlje. Nitko nema pravo da ne samo Sasinjanima, nego bilo komu uzme rodnu grudu. Sasinjane su mogli istjerati iz Sasine, ali Sasinu nisu mogli iščupati iz sasinskih srdaca koja i danas kucaju za nju.

VIČ. Darko Anušić

Prilozi 28 (1999) str. 17-45

ČLANCI I PRILOZI - ARTICLES AND CONTRIBUTIONS

Ante Škegro

EKSPLOATACIJA ŽELJEZA U BOSNI U RIMSKO DOBA

Autor u radu raspravlja o rimskim rudnicima Panonije i Dalmacije koji su se nalazili na području današnje sjeverozapadne i središnje Bosne. Glavni oslonac pružaju mu tragovi rimskih rudarskih i metalurških aktivnosti, epigrafska, numizmatička i dr. građa, potogovo kad su u pitanju predstavnici upravnog aparata te djelatnici

Uvod

U predrimsko doba osobiti interes za željezo pokazivali su Etrurci³³^[1], koji su se ovim metalom ponajviše snabdijevali iz rudnika koji su se nalazili na istočnom dijelu otoka Elbe. Iz tih rudnika, koji su intenzivno eksploatirani do u kasnu antiku³⁴^[2], iskopano je preko 2.000.000 tona željezne rude³⁵^[3]. Najpoznatiji italski centar za proizvodnju željeza do ranog Carstva bila je *Populonia* koja je željeznu rudu također uvozila sa Elbe³⁶^[4]. Među najvažnije rimske rudnike željeza ubrajali su se panonsko-dalmatinski rudnici sa područja sjeverozapadne i središnje Bosne. Glavnina njihove produkcije bila je namjenjena velikim panonskim proizvodnim centrima te rimskoj vojsci u Podunavlju. U Italiju su Rimljani najveće količine željeza uvozili iz Norika³⁷^[5], u čemu su uglavnom posredovali akvilejski trgovci³⁸^[6] koji su ovaj metal uglavnom nabavljali u Magdalensbergu na području Austrije³⁹^[7].

Značajne količine željeza Rimljani su dobivali i iz hispanskih rudnika. Hispansko željezo, koje je po kvaliteti slično onom sa Elbe, također je u velikim količinama uvoženo u Italiju⁴⁰^[8]. Glavni rudnici željeza u Hispaniji nalazili su se na području između rijeka Douro, Ebro i Guadiana u središnjoj Hispaniji⁴¹^[9], u Kataloniji te u Kantabrij (Asturija)⁴²^[10]. Željezo se u antičko doba eksploatiralo i oko *Ampuse* u istočnim

Pirinejima⁴³^[11], a najznačajniji hispanški metalurški centar bio je grad *Bilbilis*⁴⁴^[12]. U antici je željezo kopano i u središnjoj Akvitaniji⁴⁵^[13], u centralnoj Galiji⁴⁶^[14], te na području *Lugdunuma* gdje su posvjedočeni i članovi rudarske uprave, primjerice *tabularius rationis ferrariarum*, *tabularius ferrariarum*, *procurator ferrariarum*, *procurator ferrariarum Gallicarum*⁴⁷^[15] i dr. Rimskih rudnika željeza bilo je i u regionu rijeke Loare južno od Nanta⁴⁸^[16] te u Narbonskoj Galiji⁴⁹^[17].

Do 5. st. po Kr. eksploatirani su i rudnici željeza i na otoku Sardiniji, no sardinsko željezo je po kvaliteti znatno zaostajalo za željezom sa otoka Elbe⁵⁰^[18]. Tijekom prve polovice 1. te u 2. i 3. st. željezo je intenzivno eksploatirano i u južnoj Britaniji na području Forest of Dean⁵¹^[19]. Glavni britanski centar za proizvodnju željeza bio je pak *Ariconium*⁵²^[20].

U istočnom dijelu Carstva najznačajniji rimski rudnici željeza nalazili su se na području Male Azije, primjerice u Andeiri⁵³^[21], u Magneziji⁵⁴^[22], u Kariji⁵⁵^[23], u Bitiniji u Nikomediji⁵⁶^[24], u Kapadociji⁵⁷^[25], u Frigiji⁵⁸^[26] i dr. U vrijeme rimske vladavine željezo je kopano i na Sinaju⁵⁹^[27] te u Africi na području oko Mero-e⁶⁰^[28].

A. Panonsko-dalmatinski rudnici željeza

Glavni panonsko-dalmatinski rudnici željeza i topionice (*officinae ferrariae*) nalazili su se u jugozapadnom dijelu Panonije te sjeverozapadnom i u središnjem dijelu Dalmacije, tj. na području sjeverozapadne Bosne, na Banovini u Hrvatskoj, te u središnjoj Bosni. Glavni metalurški centar kroz cijelo vrijeme je bila panonska *Siscia*⁶¹^[29]. Da je to tako svjedoči činjenica da se jedino u njoj nalazila stanica za ubir poreza od željeza (*statio vectigalis ferrariarum*) na čelu sa predstojnikom (*praepositus*) u rangu carskog upravitelja (*procurator Augusti*). Osim njega u ovoj stanici su bili angažirani i niži činovnici, među kojima i rizničar (*arcarius*)⁶²^[30]. S obzirom na ukupnu političku situaciju u Panoniji i ulogu koju je u njoj imala *Siscia* te proizvodnju željeza, djelatnost ove porezne stanice treba se datirati u teško vrijeme 3. st. kada je od panonsko-

dalmatinskih rudnika⁶³^[31] i siscijanskih metalurga i kovača te kovnica novca u potpunosti ovisila obrana granice Carstva u Podunavlju⁶⁴^[32].

Rimski rudnici željeza (*metalla, ferrariae*) u provincijama Panoniji i Dalmaciji nerijetko su bili objedinjeni pod zajedničkom upravom. Ponekad su ovi rudnici izdavani i u zakupništvo krupnim poduzetnicima. Prije izbijanja markomanskih ratova, zajedno sa noričkim rudnicima željeza, zakupljivao ih je Kvint Septuej Klemens (*Quintus Septueius Clemens, conductor ferrariarum Noricarum Pannonicarum Dalmaticarum*)⁶⁵^[33] a krajem 2. te na samom početku 3. st. zakupljivao ih je, zajedno sa željeznim rudnicima nekih prekomorskih provincija, Kaj Julije Agatop (*Caius Iulius Agathopus, conductor ferrariarum Pannoniarum itemque provinciarum transmarinarum*)⁶⁶^[34]. U vrijeme zakupništva Kvinta Septueja Klemensa rudnici željeza u svakoj od tri provincije bili su pod nadzorom prokuratorâ. U Noriku je prokuratorom bio Tiberije Klaudije Heraklo (*Tiberius Claudius Heraclaeus*), u Panoniji Gnej Oktavije Sekund (*Cnaeus Octavius Secundus*) a u Dalmaciji Kvint Septuej Valens (*Quintus Septueius Valens*)⁶⁷^[35]. Panonski i dalmatinski rudnici rijeđe se spominju kao samostalne jedinice (*ferrariae Pannoniarum*)⁶⁸^[36], *metalli Delmatici*)⁶⁹^[37], *ferrariae venae Dalmatiae*)⁷⁰^[38], *ferraria ad provinciam Dalmatiam*)⁷¹^[39]. Panonsko-dalmatinski rudnici željeza, kao što je već rečeno, bili su od presudne važnosti za obranu rimskog *limesa* u središnjem Podunavlju osobito od 3. st. na dalje. O upućenosti rimske vojske na dalmatinske rudnike željeza svjedoče i neke emisije posebnog tzv. rudničkog novca (*nummi metallorum*) sa ratničkom kacicom na glavi boga *Marsa* te prsnim oklopom i legendom *metal(li) Delm(atici)*)⁷²^[40].

1. Uprava panonsko-dalmatinskih rudnika željeza

Prilikom reorganizacije cjelokupnog rudarstva Ilirika za Marka Aurelija (161.-180.), panonsko-dalmatinski rudnici željeza su sa ostalim rudnicima ovog područja, stavljeni pod državni nadzor na čelu sa carskim upraviteljima (*procuratores metallorum Pannonicorum et Dalmaticorum*) koji su svoje sjedište imali u rudarskom naselju Domaviji (Gradina u Sasama kod Srebrenice u istočnoj Bosni)⁷³^[41]. Za rastrošnog cara Komoda (180.-197.) panonsko-dalmatinski rudnici srebra su dobili vlastitog prokuratora (*procurator argentarirum Pannoniarum et Dalmatiarum*) čije je sjedište i dalje ostala *Domavia*. Od tada do kasne antike ovi će visoki dužnosnici (*procuratores Augusti*) u svojoj nadležnosti imati cjelokupnu proizvodnju srebra i olova u Panoniji i Dalmaciji. Panonsko-dalmatinski rudnici željeza u Komodovo vrijeme najvjerojatnije su izdavani u zakup. U vrijeme ovog cara ili za prvih godina vladavine Septimija Severa (197.-211) razdvojena je i uprava panonskih i dalmatinskih rudnika željeza. Vidi se to iz činjenice da 201. g. panonske, ali ne i dalmatinske, rudnike željeza zakupljuje Gaj Julije Agatop (*Caius Iulius Agathopus*)⁷⁴^[42]. Pojava zakupništva u jednom od najvažnijih rudarskih

regiona nakon sklapanja mira sa Markomanima i Kvadima bez sumnje je uzrokovana pomanjkanjem rudara, o čemu na kraju 2. st. svjedoči i rimski pravnik Ulpijan (*Ulpianus*)⁷⁵^[43]. Osim stradanja u ratnim okršajima u navedenim i drugim ratovima, veliki dio pučanstva Podunavlja i susjednih provincija desetkovale su i druge pošasti, osobito kuga. Između 210. i 209. g. panonski rudnici željeza na sjeverozapadu Bosne ponovo su stavljeni pod državnu kontrolu na čelu sa carskim upraviteljima (*procuratores Augusti*). Do ove promjene najvjerojatnije je došlo 202. g., kad se car Septimije Sever (197.-211.) preko Ilirika vraćao sa svog višegodišnjeg pohoda sa Istoka⁷⁶^[44]. Tom prilikom je osobno, uz inspekciju vojnih garnizona u Podunavlju, posjetio i glavne iliričke rudnike⁷⁷^[45] među kojima su bez sumnje bili i rudnici željeza na sjeverozapadu Bosne⁷⁸^[46]. Održanje Rimljana u Podunavlju bez njih je gotovo bilo nezamislivo. U njihovoj upravi su, osim prokuratorâ, bili angažirani i niži činovnici, poput dispensatora (*dispensatores*) i vilika (*vilici*).

2. Glavna rudišta željeza u rimskoj Panoniji

Najveće zalihe željezne rude, na prostorima koji su bili uključeni u rimsku Panoniju, nalaze se u širim regionima Japre, Sane i Une (oko Bosanskog Novog, Prijedora, Sanskog Mosta i Ljubije) u sjeverozapadnoj Bosni. U troski s područja Bosanskog Novog i nakon pretapanja ostalo je od 37,40% do 56,10% željeza. Slično je i sa troskom koja se pronalazi i na području Ljubije. Na području Starog Majdana i Stare Rijeke u sanskom regionu ruda sadrži između 54,27 i 66,70 procenata⁷⁹^[47]. Osim u sjeverozapadnoj Bosni željezne rude ima i na Petrovoj Gori, Zrinskoj Gori i Tregovskoj Gori⁸⁰^[48] te na Banovini u središnjoj Hrvatskoj, no nije sasvim pouzdano da je eksploatirana u rimsko doba.

Za razliku od rudnika središnje Bosne, rudnici i metalurški pogoni iz regiona Sane, Japre i Une te Zrinske Gore bili su uključeni u veliki carski posjed (*domen*)⁸¹^[49], čije su se granice protezale južno od Siscije na sjeveru do Laktaša na jugoistoku. Unutar ovog velikog prostora nema tragova municipalizacije niti kolonijalne organizacije, dok se na rubnim dijelovima, primjerice jugozapadno od Siska te u Laktašima kod Banjaluke, pojavljuju postaje sa imenom koje asocira na granicu (*Ad Fines*)⁸²^[50]. U slučaju ovih postaja nije se radilo o obilježavanju granice između Panonije i Dalmacije, nego o omeđavanju carskog posjeda, slično kao u Gornjem Podrinju⁸³^[51] koje je također bilo u sastavu velikog carskog posjeda na istoku i jugoistoku Dalmacije. Zapadne granice su mu obilježavali žrtvenici u čast boga Termina (*Terminus*) i Termina-Libera (*Terminus-Liber*) iz Ustikoline kod Foče⁸⁴^[52] te kod Goražda⁸⁵^[53]. Osim željeza unutar granica ovog velikog posjeda eksploatirani su i drugi metali, poput olova, bakra i dr. Kako je na području ovog domena u rudarsko-metalurškim i drugim aktivnostima kroz nekoliko

stoljeća kontinuirano bio angažiran veliki broj ljudi i stoke, razumljivo je da su i poljodjelstvo kao i stočarstvo bili dobro razvijeni. Na to upozoravaju činovnici za komoru (*exfrumentarius*)⁸⁶^[54], žrtvenici bočice poljodjelstva *Cerere*⁸⁷^[55], poljodjelski upravitelj također sa titulom vilika (*vilicus*)⁸⁸^[56], veliko upravno središte u Suvaji kod Bosanske Dubice na Uni⁸⁹^[57] i dr. Naime, veliki carski posjedi, a pogotovo važniji rudarski regioni, nerijetko su bili zatvorene gospodarske cjeline koje su uključivale i vlastite pravne i tržišne norme. Velikim rudarskim regionima prvenstveno su i bili namjenjeni tzv. rudarski novci (*nummi metallorum*).

3. Komunikacije

Kroz rudarski region sjeverozapadne Bosne tijekom prve polovice 1. st. po Kr. izgrađena je magistralna cesta koja ga je povezivala sa *Salonom* na Jadranu i *Siscijom* u Panoniji⁹⁰^[58]. Ovi prostori su i međusobno bili dobro cestovno povezani⁹¹^[59]. Izvoz ruda i sirovog željeza sa ovog prostora olakšavala je i plovnost njegovih rijeka u antici (Une, Sane⁹²^[60], Japre, Kupe⁹³^[61]). Glavnina izvoza bila je usmjerena ka velikim panonskim centrima poput *Siscie*, *Sirmiuma*, *Singidunuma*, *Vininaciuma*, *Murse* i dr. Glavnina transporta odvijala se Savom⁹⁴^[62], u čemu je bez sumnje udio imala i vojna flotila stacionirana u Sisciji (*classis Flavia Pannonica*)⁹⁵^[63] ali i krupna broderska udruženja (*collegium naviculariorum*)⁹⁶^[64]. Do Save je roba dopremana u manjim plovilima i u konvojima a potom se pretovarala u velika plovila, o čemu svjedoče nalazi više stotina željeznih odljevaka sa obiju strana rijeke Save (Suvaja kod Bosanske Dubice⁹⁷^[65], Hrvatska Dubica⁹⁸^[66]).

4. Rudnici željeza u regionu Japre

Japranski rudarski region je zauzimaio središnje mjesto u panonskim rudnicima željeza. U ovom regionu je ponegdje eksploatacija željeza bila moguća i površinski⁹⁹^[67]. Na području Japre pretopljeno je više od 1.000.000 tona željezne rude. Nakon obrade u rimskoj troski je ostalo i do 50% željeza. U japranskom regionu, osim željeza, eksploatirani su i olovo a u manjoj mjeri i bakar¹⁰⁰^[68]. Rimski novac, keramika te drugi nalazi, prvenstveno natpisi, svjedoče o kontinuiranim rudarsko-metalurškim aktivnostima

u japranskom regionu od posljednjih decenija 1. st. do početka 5. st.¹⁰¹[69]. Zenit su dosegle od kraja 2. st. do početka 4. st.¹⁰²[70].

4. 1. Rudnici i metalurški pogoni

Glavnina rimskih rudnika nalazila se duž 18 km donjeg toka rijeke Japre, dok su veći metalurški pogoni bili locirani na potezu od Maslovara do Blagaja na ušću Japre u Sanu¹⁰³[71]. Početak intenzivnije eksploatacije željeza u ovom regionu, sudeći po serijama osobitih novčanih serija tzv. anonimnih kvadransa iz najnižih slojeva rimske troske sa Majdaništa kod Blagaja na Japri¹⁰⁴[72], otpočeo je još za cara Vespazijana (69.-79.)¹⁰⁵[73]. Na sličan zaključak upućuje i radioaktivna analiza drvenog ugljena iz metalurških pogona na Majdaništu¹⁰⁶[74].

Osim većih metalurških pogona te krupnih troskovišta, u japranskom regionu se nailazi i na tragove manjih topioničarskih peći (*fornaces*) u kojima je ruda pretapana u blizini okana iz kojih je vađena (*pingae*). Tako se jedno rimsko troskovište, uz koje su registrirani ostaci topionica i rimski nadgrobni spomenici, nalazilo u Čelama u središnjem dijelu japranskog regiona¹⁰⁷[75]. U središnjem dijelu japranskog regiona, u Gornjim Agićima, nalazio se hram nepoznatog božanstva kojeg je 15. srpnja 241. g. obnavljao bogati oslobođenik Filocir (*Philocirus*)¹⁰⁸[76]. Kako se radilo o Orijentalcu aktivnom u bogatom rudarskom regionu nije neopravdano pretpostaviti da se u njegovom slučaju radilo o rudarskom poduzetniku.

U Rakanima, na samom zapadnom dijelu japranskog regiona, troska je pronađena u sedam rimskih objekata¹⁰⁹[77], a iz Rakanskih Barica potječe nadgrobnik dvojice Heliadora (*Heliodoros*) - oca i sina¹¹⁰[78]. Otac Heliodor mogao bi biti ista osoba koja je 228. g. obavljala službu upravitelja metalurških pogona (*vilicus officinarum ferrariarum*) u Ljubiji¹¹¹[79].

I rimsko naselje u Malim Rujiškama u zapadnom dijelu japranskog regiona nastalo je u svezi sa rudarskim aktivnostima¹¹²[80].

Najstariji metalurški objekti na Crkvini kod Blagaja, gdje je potvrđen jedini carski prokurator iz japranskog regiona sa nižim činovnikom (*dispensator*), podignuti su tijekom 1. st. i u prvoj polovici 2. st.¹¹³[81]. Vjerojatno u svezi s povećanjem obima proizvodnje i destabilizacijom političkih prilika u Panoniji tijekom 3. st. na Majdaništu kod Blagaja grade se novi rudarski objekti koji se učvršćuju zidom¹¹⁴[82]. Pri gradnji je

korištena i opeka iz siscijskih ciglana¹¹⁵^[83]. Podizanje zaštitnih zidova oko jednog metalurškog pogona upozorava kako na teška vremena u kojima su radili tako i na veliku potražnju za željezom. Na nesigurnost koja je japranskom regionu prijetila tijekom druge polovice 3. st. upozorava i ostava rimskog novca datira u vrijeme oko 275. g.¹¹⁶^[84]. Bilo je to vrijeme vojničkih careva kao i dubokih prodora barbarskih naroda preko podunavskog *limesa*. Nema sumnje da su u tim okolnostima stradavali i rudnici na sjeverozapadu Bosne, od kojih je najviše ovisilo snabdijevanje siscijanskih pogona za proizvodnju oružja i dr.¹¹⁷^[85].

4. 1. 1. Upravni aparat

Prije pojave carskog prokuratora na Crkvini u Blagaju blizu ušća Japre u Sanu, članove rudarske uprave treba tražiti među rimskim građanima koji se u ovom regionu pojavljuju još od prve polovice 2. st. po Kr.¹¹⁸^[86]. Jedan od njih je svakako bila i osoba kojoj je pripadao zlatni prsten iz rudarske zgrade na Crkvini (Majdanište) sa likom rimskog cara te legendom *Cesati Flavia*¹¹⁹^[87]. Sredinom 2. st. japransko područje se, kao i drugi rudarski regioni sjeverozapadne Bosne, našao u zakupništvu Kvinta Septueja Klemensa¹²⁰^[88]. Reformom Marka Aurelija i ovaj region je stavljen pod upravu carskih prokuratora sviju rudnika Panonije i Dalmacije (*procurator metallorum Pannonicorum et Dalmaticorum*) sa sjedištem u Domaviji. Iz vremena prije zakupništva panonskih rudnika željeza od strane Kaja Julija Agatopa 201. g., poznata su trojica carskih prokuratora za panonsko-dalmatinske rudnike, od kojih su dvojica potvrđeni u samoj Domaviji. Od oko 161./162. g. službu carskog prokuratora obavljao je vitez Tiberije Klaudije Prokul Kornelijan, koji je prije toga obnašao visoke vojničke službe¹²¹^[89], pa je njegovo vojničko iskustvo u vrijeme markomanskih ratova bilo više nego dragocjeno za organizaciju proizvodnje vrlo traženih srebra, željeza i drugih metala. Lucije Domicije Eros je potvrđen u samoj Domaviji¹²²^[90]. Uzme li se u obzir njegov visoki platni razred (*ducenarius*), bliskost sa Lucijem Domicijem Erosom (na čijem se spomeniku i pojavljuje) te boravak u rudarskom središtu Domaviji, nije neopravdano prokuratorom panonsko-dalmatinskih rudnika smatrati i viteza Marka Aurelija Rustika¹²³^[91]. Nizu prokuratora objedinjene uprave panonsko-dalmatinskih rudnika svakako se treba pribrojiti i visokog bezimenog dužnosnika sa teško oštećenog natpisa iz Kamena kod Glamoča u zapadnoj Bosni¹²⁴^[92]. Na takav zaključak upućuje kako njegov visoki društveni položaj tako i odrednica *metallorum* koju su imali i prokurator Tiberije Klaudije Prokul Kornelijan, Lucije Domicije Eros a po svoj prilici i Marko Aurelije

Rustik. Osim navedene trojice, te upravitelja (*comes*) rudnika iz vremena kasnog carstva¹²⁵^[93] ovu odrednicu nije nosio nijedan carski upravitelj.

U vremenu između dolaska Septimija Severa na prijestoje (197. g.) i 201. g. panonski rudnici željeza, a time i oni iz japranskog regiona, dati su u zakup krupnom poduzetniku Kaju Juliju Agatopu¹²⁶^[94], sa kime se u službi vilika u Ljubiji u sanskom regionu pojavljuje Orijentalac Kalimorf (*Callimorphus*)¹²⁷^[95]. Nije jasno da li je Agatopovo sjedište bilo u *Mursi*, gdje je boravio rizničar (*arcarius*) Gamik (*Gamicus*) koji za Agatopovo zdravlje u tom mjestu podiže žrtvenik Jupitru, ili je to bila Ljubija gdje vilik Kalimorf 201. g. podiže žrtvenik Majci zemlji (*Terra mater*) za njegovo zdravlje¹²⁸^[96]. Kako se i nakon Agatopova zakupništva Ljubija pojavljuje kao sjedište šestorice carskih prokuratora (*procuratores Augusti*) za rudnike željeza, opravdano je pretpostaviti da je to ipak bila Ljubija.

U vremenu između 201. i 209. panonski rudnici željeza stavljeni su pod državni nadzor, kako se to vidi po pojavi carskog upravitelja¹²⁹^[97] i nižeg činovnika - dispensatora (*dispensator*) koji je potjecao iz kruga carskih robova (*familia Caesaris*) na Crkvini kod Blagaja u Japri¹³⁰^[98]. Vilikom je u vrijeme zakupništva Kaja Julija Agathopa u Ljubiji¹³¹^[99] te dispensatorom u vrijeme carskog prokuratora na Crkvini kod Blagaja bila osoba sa imenom *Callimorphus*¹³²^[100]. Ista se osoba po svoj prilici pojavljuje na još jednom jako oštećenom natpisu sa Crkvine kod Blagaja¹³³^[101].

4. 1. 2. Rudari i metalurzi

O rudarima i metalurzima angažiranim u japranskom regionu nema puno podataka. Nema sumnje da je i ovdje najveći dio rudara regrutiran od lokalnog mezejskog, rudarstvu više nego vičnog¹³⁴^[102], pučanstva. Među rudarima i metalurzima bilo je bez sumnje i stranaca, među koje je pripadao i bivši rob Filocir (*Philocirus*) iz Gornjih Agića. Stranci, najčešće orijentalnog porijekla od kuda je bio i spominjani Kalimorf, uglavnom su bili angažirani u rudarskoj upravi ili u metalurškim aktivnostima¹³⁵^[103]. Neki su se bavili i sitnim poduzetništvom. Da ih je bio značajan broj vidi se i po tome što u japranskom regionu dominiraju orijentalni kultovi. Osim glavnog rimskog božanstva Jupitra (*Iuppiter*)¹³⁶^[104], ovdje su štovani i Mitra (*Mithras*), Jupiter Dolihen (*Iuppiter Dolichenus*) i Kastor (*Castor*)¹³⁷^[105], Prijap (*Priappus*) i Afrodita¹³⁸^[106]. Neka od ovih božanstava nastavljena su ovdje biti štovana i nakon što je kršćanstvo postalo državnom vjerom Rimskog Carstva. Tako je u blizini rudarskih

pogona na Majdaništu kod Blagaja postojala ranokršćanska bazilika¹³⁹^[107] kao i jedno pagansko svetište¹⁴⁰^[108]. Poklonici Jupitra Dolinena ovdje su početkom 3. st. imali i vlastitog svećenika¹⁴¹^[109]. Porijeklo ovog božanstva je maloazijska Komagena i sjeverozapadna Sirija¹⁴²^[110]. To su također područja gdje se intenzivno eksploatiralo željezo (*ubi ferrum exoritur, nascitur*)¹⁴³^[111]. Kult ovog božanstva na Zapadu se uvelike proširio nakon povratka cara Septimija Severa sa Istoka 202. g.¹⁴⁴^[112].

5. Eksploatacija željeza u sanskom regionu

Željezo se u antici uveliko eksploatiralo i u širem sanskom regionu. Ovaj metal je ovdje kopan stolješima prije Rimljana. S rimskom okupacijom rudarsko-metalurške aktivnosti su intenzivirane, osobito od 2. st. po Kr. Eksploatacija željeza je ovdje zenit dosegla tijekom 3. te u prvoj polovici 4. st. U ovom je regionu pretopljeno više od 600.000 tona željezne rude¹⁴⁵^[113]. Sigurnost su pružale posade brojnih utvrda od kojih su najznačajnije one u Sastavcima, na Klisini, na Zecovima, na Ovan-gradu¹⁴⁶^[114] i dr.

Kroz sanski region je još u vrijeme Augustovog upravitelja provincije Dalmacije, Publija Kornelija Dolabele (*Publius Cornelius Dolabella*, 14.-20. g.¹⁴⁷^[115]) bila izgrađena magistralna cesta koja ga je povezivala sa *Salonom* i Siscijom¹⁴⁸^[116]. Jednom je cestom bio povezan i sa unskim rudarskim regionom¹⁴⁹^[117].

5. 1. Rudnici i metalurški pogoni

Glavni rudnici željeza i metalurški pogoni u sanskom regionu nalazili su se na području Ljubije i Starog Majdana kod Sanskog Mosta, gdje je pretopljeno više od 250.000 tona željezne rude¹⁵⁰^[118]. Na području Ljubije željezna ruda je kopana i iz većih okana (*ferrifodinae*), od kojih su neka bila duga i po više stotina metara. U jednom prokopu dužem od 300 m, uz antičku keramiku i rudarski alat, pronađen je kostur rimskog rudara te ostava novca (težine preko 4 kg) iz vremena od cara Galijena (253.-268.) do cara Proba (276.-282.)¹⁵¹^[119].

5. 2. Rudarska uprava

Carski prokurator panonsko-dalmatinskih rudnika željeza tijekom prve decenije 3. st., prije 209. g., svoje su sjedište sa Crkvine u Blagaju na Japri prenijeli u Ljubiju u gornjem toku istoimene rijeke. Ljubija će sjedištem carskih prokuratora panonskih

rudnika željeza ostati do njihovog prelaska na područje Briševa u srcu Majdanske planine. Nema sumnje da su na ovu promjenu utjecali kako sigurnosni razlozi tako i potrebe čvršćeg nadzora nad proizvodnjom sirovog željeza.

Prvi carski prokurator u Ljubiji je datiran 209. godinom. Bio je to Verekund (*Verecundus, procurator Augustorum*) koji je, zajedno sa vilikom Kalimorfom, za zdravlje cara Septimija Severa (197.-211.), njegovih sinova Karakale i Gete te careve supruge Julije Domne podigao žrtvenik u čast Majke zemlje (*Terra mater*)¹⁵²^[120]. Nema sumnje da je dispensator Kalimorf sa Crkvine u Blagaju na Japri i vilik Kalimorf iz Ljubije bila jedna te ista osoba. Na ovakav zaključak upućuje kako jedinstvenost rudarskog regiona u kojem se Kalimorf pojavljuje na čak tri natpisa tako i vremenski okvir kraći od jedne decenije tijekom kojeg on službuje, službe koje je obnašao, njegov robovski položaj i dr. Očito da se radilo o povjerljivoj osobi, koju je prokurator Verekund naslijedio od prokuratora sa Crkvine u Blagaju na Japri. Iza 209. g. nema više spomena osobi sa imenom *Callimorphus* u rudarskom regionu sjeverozapadne Bosne. No u *Mursi* se pojavljuje augustal (*augustalis coloniae*)¹⁵³^[121] vrlo zvučnog imena Publije Elije Kalimorf (*Publius Aelius Callimorphus*)¹⁵⁴^[122]. Njegova imenska formula nastala od imena cara Hadrijana (*Publius Aelius Hadrianus*, 117.-138.) potvrđuje njegovog bivšeg robovskog statusa. Stoga nije sasvim presmiono ustvrditi da se i u ovom slučaju radi o istoj osobi koja je prije stjecanja slobode službovala u rudarskom regionu sjeverozapadne Bosne na Crkvini u Blagaju na Japri i u Ljubiji. Osoba koja je Kalimorfu dodijelila slobodu svakako je potjecala iz visoko kotirajućeg društva. Kalimorf je još jedan primjer kako se sa samog dna društvene ljestvice za relativno kratko vrijeme moglo dospjeti do vrlo uglednog člana rimskog društva.

U vrijeme cara Karakale (211.-217.) u Ljubiji se pojavljuje prokurator Julije (ili Julijan), koji je posredovanjem dvojice vilikâ, Januarija i *Bas[---]*, podigao žrtvenik Majci zemlji za carevo zdravlje u Ljubiji¹⁵⁵^[123]. Vilik Januarije se, osim u Ljubiji, pojavljuje na žrtveniku Nemese Pije (*Nemesa Pia*) kao član jednog udruženja i u Starom Majdanu¹⁵⁶^[124]. U Starom Majdanu se udruženje (*collegius*) pojavljuje i na žrtveniku boga Sedata¹⁵⁷^[125]. Pojava udruženja u regionu Starog Majdana, kojih su članovima bili i vilici koji su službovali uz carske prokurate, ukazuje na činjenicu da je eksploatacija željeza na tom području za Karakale bila povjeravana i sitnim zakupnicima. Pojavljivanje vilikâ koji su ujedno bili i članovima udruženja sitnih rudarskih poduzetnika, upozorava na činjenicu da se je i rudarsko područje oko Starog Majdana, gdje je proizvedeno sirovo željezo (odljevcu teški oko 6 kg¹⁵⁸^[126]), bilo pod ingerencijom prokuratora iz Ljubije.

U vrijeme cara Aleksandra Severa (222.-235.) na žrtvenicima Majke zemlje u Ljubiji se pojavljuju trojica prokuratora sa trojicom vilika. Dvojica vilika su bili angažirani u metalurškim radionicama (*officinae ferrariae*). Carski prokurator Prim (*Primus*) te vilik Marko (*Marcus*), inače carski rob (*Augusti nostri servus*), 223. g. su za

carevo i zdravlje njegove supruge podigli žrtvenik Majci zemlji 159^[127]. Na položaje u Ljubiji najvjerojatnije su dospjeli sa usponom na prijestolje Aleksandra Severa.

U Ljubiji se 228. g. na žrtveniku Majke zemlje, kojeg za zdravlje Aleksandra Severa i njegove majke Julije Mameje podiže vilik Heliodor (*Heliodorus, vilicus officinarum ferrariarum*), pojavljuje prokurator Marko Julije Macer (*Marcus Iulius Macer*) 160^[128]. Heliodor sa ovog žrtvenika po svoj je prilici identičan Heliodoru, ocu istoimenog osamnaestogodišnjaka sa nadgrobnika iz Rakanskih Barica kod Bosanskog Novog 161^[129].

Na žrtveniku Majke zemlje, podignutom 229. g. za zdravlje Aleksandra Severa i njegove majke Julije Mameje, od strane nepoznatog vilika (*vilicus officinarum ferrariarum*), pojavljuje se prokurator Nikomah (*Nicomachus*) 162^[130].

Fragmentirani natpis također sa žrtvenika Majke zemlje iz Ljubije spominje još jednog carskog prokuratora 163^[131], kojeg bez sumnje treba datirati u vrijeme prije 248/249. g., kad se carski prokurator pojavljuju na području Briševa u srcu Majdanske planine.

6. Rudnici i metalurški pogoni u regionu Briševa

Eksploatacija željezne rude i proizvodnja sirovog željeza u regionu Briševa otpočela je krajem 2. st. po Kr. 164^[132], a zenit dosegla tijekom 3. st. Kao i na području Ljubije, i ovdje su procesom proizvodnje rukovodili carski prokurator i vilik. Prokurator se u Briševu u srcu Majdanske planine pojavljuju nakon nestanka prokuratora u Ljubiji. S obzirom da se prokurator ne pojavljuju na drugom mjestu opravdano je zaključiti da su imali iste nadležnosti kao i prokurator iz Ljubije 165^[133]. Uz prokurate se u Briševu, kao i u Ljubiji, pojavljuju vilici koji pod svojim nadzorom imaju metalurške pogone (*vilicus ferrariarum, vilicus officinarum ferrariarum*). Na prijenos svoga središta i u ovom slučaju su mogli utjecati kako sigurnosni razlozi tako i potreba za nadzorom. Da su rudnici i metalurški pogoni na sjeverozapadu Bosne bili ugroženi osim brojnih rimskih utvrda u samom rudarskom regionu 166^[134], svjedoče i ostave rimskog novca 167^[135].

Vilik Jukund je u Briševu pod nadzorom (*sub cura*) prokuratora Kositijana Firmija (*Cossitianus Firmus*) 247. ili 248. g. podigao žrtvenik Jupitru Liberu i Majci zemlji za zdravlje cara Filipa Arapina (244.-249.), njegova istoimenog sina (244.-249.) i carice Otacilije Severe (244.-248.) 168^[136].

Na podsticaj nepoznatog carskog prokuratora u Briševu je u vrijeme vladavine cara Galijena (253.-268.) žrtvenik Majci zemlji podigao vilik Merkurije (*Mercurius*) 169^[137]. Veliki dio vladavine cara Galijena u Panoniji je obilježen ratovima kako sa germanskim Kvadima, Jazigima i Gotima tako i krvavim obračunima sa uzurpatorima. Najteže je bilo u vrijeme između 258. i 260. g., kada su se nakon barbarske

provale u Podunavlju pojavili uzurpatori Ingenij (*Ingenuus*) - zapovjednik vojske Ilirika i Regalijan (*Regalianus*). Protiv Ingenija, koji se bio učvrstio u *Mursi*, car Galijen je bio prisiljen dovesti legije iz gotovo cijelog Carstva, a u pokolju nastalom nakon Ingenijeva poraza teško je postradala kako sama *Mursa* tako i njena okolina (*clades Mursina*)¹⁷⁰^[138]. Pokolj se ponovio i nakon Regalijanova poraza¹⁷¹^[139]. Nema sumnje da su se u ovim sukobima borbe vodile i za rudarska područja, od kojih su uvelike i ovisili njihovi ishodi. Zbog navedenih obračuna i barbarskih provala na donjopanonskim prostorima je zavladao pustoš¹⁷²^[140]. Negdje u to teško vrijeme otpočela je i aktivnost sisačke kovnice novca, čija je cjelokupna proizvodnja bila namjenjena vojsci, a 262. g. reorganizirana je i uprava same Panonije¹⁷³^[141]. Sve to govori o teškoćama kroz koje su panonska područja prolazila. U kontekstu nesigurnih političkih prilika u Podunavlju tijekom zadnjih decenija 3. st., jasnija je i pojava metalurških pogona koji su izrađivali finalne proizvode i izvan velikih centara Siscije, *Murse*, Sirmija, Viminacija, *Murse* i dr.

7. Rudnici i metalurški pogoni s područja Starog Majdana

U metalurškim pogonima Starog Majdana pretopljeno je više od 250.000 m³ rude, a samo troskovište, koje se prostire na više od šest hektara, sadrži i do 50% željeza¹⁷⁴^[142]. Rimljani su željezo u ovom regionu otpočeli eksploatirati dvadesetih godina 3. st. Numizmatički izvori svjedoče da su metalurški pogoni iz Starog Majdana bili vrlo aktivni u vremenu od cara Proba (276.-282.) do Valentinijana I. (364.-375.) i Valensa (364.-378.)¹⁷⁵^[143]. U njima je proizvedeno sirovo željezo kao i gotovi proizvodi¹⁷⁶^[144].

Jedan metalurški pogon iz Starog Majdana (16,5 x 10,5 m), sa kanalom dužim od 2 km, učvršćivan je sredinom 3. st. kamenim zidom. U proizvodnji željeza ovdje su uvelike korišteni kovački mijehovi sa ispušnim keramičkim cijevima (*formae*). I uz ovaj metalurški pogon podizani su žrtvenici, no nisu se na svim očuvali natpisi. Upotreba kovačkih mijehova nije rimska tečevina. Oni su na ovim prostorima upotrebljavani stoljećima prije¹⁷⁷^[145].

Jedno rimsko rudarsko naselje sa topionicom nalazilo se u Šehovcima kod Sanskog Mosta. Sudeći po rimskom novcu i rudarskom alatu, proizvodnja željeza je u

VINKO KARDINAL PULJIĆ (1945-)

Šesti vrhbosanski nadbiskup mons Vinko kardinal Puljić rođen je 8. rujna 1945. u mjestu Priječani, u bivšoj župi Petričevac, danas Marija Zvijezda u banjalučkoj biskupiji. Osnovnu školu je svršio u Trapistima (danas Delibašino selo), da bi 1961.

ovom pogonu bila najintenzivnija tijekom prve polovice 4. st. 178^[146]. Željezna ruda je pribavljana sa područja **Sasina**, Kruhara, Škrļevite te Tomašice 179^[147].

Tragovi rimskih rudnika sa manjim topionicama pronalaze se i u Donjoj Sanici, Kijevu, Sasini, Vrcar-Gradu kod Briševa 180^[148], Staroj Rijeci, oko Prijedora 181^[149] i dr. 182^[150].

Ostatci rimskih troskovišta na Troski i Banjevinama u Omarskoj kod Prijedora, u Samovitoj kod Prijedora, u Petrovu Gaju kod Kozarca i dr. također upozoravaju na eksploataciju željeza i na ovom području 183^[151].

7. 1. Rudari i metalurzi

Nema sumnje da je glavina rudara i u sanskom regionu regrutirana od lokalnog mezejskog pučanstva. Među metalurzima i poduzetnicima krajem 2. i u prvoj polovici 3. st. preovladavali su stranci, koji se organiziraju u udruženja. U vrijeme cara Karakale (211.-217.) metalurškim pogonima na području Starog Majdana rukovodi vilik (*vilicus officinarum ferrarium*) dok u rudarstvu značajnu ulogu imaju spomenuta udruženja (*collegia*). Radilo se bez sumnje o udruženjima sitnih poduzetnika, koji su pravo na organiziranje (*societates*) stekli još za cara Trajana (98.-117.) 184^[152]. Vilici su i sami bili čvrsto vezani za kolegije, što se vidi iz činjenice da vilik Januarij (*Januarius*) u čast kolegija, kojeg je i sam bio član, podiže žrtvenik Nemezi Piji 185^[153]. Isti je vilik, zajedno sa vilikom *Bas[---]*, na podsticaj prokuratora Julija podiže žrtvenik Majci zemlji u Ljubiji 186^[154]. Taurobolijski kult upozorava na prisustvo Orijentalaca i u ovom regionu 187^[155]. U Starom Majdanu su žrtvenike bogu Sedatu, za zdravlje vilika Aurelija (*Aurelius*), podigli članovi jednog udruženja 188^[156], odnosno Aurelijevi *collegae* u udruženju 189^[157]. Kult panonskog božanstva Sedata ukazuje na panonsko porijeklo članova ovog udruženja 190^[158], što znači da među poduzetnicima nisu samo bili stranci.

Među poduzetnike u sanskom regionu bez sumnje se može ubrojiti i Marko Aurelije Suro (*Marcus Aurelius Suro*) isluženi pripadnik Desete rimske legije (*Legio X. gemina*), koji se u Cikotama kod Prijedora, zajedno sa petoricom oslobođenika, pojavljuje na nadgrobniku njegove supruge 191^[159]. Među oslobođenicima sa ovog spomenika bilo je Italika i Tračana 192^[160], a nije isključeno da je i sam Suro bio stranac iako se također moglo raditi i domorodcu koji se nakon otpusta iz vojske mogao vratiti u rodni kraj 193^[161]. Veteran Suro i oslobođenici iz Cikota međusobno su bili jako vezani. Kako se radi o šarolikom društvu u rudarskom regionu, nije neopravdano pretpostaviti da se i u ovom slučaju radilo o udruženju (*collegium*) 194^[162] ili osobama koje su radile za veterana Sura. Suro je otpustom iz aktivne vojničke službe, vjerojatno sa novčanom naknadom (*missio nummaria*), kao rimski građanin mogao zakonito poslovati, s obzirom da je stekao i *ius commercii*. Bio je također jedini sposoban zakupljivati rudarska okna

(*occupator*)¹⁹⁵^[163], obzirom da se za svako okno moralo unaprijed platiti 4.000 sestercija¹⁹⁶^[164] što nikako nije bio sitan novac. Petorici oslobođenika sa nadgrobnika u Cikotama udruživanje sa islužnim rimskim vojnikom znatno je olakšavalo poslovanje u jednom od najvažnijih rimskih rudarskih regiona.

8. Eksploatacija željeza u unskom regionu

Željezo se u antici eksploatiralo i na unskom području, o čemu između ostalog svjedoče tragovi rudnika, troskovišta i metalurških pogona. Ovaj rudarski region je sa sanskim i japranskim rudarskim područjem bio dobro cestovno povezan¹⁹⁷^[165]. I u ovom regionu rude, među kojima i željezo, stoljećima su eksploatirane prije Rimljana¹⁹⁸^[166].

Tragovi rimske talionice, iz vremena od 3. do 6. st., registrirani su i unutar gospodarskih objekata u Suvaji kod Bosanske Dubice¹⁹⁹^[167]. O eksploataciji željeza na širem bihaćkom području svjedoče veće količine rimske troske sa Hudurina u Golubiću²⁰⁰^[168]. Željezna ruda se eksploatirala i na području Bosanske Kostajnice, o čemu između ostalog svjedoči i jedno antičko troskovište iz Briševaca u Mrkodolu kod ušća Strigove u Unu, u kojem se također još uvijek nalazi i do 50% željeza²⁰¹^[169]. Tragovi jednog antičkog metalurškog pogona registrirani su i na gornjoj Strigovi u Rosuljama²⁰²^[170].

Veće rimsko troskovište nalazi se na Gradini u Jasenju u dolini Mlječanice, uz rudarski put koji je spajao doline Sane i Une²⁰³^[171].

B. Eksploatacija željeza na području Dalmacije

Izvorna građa, osobito epigrafskog karaktera, sa prostora koja su sigurno bila unutar granica rimske provincije Dalmacije, pruža skromne podatke o eksploataciji željeza i uvjetima pod kojima se ona dešavala. Ipak indikativan je pronalazak jednog novčića iz serije tzv. rudarskog novca (*nummi metallorum*) sa legendom *metalli Ulpiani Delm(matici)* u rimskom naselju na Ilidži²⁰⁴^[172]. Iz ovoga je vidljivo da je srednjobosanski region sigurno pripadao provinciji Dalmaciji. Željezna rudišta s područja Mrkonjić-Grada, Jajca, Travnika, Busovače, Fojnice²⁰⁵^[173] i Vareša²⁰⁶^[174], s obzirom na pripadnost istom mikroregionu također su pripadala ovoj provinciji. U njenim granicama su bila i rudišta željeza u Polimlja (region Čadinja kod Prijepolja u Sandžaku²⁰⁷^[175]), u dolini Bistrice, oko Nove Varoši, oko Sjenice, na području Jadovika u jugozapadnoj Srbiji i dr.

1. Janjsko-plivski rudarski region

Janjsko-plivsko područje je još tijekom prve polovice 1. st. po Kr. magistralnom cestom *Salona-Servitium* bilo povezano sa jadranskom obalom i sa Panonijom. Kroz ovaj region je prolazila i magistralna cesta *Salviae - Sarnadae - Leusaba - Servitium*²⁰⁸^[176], dok je jedan rudarski put ovo područje povezivao sa sanskim regionom²⁰⁹^[177]. Središte ovog regiona bio je po svoj prilici *municipium Splonum*²¹⁰^[178] putna stanica *Baloie* koja se smješta u Šipovu²¹¹^[179]. Ovo je naselje, ako je suditi po numizmatičkim izvorima, zenit doseglo tijekom 3. i 4. st.²¹²^[180], kad je i eksploatacija ruda u ovom regionu bila najintenzivnija. I u ovom regionu se pojavljuju Orijentalci, o kojima svjedoči strani metroački kult²¹³^[181]. Da se radilo o važnom regionu za državu, potvrđuje i prisustvo jedne vojničke jedinice u njegovom središtu u Šipovu²¹⁴^[182].

Rudarski regioni Janja i Plive bogati su rudama željeza, olova i bakra²¹⁵^[183]. I ovdje je eksploatacija ruda počela znatno prije rimske okupacije, o čemu između ostalog svjedoče i tragovi prapovijesne topionice sa Gradine u Majdanu²¹⁶^[184]. S Rimljanima je potraga za rudama i ovdje samo intenzivirana. Osim željeza, ovdje su eksploatirani olovo i bakar²¹⁷^[185].

1. 1. Rudnici i metalurški pogoni

Najznačajniji rimski rudnici željeza nalazili su se na području Majdana i Sinjakova u dolini Jošanice u plivskom regionu, a glavni metalurški pogoni u Majdanu, gdje se, uz sirovo željezo, pronalazi antički i rudarski alat²¹⁸^[186] i dr. Rimska se troska, izmješana sa keramikom i ciglom, u Sinjakovu rasprostire na preko dva hektara²¹⁹^[187].

Rimljani su željezo eksploatirali i na području Mrkonjić Grada, što potvrđuje troska koja se pronalazi po Mrkonjić Gradu²²⁰^[188], Bjelajcu²²¹^[189] i dr. Jedno veće rimsko troskovište nalazi se i u Bešnjevu, a jedno manje u Trnovu²²²^[190].

U regionu Janja glavni metalurški pogon funkcionirao je u rimskom naselju koje se nalazilo na Gromilama u Šipovu²²³^[191]. Kako se i ovdje pronalazi rimski novac iz vremena cara Vespazijana²²⁴^[192], za zaključiti je da je eksploatacija ruda ovdje otpočela tijekom posljednjih decenija 1. st. po Kr. u isto vrijeme kada i na području Domavije u istočnoj Bosni. Bilo je to najvjerojatnije vrijeme građanskog rata (68./69.) nakon ubojstva cara Nerona (54.-68.), odnosno u vrijeme uspinjanja na prijestolje cara Vespazijana (69.-79.). Prvi solidnije građeni antički objekti ovog naselja nastali su krajem 1. odnosno početkom 2. st. Ako je suditi po brončanom spomeniku provincijalnog namjesnika Gaja Minucija Fundana (*Gaius Minucius Fundanus*)<a style="m

CRKVA

Aleksander Ravlic

RUSENJE CRKAVA I DZAMIJA, PROGONI VJERSKIH SLUZBENIKA

Istodobno s provođenjem monstruoznog plana genocida, srpski su sovinsti sustavno provodili i plan memoricida, budući su nastojali ukloniti svaki materijalni dokaz o postojanju drugih naroda i na području sjeverozapadne Bosne, izuzev svog srpskog. Osobito im je bilo stalo do toga da uklone sve dzamije i crkve koje nisu pravoslavne. Sustavno su, najcesce miniranjem i paljevinom, rusili i uklanjali kulturno-povijesne spomenike dvaju naroda, hrvatskog i bosnjackog (muslimanskog).

Vjerski su objekti bili prvi na udaru, iako su se srpski rusitelji javno iskazivali kao vjernici. Medjutim, rusenjem katolickih crkvi i muslimanskih dzamija jasno su pokazali da nisu vjernici, vac barbari. A uklanjali su s lica zemlje i izuzetno vrijedne kulturno-povijesne spomenike, koji su vec godinama bili pod zastitom UNESCO- a.

O tim poduhvatima srpskih ekstremista, na zalost, u svijetu se jako malo zna, ponajvecma sto medjunarodna zajednica nije potpuno bila na strani zrtve, a to ce reci onih koje su progonili zagovornici monstruoznog plana o stvaranju velike Srbije. Za stvaranje iskrivljene slike o stvarnom stanju na području Bosne i Hercegovine, a to znaci i sjeverozapadne Bosne, krivnja je, u prvom redu, sluzbenim organima UN-a i njenim poklisarima koji nastoje rasporediti krivicu na sva tri naroda, iako je bjelodano da su zacetnici i najveći krivci, bas ekstremisti iz reda srpskog naroda. Istina, takvom djelovanju UN-a uvelike pripomaze i licemjerje, dvolicna politika velikih i mocnih sila, koje iz svojih interesa takvu politiku podrzavaju, ne mareci da takvim odnosom postaju suucesnici holokausta kojeg srpski ekstremisti provode.

Dakle, uz presutni blagoslov svjetskih mocnika, srpski su ekstremisti na području Banjalucke biskupije i banjaluckog, te bihackog islamskog muftijstva, barbarski unistili 81. katolicku crkvu, smostan ili zupni dvor, te cak 205 dzamija. Do pocetka 1994. godine na ovom području je unistena, minirana ili spaljena, svaka druga crkva u Banjaluckoj biskupiji, tj. njih 35, dok je njih 17 tesko osteceno, a ostecena je 21 crkva. U istom razdoblju tesko je ostecena ili srusena svaka treca zgrada u skupini pastoralnih centara, zupskih i samostanskih zgrada. Izmedju tako velikog broja porusenih dzamija u istom vremenskom razdoblju, po razmjerima barbarskog odnosa izdvaja se rusilacki odnos u najvećem gradu na ovom

području - Banjaluci. Naime, u ovom gradu, u kojem su Hrvati i Bosnjaci (Muslimani) činili natpolovičnu većinu (sto nije slučaj u banjaluckoj općini) srušeno je sa zemljom svih 16 džamija i 5 turbeta (mauzoleja), koji su bili svjedočanstvo jednog vremena i istodobno kulturno- povijesni spomenici.

Napad na crkve i džamije započeo je još u vrijeme ratovanja jedinica tzv. JNA po Hrvatskoj. Povratnici s ratista uzivali su pucati po katolickim crkvama i džamijama. Najviše oštećenja katolickih crkvenih objekata bilo je u jesen 1991. godine u bosanskogradskom kraju: Novoj Topoli (crkva je sagrađena 1891., a pastoralni centar 1885.), uz oštećenja izvršena je i pljačka; u Bosanskoj Gradisci crkva (sagrađena 1913.) i novi pastoralni centar oštećeni; u Celinovcu nedaleko od Nove Topole, Mackovcu i Dolini, crkve su mahom teže oštećene. U susjednoj općini Laktasi zaraza napada, na nepravoslavne bogomolje, širila se poput epidemije. Nekako istodobno, dakle u jesen 1991. u selu Mahovljani je oštećena i opljačkana katolicka crkva, podignuta daleke 1902. godine, kao i novopodignuta zupska zgrada, te svi objekti ekonomije Banjalucke biskupije u tom mjestu. Usprkos prosvjedima biskupa dr. Franje Komarice, u proljeće 1992. godine, nasilničko ponasanje je nastavljeno, pa je u više navrata oštećivana stara zupna crkva (sagrađena 1899. godine) u Bosanskom Aleksandrovcu, kao i samostan časnih sestara u tom istom mjestu, sagrađen 1882. godine. Osobito je na meti bila zupna crkva s pratećim objektima u selu Trn, na kojoj su velikosrpski soviništvici zabilježili svoj neslavni rekord. Naime, neprekidno su napadali na crkvene objekte u Trnu, da bi u noći od 28. na 29. rujna 1994. po 34. put izvršili napad, i svaki put bi vrijedni zupljani Hrvati u zupi Trn, iznova popravljali oštećene objekte kako bi ostali u funkciji, da bi hrvatski puk lakše opstao na svojim vjekovnim ognjistima. Na žalost, velikosrpski ekstremisti, u noći od 17. na 18. svibanj 1995., su minirali zupnu crkvu i zapalili pastoralni centar u Trnu.

Sustavno i namjerno uništavanje

Katolicki objekti, kao i muslimanski i drugih vjeroispovijedi izvan pravoslavlja, uništavani su sustavno i namjerno, a zločini na njima su još teži s obzirom da na području sjeverozapadne Bosne nije bilo ratnih djelovanja. One crkve koje su iz ovih ili onih razloga ostale, srpski ekstremisti su se trudili naruziti pogrđnim grafitima, ako ništa drugo. Tako su katolicku zupnu crkvu u središtu Banjaluke, sagrađenu 1891. godine, u više navrata napali i svoje tragove zločina ostavili na uvid javnosti, ispisivanjem cetnickih parola po crkvenoj fasadi. I drugu crkvu u središtu Banjaluke, katedralu Sv. Bonaventure, uspjeli su oštetiti početkom 1992. iako se u neposrednoj blizini nalaze vojnici koji čuvaju bivši Dom JNA, a na drugoj strani je, u neposrednoj blizini, banjalucka Srpsko-pravoslavna eparhija.

U općini Sanski Most više je porušenih katolickih crkava. Primjerice, u mjestu **Sasina**, u kojem katolicka zupa postoji još od 1530. godine, zupnu su crkvu cetnici miniranjem uništili u lipnju 1993., pa se sada liturgijsko okupljanje preostalih vjernika obavlja u podrumskim prostorijama pastoralnog centra, a neke se svetkovine, poput Petrova održavaju ispred rusevina sasinske crkve. U drugoj staroj katolickoj zupi u istoj općini, u Staroj Rijeci, crkva je minirana u ljeto 1992. godine, dok je pastoralni centar tesko oštećen i opljačkan, pa se sveta misa od

tada slavi u dvoristu porusene crkve, odnosno popravljenoj od ostecenja vjeronaucnoj dvorani. Statistika o rusenju crkava u opcini Sanski Most kazuje da su u 1992. godini miniranjem porusene crkve u Kijevu i Kijevcima, te u selu Ovanjska koje je juzno od Ljubije, dok je ostecena zupna crkva u sredistu Sanskog Mosta (sagradjena 1894. godine).

Prijedor, grad u kojem su se srpski kolovodje na najbrutalniji nacin obracunali s nesrpskim pucanstvom, i koji je u svijetu postao cuven po zlocinima u logorima strave i uzasa (Keraterm, Omarska...) ostao je bez katolicke zupne crkve u rujnu 1992. godine. Unistili su je miniranjem, pa se sada za preostale vjernike katolike sveta misa slavi u ovecoj dvorani nedovrsenog pastoralnog centra. U istoj opcini, u brojcano jakoj katolickoj zupi Surkovac, u ozujku 1993. godine minirana je i unistena velika zupna crkva.

U Mrkonjic-gradu, nekadasnjem Varcar-vakufu, u kojem je za krscansku i hriscansku djecu, u prvoj polovini 19. stoljeca, skolu utemeljio i vodio znameniti franjevac Ivan Frano Jukic "Banjalucanin", vise se ne cuje zvono s katolicke zupne crkve, jer je podmetnutim pozarom izgorjela vec u jesen 1992. godine, pa su mrkonjicki katolici sve do pocetka svibnja 1995. godine, obavljali vjerske obrede u crkvi u nedalekom Majdanu. Od pocetka svibnja 1995. godine, kada je zapaljena filijalna crkva mrkonjicke zupe u Majdanu, izgubili su katolici i tu mogucnost. "Time smo u jajackom Dekanatu, koji obuhvaca Jajce, Mrkonjic-grad, Kljuc i Liskovicu, izgubili i posljednju crkvu. Sve su porusene!" - tuzno je konstatirao dr Miljenko Anicic, vikar Banjalucke biskupije. Naime, katolicka crkva u Liskovici, koja je po prvi put u tom mjestu podignuta 1881. godine, spaljena je i unistena u ljeto 1992. godine, a zupna crkva u sredistu Kljuca spaljena je pocetkom 1993. godine, u trenutku kada je bila sasvim blizu svoje velike - stote obljetnice trajanja. U jajackom Dekanatu srpski ekstremisti su osobito napadali na objekte katolicke crkve u samom gradu Jajcu, u kojem su cuvani vrijedni dokazi o prisustvu Hrvata, odnosno o povijesti Bosne. Franjevacki samostan usred Jajca, koji je imao vrijedan povijesni muzej, devastiran je i tesko ostecen, a crkva srusena, pa taj zlocin srpskih okupacijskih vlasti ponajbolje govori, i potvrđuje, silovitost i mrznju prema Katolickoj crkvi, hrvatskom narodu i Bosni, mnogo vecu od, primjerice, turskog osvajaca koji je, valja znati, u kanun-nami (zakoniku) za bosanski sandzak, za 1530. godinu, propisao da se moraju postovati stare crkve i samostani.

Kronika rusenja katolickih crkava u Banjaluckoj biskupiji, nedvojbeno potvrđuje koliko su, bas kao i ostale nepravoslavne bogomolje, bile "trn u oku" srpskih nacifasista. Podaci to neprijeporno potvrđuju. Kronika o njihovu rusenju rjecito o tome kazuju: u Novakovicima, banjaluckom prigradskom naselju, u lipnju 1993. spaljena je crkva, a u nedalekim Barlovcima nekako istodobno je crkva teze ostecena; u Bosanskoj Dubici je zupna crkva, podignuta 1925. godine, miniranjem porusena u mjesecu srpnju 1992. godine; na podrucju opcine Bosanska Gradiska, u kojem nema niti jednog katolickog crkvenog objekta nije najmanje jedanput ostecen, crkve u Mackovcu i Catrnji su miniranjem srusene u 1992. godini, dok je u istoj godini, u srpnju mjesecu, spaljena zupna crkva u

Bosanskoj Kostajnici. U nedalekom Bosanskom Novom, istodobno kad je pocinjen zlocin nad katolickom crkvom u Bos. Kostajnici, katolicka zupna crkva je tesko ostecena. Svibnja mjeseca 1992. izgorjela voljom srpskih ekstremista i vlasti, katolicka zupna crkva u Bosanskoj Krupi, dok je u Bosanskom Grahovu, nekako istodobno, katolicka crkva tesko ostecena. U Glamocu, mjestu u kojem su se zbili prvi napadi na hrvatske prvake, odnosno na objekte katolicke crkve, rusenje katolicke crkve dovrsono je vec u srpnju 1992. godine. Srpski sovoinisti uz blagoslov srpskih vlasti, u srpnju 1992. godine, paljevinom su dokrajcili novopodignutu katolicku zupnu crkvu u Kotor-Varosi, dok su u kotorvaroskoj opcini crkve tesko ostecene, a pastoralni centri opljackani u selima: Orahova (selu jugoistocno od Kotor-Varosi) i Sokoline.

U kolovozu 1992. godine, u selu Bakinci, u opcini Laktasi, srusena je filijalna crkva zupe Mahovljani. Tog ljeta 1992. u opcini Prnjavor sve crkve su ostecene, izuzev crkve u Kulasima, koja je bila minirana i postala neupotrebljivom (i ovdje su vrijedne ruke nepokolebljivih i ustrajnih vjernika osposobile prostor u kojem se obavlja bogoslužje). I u opcini Livno, u dijelu u koji su u 1992. godini dospjele jedinice nekadasnje JNA i cetnicki odredi, tesko su ostecene katolicke crkve. Zlocinacke pobude srpski neonacifasisti su iskalili na crkvama u selima Kovacici i Strupnic, u kojima su tesko ostetili filijalne crkve zupe Ljubincic.

U proljece 1995. godine pojacani su nasrtaji na Hrvate, odnosno na katolicku crkvu u Banjaluckoj biskupiji. "Tijekom posljednjih dogadjaja na podrucju Republike Hrvatske (misli se na izvedenu policijsko-vojnu zadacu vraćanja podrucja zapadne Slavonije pod jurisdikciju hrvatskih vlasti - op. A.R.) doslo je do znacajnog pogorsanja položaja preostalih katolika Hrvata u Banjoj Luci. Izmedju 6. i 7. svibnja 1995. godine u Banjoj Luci su podmetnutim eksplozivom potpuno razruseni Franjevacki samostan i crkva na Petricevcu ... Lokalna sredstva javnog priopcavanja stalno poticu mrznju", stoji, izmedju ostalog, u priopćenju - javnom apelu Zajednice Hrvata sjeverozapadne Bosne, koja se oglasila odmah po novom zlocinu. Samostan franjevaca na Petricevcu, s novom crkvom suvremeno koncipiranom i prostranom, koje objekte je natkriljivao visoki zvonik suvremenog oblika, barbarskim cinom sruvnjeni su sa zemljom. Taj samostanski prostor na Petricevcu bio je od velikog znacaja za narod banjaluckog kraja, zbog svog dugog postojanja i bogate knjiznice s mnogim vrijednim-raritetnim primjercima. Pocetkom svibnja ove godine cetnici su eksplozivom digli u zrak biskupijsko svetiste-crkvu Sv. Terezije od Malog Isusa, a zapalili zupnu kucu u Presnacama, te usmrtili zupnika vlc. Filipa Lukendu i casnu sestru Ceciliju Pavu Grgic, koji su izgubili zivote u plamenu vatre. Tih dana su se srpski ekstremisti okomili i na samostane casnih sestara u Bosanskom Aleksandrovcu i Novoj Topoli.

Kada je rijec o crkvama koje ne pripadaju pravoslavlju, mora se spomenuti da su i grkokatolicki objekti bili trn u oku srpskim ekstremistima. Jos u lipnju 1992. godine spaljeni su u Banjaluci crkveni objekti - pomocne zgrade parohijskog pastoralnog centra grkokatolika Ukrajinaca, koji pripadaju eparhiji Krizevci. Dva mjeseca poslije, u kolovozu 1992. godine, miniranjem su srusena dva vrlo vrijedna i znacajna crkvena objekta grkokatolika. Naime, u mjestu Stara Dubrava,

u općini Celinac, srušili su četnički nastrojeni pojedinci, parohijsku crkvu, a u samom središtu Prnjavora (središtu općine koja je zahvaljujući skladnom suzivotu nazivana Europom u malom, ali su zbog terora koje su počeli provoditi srpske paravojne postrojbe, predvođene ekstremistom Milankovićem, iz ovog kraja prvi napustili kućna ognjišta Talijani) parohijsku i dekanatsku crkvu. Ni kuća ukrajinskih monahinja u banjalučkom naselju Budzak nije ostala postojena - nju su teško oštetili srpski nacifasisti početkom 1993. godine.

Rusenje dzamija pod okriljem noci

I u kronici rusenja muslimanskih bogomolja tj. dzamija, općina Prnjavor zauzima neslavno mjesto, jer je u toj općini porušena prva dzamija u Bosni i Hercegovini, 1991. godine, čime su srpski sovinsti jasno dali do znanja da ne žele vidjeti niti jednu dzamiju u svojem vidokrugu. Tu svoju orijentaciju potvrdili su koncem veljače 1992. bacanjem eksploziva i oštećivanjem najvrijednije i najpoznatije banjalučke dzamije - Ferhadije i obližnjeg Ferhad-pasinog turbeta.

U Prijedoru u kojem su srpski sovinsti bili krajnje bezobzirni prema Muslimanima i Hrvatima, i u kojem je području načinjen pravi pogrom (o tragediji ovog kraja nešto se doznalo kroz pokazivanje stravičnih scena u logorima Omarska i Keraterm, ali je malo poznato da je u ljeto 1992. godine ubijeno 18.647 civila, žena i djece, te da je nestalo 8351. osoba, o čemu svjedoci Nusret Sivac, i sam stradalnik, u svojoj knjizi-svjedocanstvu "Kolika je u Prijedoru carsija"). U ljeto 1992. već nije bilo niti jedne dzamije, ne samo u gradu. Srpski su barbari srušili sa zemljom i povećali gradsko naselje "Stari grad" i u toj akciji bezobzirnog uništavanja porušili su i dzamije, nakon čega su posijali travu?!

Rusenje banjalučkih dzamija počelo je 9. travnja 1993. paljevinom dzamije u Podpečinama. Zatim su srušene dvije najreprezentativnije dzamije - Ferhadija i Arnaudija, od kojih je Ferhadija bila prava ljepotica i kao vrijedan kulturno-povijesni spomenik nalazila se pod zaštitom UNESCO-a. Obje su miniranjem porušene u praskozorje 7. svibnja 1993. godine. Iako su obje ove dzamije bile monumentalne, ipak se od svih Banjalučana Ferhadija držala za reprezentativnu zgradu, jer su je od davnine držali za ponajljepšu bosanskohercegovačku dzamiju, zbog mnogo čega, a osobito zbog vitkog minareta. Njezinim rusenjem srpski barbari su još jednom pokazali da ne umiju uživati u ljepoti ako je nešto izvan kruga koji pripada njihovom narodu.

Rusenje ovih dviju najreprezentativnijih banjalučkih dzamija bio je, vrijeme će pokazati, test kojeg su zagovornici holokausta i memoricida podmetnuli međunarodnoj zajednici, kako bi opipali puls prije nastavka ostvarivanja zločinackog nauma rusenja za njih tuđih bogomolja. Budući je svijet iskazao bezosjećajnost i sućinju, novovjekni barbari, a srpski ekstremisti, nastavili su svoj zločinacki pir rusenja, za što im je na ruku isao uveden policijski sat. Valja znati da su rusenje svih 16 banjalučkih dzamija zločinci izvršili za vrijeme trajanja policijskog sata! Ali i da nikada pocinitelji teškog zločina nisu otkriveni, pa se logički zaključuje da je policijski sat uveden da bi se zločini nad civilnim i vjerskim objektima mogli činiti i pociniti. Ipak, iako se imena pocinitelja zločina nad banjalučkim dzamijama (nad svim bogomoljama) ne znaju, Bedrudin Gusić,

predsjednik Odbora islamske zajednice u Banjaluci, javno je objelodanio kako se stanoviti srpski policajac Miro Kraljevic, jednom zgodom javno dicio kako je on srusio Ferhadiju, dok drugi koji su pratili rusenje dzamija po Banjaluci, i po Bosni i Hercegovini, drze da je tom akcijom rusenja rukovodio Sredoje Vucenovic, navodno strucnjak za eksplozive i rusenja.

Cetiri dana poslije rusenja najmonumentalnijih banjaluckih dzamija - Ferhadije i Arnaudije, 11. svibnja 1993. minirana je stamena dzamija u Vrbanji; vec 16. svibnja unistena je tzv. Tulekova dzamija u Lijevoj Novoseliji, a 24. svibnja Behram-efendijina dzamija u Desnoj Novoseliji. Poslije cetrdesetodnevnog prekida u rusenju, 4. srpnja 1993. srpski sovinsti su unistili cetiri od 10 preostalih banjaluckih dzamija. Eksplozivom su porusili dvije najbolje dzamije na desnoj obali Vrbasa, Gazanferiju, nedaleko Gradskog mosta, i "Jama dzamiju" u Gornjem Seheru. Podmetanjem pozara u toj noci unistene su dzamije na Grabu i na Hisetima.

Preostale dvije dzamije u naselju Novoselija, po jedna na svakoj strani Vrbasa, porusene su 14. srpnja, nakon cega je sve do 6. rujna bio zastoj u rusenju preostalih banjaluckih dzamija. A onda, 6. rujna, planula je dzamija u Potoku, da bi posljednje tri dzamije - u Stupnici, Dolcu i na Pobrdu, bile zapaljene 8. rujna 1993. godine. Dakle, svih 16 banjaluckih dzamija je bilo zbrisano s lica zemlje, voljom srpskih nacifasista, u razdoblju od svega 152 dana.

Izostali prosvjedi

Da su srpske vlasti bile u dosluhu s pociniteljima govori podosta cinjenica. Prva je svakako ta da su zlocini nad islamskim bogomoljama izvršeni u vrijeme policijskog sata, za vrijeme kog su se mogle kretati samo policijsko- vojnicke patrole kojima je bila duznost nadzirati gradsko podrucje, pa ipak nisu zamijetili kamione koji su bili bucni i koji su odvozili dragocjenisoti iz banjaluckih dzamija, a dovozili stotine kilograma eksploziva. I druga, niti jedan od rusitelja dzamija nije nikada uhicen, a kamoli da je bio progonjen. Ali se je uvelike veselilo na uporistima ekstremista cim je - odjekom detonacija, plamenim signalom ili telefonskom dojavom, stigla vijest o unistavanju nove dzamije. Osim toga jako je zanimljivo da ni predsjednik banjalucke opcine, mr. Predrag Radic, nije izjavio banjaluckom muftiji svoju zalost zbog rusenja Ferhadije, niti je, i kraj brojnih zlocina nad bogomoljama i ljudima u opcini, iako su se svakodneвно dogadjali, nije podnio ostavku u znak neslaganja sa zlocinackom politikom koja je bila uperena protiv nesrpskog pucanstva. Medjutim, Predrag Radic je bio vrlo bucan i cak je sazvaao konferenciju za novinstvo, jer mu se nije dopalo sto je Louis Gentile, rukovoditelj banjaluckog odjela UNHCR-a usudio se odvesti dvojicu svojih suradnika iz prostorija banjalucke policije, koje su priveli jer su fotografirali rusevne ostatke netom minirane Sahat-kule (prve javne ure u Bosni i Hercegovini), te turbeta u dvoristu i groblju Ferhadije, te sto je na Hrvatskoj televiziji govorio o novom zlocinu rusenja i privodjenju njegovih suradnika. No, banjalucki gradonacelnik nije bio tih i miran samo pri rusenju dzamija i muslimanskih sakralnih objekata.

Glas prosvjeda nije podigao ni prilikom rusenja bilo kojeg katolickog vjerskog objekta. Cak ni prilikom svibanjskih dogadjaja 1995., kada su do temelja srušeni samostan i crkva na Petricevcu, objekat izuzetne vrijednosti po katolicku crkvu i hrvatski narod. Nije to ucinio ni zbog po svireposti necuvenog usmrćenja zupnika i casne sestre u Presnacama, koje su se dogodilo koji dan poslije rusenja petricevackog samostana. Zbog toga je banjaluckom predsjedniku općine banjalucki biskup dr Franjo Komarica, taj neustrasivi borac za zastitu ljudskih prava i nepokolebljivi propagator suzivotu i prastanja u nezaboravu, zbog spomenutih napadaja priopcio i ovo: "to pokazuje da Vi osobno, kao gradonacelnik, a i sve druge institucije vlasti, ne drzite kontrolu u svojim rukama, unatoc Vasim nedavnim izjavama i tvrdnjama", da bi, pri kraju pisma, iskazao svoje puno nezadovoljstvo rijecima: "Kao najodgovornijoj osobi u nasoj banjaluckoj općini - ja Vam i ovaj put (koji li je to samo po redu?!) moram izraziti - u ime svih pripadnika Katolicke crkve u nasoj općini - najenergicniji prosvjed - ne samo radi ove najnovije strahovite mrlje etnocida i kulturocida nego i zatiranja Katolicke crkve u njenim temeljima, kako osobama, svecenicima, redovnicima i redovnicama, tako i institucijama, crkvama i samostanima".

Ostvarivanje imbecilnog i beskrupuloznog programa

Barbarski odnos prema rimokatolickim i grkokatolickim crkvama i, dakako, dzamijama na podrucju sjeverozapadne Bosne, kojeg su ocitovali velikosrpski ekstremisti, koji nisu nista drugo do neonacifasisti, doprinijeli su da na ovom podrucju sada dominiraju iskljucivo objekti srpsko- pravoslavne crkve, sto je, zapravo, i bio cilj imbecilnog i beskrupuloznog programa zagovornika ideje o velikoj Srbiji. Jer, spomenutim vandalskim cinom unistene su rimokatolicke i grkokatolicke crkve, u najvećem broju, pa su vrlo rijetke jos neporusene crkve, dok su porusene sve dzamije na podrucju koje je pod okupacijom srpskih vlasti. Ako se znade da je u razdoblju poslije Drugog svjetskog rata doslo do unistenja sinagoga u Banjaluci (najnovija zidovska sinagoga i zidovski kulturni centar, sagradjen uoci Drugog svjetskog rata, tesko je ostecen prilikom saveznickih bombardiranja Banjaluke 1944. godine, ali nikada nije obnovljen i prepusten osnovnoj namjeni, jer je u preostalim prostorijama jedno vrijeme bila i jedina banjalucka tiskara, da bi polovinom sedamdesetih godina, potpunoma bio unisten; druga banjalucka sinagoga, koja je "prezivjela" Drugi svjetski rat, i katastrofalne potrese 1969. godine, uklonjena je da bi na njezinom mjestu bila podignuta zgrada Crvenog kriza?!), ali i do uklanjanja evangelistickih crkava, koje su postajale uglavnom stambeni objekti. Zahvaljujuci tom vandalskom cinu uklanjanja crkava, dzamija i sinagoga, koje je trajalo desetljećima, a koje je proisticalo iz jednog programa, jos je ostalo jako malo crkava izvan pravoslavlja koje bi mogle podsjecati na to da je na podrucju sjeverozapadne Bosne, postojao koji drugi narod doli srpski, odnosno da su ga nastanjivali vjernici drugih konfesija izuzev srpsko-pravoslavne.

Zatirani su i tragovi grobalja osobito muslimanskih i katolickih u jednom duljem vremenskom razdoblju. No, dok se je to u mirnodopskom razdoblju tumacilo potrebom urbanistickog uredjenja, polovinom sedamdesetih godina u Banjaluci se dogodio incident sa zidovskim grobljem u Boriku. Naime, zidovsko groblje,

koje je bilo postedjeno razaranja u Drugom svjetskom ratu, unisteno je da bi se na njemu sagradili teniski tereni?! Taj bezdusni odnos prema grobljima, bolje reci prema mrtvima, osobito je izrazen kod velikosrpskih ekstremista. Turbeta (mauzoleji) su unisteni u Banjaluci, ali i drugim mjestima, kao sto su poravnata i muslimanska groblja u Banjaluci, pokraj Ferhadije i Arnaudije, u Prijedoru u naselju Stari grad, u Kozarcu i drugim mjestima. A na katolickim grobljima, na kojima je vrlo veliki broj spomenika od najboljeg materijala, jos pocetkom 1992. godine zamijecena su ostecivanja, rusenja spomenika ili odvlacenja dijelova spomenika (na banjaluckom groblju Sv. Marko, na Petricevcu, policija je konstatala ostecenje cak 18 spomenika u jednom jedinom vandalskom naletu; dijelovi spomenika su koristeni za druge grobove - srpskih vojnika, pa je jedno vrijeme cvjetao kriminal te vrste u Banjaluci, u koju su dovozeni nadgrobni spomenici iz drugih manjih mjesta, s katolickih grobalja, koji su, nakon prepravke, preprodavani za veliki novac rodbini poginulih Srba). Ostecivanja i pljackanja, te rusenja nadgrobni spomenika na katolickim grobljima su imala masovan karakter, u zupama: Surkovac, Kotor-Varos, "Marija Zvijezda" u Delibasinom selu, Mahovljani, Trn, Barlovci, Simici, Dragalovci ... dakle u mjestima nedalekim Banjaluci u kojoj su se najbolje mogli preprodati ukradeni spomenici.

U bestijalnoj mrznji da iskorjenjuju sve sto nije njihove vjere i nacije, srpski su soviniisti u razdoblju 1991.- 1995. godine, na podrucju sjeverozapadne Bosne, ubili mnogobrojne vjernike katolike, muslimane i grkokatolike, odnosno Hrvate i Bosnjake. Zabiljezen je strahovit progon vjerskih sluzbenika u svim konfesijama izvan pravoslavlja. Pocelo je sve jos vrlo rano, pocetkom 1992. godine, o cemu svjedoci i Priopcenje Ureda za tisak Svete Stolice od 7. kolovoza 1992. godine, uprilicenog poslije susreta i razgovora s Papom drzavnog tajnika Svete Stolice kardinala Angela Sodana, odnosno "Apela javnosti da se zaustavi nasilje u Bosni", kojeg je uputio kardinal Kuharic.

"Biskup banjalucki, Njegova Uzvisenost mons. Franjo Komarica, ima poteskoca da pruzi ohrabrenje i pomoc najpogodjenijim zajednicama. Nedavno mu je zabranjeno da podje u Dragalovce, u dobojskom okrugu, gdje su katolici podvrgnuti najtezim mucenjima, dok je njihov zupnik zatocen u Doboju;

- Zupnik iz Ljubije, don Stipe Susic, nalazi se s mnogim drugim u jednom zatvorenickom logoru u rudniku Omarska, nedaleko od Prijedora;

- u prijedorskom Dekanatu, don Ilija Arlovic, zupnik Stare Rijeke i dekan, nalazi se zatvoren s mnoštvom vjernika u jednoj velikoj tvornickoj auli, u Sanskom Mostu.

Vlasti koje nadziru razlicite zone tjeraju u bijeg osobe koje ne pripadaju istoj etnickoj skupini, terorizirajuci, pljackajuci, zatvarajuci i ubijajuci narod".

O tom svjedocanstvu zagrebackog kardinala Franje Kuharica bilo je govora i na zasjedanju Odbora za ljudska prava OUN-a u Zenevi, 13. kolovoza 1992., kroz istupanje predstavnika Svete Stolice mons. Christophea Perrea, koji je citirao neke ulomke iz spomenutog svjedocanstva-Apela: "Stavljam te obavijesti na

raspolaganje javnom mnijenju kao apel u ime progonjenih koji su izloženi pokoljima i necuvenim ponizavanjima. Napadnuti su svećenici, zupnici, redovnice u samostanima, a bezbrojni vjernici praktički su prepusteni na milu volju svakovrsnih nositelja vlasti. Velim “katolicima”, jer ne samo hrvatski nego i poljski, talijanski i ukrajinski katolici i katolici drugih manjina podnose istu sudbinu”. Jasno je da je ovo svjedočenje utemeljeno na “sigurnim i provjerenim obavijestima”, kako je naznačio kardinal Kuharić.

Predstavnik Svete Stolice je u povodu podastrih činjenica, istaknuo: “ne učiniti ništa u ovom slučaju bio bi težak grijeh propustom, za koji treba okriviti ne samo nekog pojedinca ili neku posebnu skupinu nego međunarodnu zajednicu u cjelini”, a zaključio sa: “Sveta Stolica moli sve vjernike i ljude dobre volje da se sjetite da se ni jedna civilizacija ne može izgraditi na mrznji. Postovanje čovjeka, svakog čovjeka i svih ljudi mora biti glavni poticaj svacijeg naprezanja da se izgradi mir”.

Spaljeni zupnik i casna sestra

Koliko su svireposti iskazivali pri provodjenju u djelo patoloske zelje da budu jedini na inace vjekovnim hrvatsko-bosanskim prostorima, zagovornici i izvršitelji monstruoznih planova “genocid” i “memoricid”, pokazuju prva i posljednja zrtva iz reda katolickih vjerskih službenika. Prva zrtva je bio mladi i vrlo omiljeni zupnik iz gorovite zupe Ravska, udaljene dvadesetak kilometara jugozapadno od Prijedora, a koja je u blizini velikog rudnika željezne rudace Ljubija. Nocu je izveden vlc. Ivan Grgić iz zupne kuće i uguran u automobil. Nisu ga daleko odvezli - svega pet, šest kilometara od kuće. Nedaleko puta za Ravsku, 8. studenog 1992. usmrtili su ga rafalima iz strojnice.

A posljednja (nadamo se da će i ostati) zrtva pala je u Presnacama, u biskupskom svetistu. “SPALJENI ZUPNIK I CASNA SESTRA” naslov je iz rijeckog Novog lista, otisnut u vrhu stranice, u nedjelju 14. svibnja 1995. godine. Naslov je dat u negativu, čime je pojačan dojam o groznom zločinu. Uz naslov je citateljima prezentiran jezivi sažetak informacije koju list nudi: “Velesasni Filip Lukenda i casna sestra Cecilija Pava Grgić izgorjeli su u zupnoj kući koja je u petak spaljena, dok je biskupsko svetiste eksplozivom dignuto u zrak”.

Na žalost, prva i posljednja zrtva iz reda svećenika na području Banjalucke biskupije, nisu i jedine mučeničke smrti. Jer, mučeničkom smrti kraj velesasnih Ivana Grgića i Filipa Lukende, još su umrli: vlc. Marko Salić, zupnik u Dragalovcima, te vjerojatno, vlc. Ratko Grgić, zupnik u Novoj Topoli, o kojemu se dulje od dvije i pol godine ništa ne zna, iako za njim uporno tragaju banjalucki biskup, rodbina i brojni vjernici.

To su svećenici koji su umrli mučeničkom smrću, koji su do posljednjeg trena branili pravo na vjeroispovijed i čuvali ognjiste Katolické crkve. Broj progonjenih, koji se za isto zalazu i uporno istrajavaju u tome, je kudikamo veći. Tu ne treba zaboraviti i svakog pojedinog svećenika napadnutog vjerskog objekta. Dapace. Dovoljno je pripomenuti da su četnici prije miniranja samostana i crkve na Petricevcu, istjerali “ujake” i casne sestre, među kojima je bio i tesko bolesni

franjevac i nekadašnji gvardijan samostana fra Alojzije Atlija, kojemu ce srce puci od bola, kada je vidio sto barbari ucinise s njegovim franjevacim domom. Ili, u Trnu 1995. u svibanjskim pojacanim napadajima na Katolicku crkvu, "fizicki su tesko zlostavljani zupnik fra Blaz Markovic i casne sestre Danica i Emanuela. Nakon toga su naoruzani Srbi opljackali kucu i otisli. zupnik i sestre s mukom su i bolom napustili zupnu kucu" - priopcio je povodom napadaja na zupni pastoralni centar u Trnu, Vikarijat Banjalucke biskupije u Zagrebu.

Takodjer pocetkom svibnja 1995. godine (tocno 4.V) kada su napadi na Katolicku crkvu u Banjaluckoj biskupiji bili pojacani, najzesci, patolosku mrznju prema svemu sto je katolicko, koju srpski sovoinisti vjekovima iskazuju, osjetile su i redovnice - starice koje su obitavale u samostanu Marijanovac u Bosanskom Aleksandrovcu, iz kojeg su kidnapirane i protjerane. "Taj vandalski cin nad potpuno neduznim redovnicama - staricama, vasim vrlo zasluznim sugradjankama, koliko je nama poznato, nitko od sluzbenih organa nije pokusao sprijeciti" - ustvrdio je banjalucki biskup u svojem ostrom prosvjednom pismu upucenom predsjedniku opcline Laktasi - Stevanu Jovicu. Isti dan, dakle 4. svibnja 1995. godine iz svoga samostana u Novoj Topoli protjerane su casne sestre.

Da je unistavanje Katolicke crkve u sjeverozapadnoj Bosni i da se sustavno provodi blagoslov vlasti tzv. Republike Srpske, potvrđuje i nastupanje nadobudnog Dragana Davidovica, tzv. ministra za vjere tzv. Republike Srpske. Ocekivalo se je da ce barem ostro osuditi svibanjske dogadjaje i napade na Katolicku crkvu u banjaluckom kraju, jasno samo ako nije ministar za vjeru srpsko- pravoslavnu. Medjutim, Dragan Davidovic je, naime, preko banjalucke TV stanice, umjesto osude zlocina "opravdavao u emisiji banjalucke televizije, ubojstvo zupnika u Presnacama, vlc. Filipa Lukende i casne sestre Cecilije Grgic, koje se dogodilo proslog petka, 12. svibnja. I to je dokaz da iza pocinjenih zlocina nad civilima, katolicima i drugim ljudima stoji srpska vlast", pravilno se zakljucuje u priopcenju Vikarijata Banjalucke biskupije u Zagrebu.

Zlocinacki porivi prema hodzama

Vazno je znati da nisu progonjeni samo katolicki vjerski sluzbenici. Sustavno su progonjeni i hodze, osobito imami u svih 205 porusenih dzamija; fizicki su zlostavljani, a nije mali broj onih koji su ubijeni. Zlocinacke porive su srpski ekstremisti iskazivali prema svakom hodzi gdje god bi ga vidjeli, maltretirali bi ga na svakom koraku, tako da ovi nisu smjeli izaci na ulicu s ahmedijom (ovitkom oko fesa), vjekovnim znakom muslimanskog vjerskog sluzbenika. Napadali su i vrlo casne i vrlo stare medju njima. To, primjerice, najbolje potvrđuje slucaj - napad na nekadašnjeg banjaluckog muftiju hadzi-hafiza Mehmed efendiju Zahirovica, koji je vec zakoracio u deveto desetljeće zivota, i kroz svo vrijeme uživao glas jednog od najcestitijih i najuglednijih Muslimana, ne samo u Banjaluci. Njega su, dok se vraćao sa svoje redovite dzume (zajednicka molitva petkom u banjaluckoj dzamiji Ferhadija), 5. ozujka 1993. godine, pokusala zaklati nedaleko Ferhadije, dakle u samom sredistu Banjaluke, dvojica pripitih cetnika, koji su u bistrrou "EX", koji se nalazi nasuprot izlaza iz dvorista Ferhadije,

iscekivali izlazak umirovljenog muftije (taj bistro je vlasništvo cetnickog vojvode Mome Djukica, koji je svojim cetnicima jedno vrijeme placao boravak u banjaluckom hotelu Slavija). Sticajem sretnih okolnosti i zahvaljujuci odvaznosti nekih Banjalucana (i nekih Srba!) iako je cetnickim rukama sijevnuo noz, razbojstvo usred grada nad nemocnim ali casnim starcem, nije se zbilom. Napadnuti umirovljeni muftija od tada vise ne izlazi iz svoje obiteljske kuce.

Ovaj slucaj ponajbolje svjedoci da je drustveni ugled za bande cetnika i velikosrpske sovinate bezvrijedna kategorija. Da nije tako, u svojim sumanutim planovima morali bi praviti kakve-takve razlike. U provodjenju rasne diskriminacije oni se drze pitanja - "je li nas ili nije", koje je za njih postalo sveto pravilo ponasanja. Da nije tako nikada ne bi s nozem u ruci krenuli na tako casnog starca. Jer, napadnuti efendija Zahirović je covjek kojeg su bas Srbi morali poštovati, buduci je u Banjaluci jedini živi potpisnik dobro poznate "Rezolucije banjaluckih muslimana" iz jeseni 1941. godine, kojim su banjalucki muslimani, njih sedamdeset, ustali protiv progona srpskog naroda, a napadnuti Zahirović je bio njezin zagovornik i jedan od prvih potpisnika!

Svjetski statističari, kako bi se mogli nazvati mnogobrojni službenici međunarodnih organizacija i jedinica UN-a, s većinom naznačenih primjera su dobro upoznati. Na žalost, svjetske organizacije i svjetske mocne sile se ponašaju kao da ništa ne znaju, jer nastoje, i žele, najprije zadovoljiti svoje uske interese. Stavljajući u zapećak proklamirana načela Ujedinjenih naroda, osobito ono po kojemu onaj koji je izvršio etničko čišćenje na nekom prostoru (čitaj holokaust!) ne može nad tim prostorom imati bilo kakvu vlast. Ujedinjeni narodi i najutjecajnije svjetske države svojim nastojanjem da ne pružaju učinkovitu pomoc zrtvi, dakle potlacenim i obespravljenim, u stvari su sucesnici u izvršenim zlocinima. Sustavni teror nad progonjenim, jer nisu Srbi, i porusenim bogomoljama i uopce sakralnim objektima, jer nisu srpsko-pravoslavni, koji godinama vec traje i u sjeverozapadnoj Bosni, nikako da primora svjetske mocnike da moraju, napokon, poceti zastivicivati - ZRTVU!

Svijet saucesnik u vandalizmu i barbarstvu

Toliko nasilnistva i toliko zlocina nad bogomoljama izvan kruga pravoslavlja, koje su pocinili velikosrpski soviniisti i na podrucju sjeverozapadne Bosne, malo tko je ocekivao. Na nesrecu, ipak, se dogodilo. Zna se i zasto. Jer, velikosrpski ekspanzionisticki plan ne dopusta postojanje bilo kakvih tragova koji bi mogli podsjetiti ili, ne daj Boze, poslužiti nekome kao dokaz da je na ovom hrvatskom i bosanskom prostoru zivio netko drugi izvan korpusa srpskog naroda, buduci oni napokon zele napisati povijest, svoju povijest, ovog sada okupiranog podrucja.

Taj rasisticki program, zacudo, prihvatili su u banjaluckom kraju brojni srpski intelektualci, koji nisu ni rijecju ustali protiv holokausta i unistavanja cak najvrednijih povijesno-kulturnih spomenika na ovom podrucju. Neprijatno su iznenadile i dvije znanstvene institucije: Muzej Bosanske krajine i Arhiv Bosanske krajine, koje su, u medjuvremenu, promijenile u naslovu podrucje svog djelovanja (postale su institucije tzv. Republike Srpske). To su potvrdili, jer su poslusno izvršile zelju nalogodavaca - znaci zagovornika genocida, memoricida,

kulturocida ... pa na izložbi "Banjaluka - središte Vrbanske banovine 1929.-1941.", priredjenoj početkom 1994. godine, u mnoštvu fotografija Banjaluke iz spomenutog razdoblja, nije bilo niti jedne od tridesetak dzamija koliko je tada bilo u Banjaluci. Zar treba bolji dokaz o podupiranju zločinackih planova?

Jasno, hipokrizija Ujedinjenih Naroda i svjetskih mocnika, i njihova dvostruka mjerila pridonijeli su da je srpski neonacifasizam ostvario svoje monstruozne planove. Da nisu bili takvi kakvim su se nebrojeno puta iskazali, na području sjeverozapadne Bosne se ne bi mogao dogoditi ovako masovan zlocin samo stoga sto gradjani nisu srpsko- pravoslavne vjere, a sakralni objekti i kulturno-povijesni spomenici ne pripadaju srpskom narodu. Jer, da je kanadski bataljun, koji je trebao biti stacioniran u Banjaluci od proljeca 1992. godine, dosao i ostao u gradu na Vrbasu, zacijelo bi svojom nazocnoscu barem usporio vandalizam i barbarstvo u ovom kraju. Na žalost, odlučnosti UN-a i moćnih svjetskih sila nije bilo i izostalo je prisustvo medjunarodnih snaga u banjalučkom kraju, sto je bilo zeleno svjetlo za provodjenje velikosrpskih, krajnje sovinstickih planova u život. Zbog toga je i svijet suučesnik u vandalizmu i barbarstvu koji su se zbili na ovom području koje nije bilo u zoni ratnih djelovanja - na svoju sramotu. Uistinu je sramotno da je glas prosvjeda jedino, i to neprekidno, podizala Katolička crkva u Bosni i Hercegovini, odnosno Sveta Stolica i Sveti otac Papa Ivan Pavao II., i to u svakoj prilici, kao sto su bosanski franjevci od početka podastirali, jasno uz pomoć dvojice hrvatskih kardinala - Kuharica i Puljica, zelje i potrebu za mirom i suživotom u cjelovitoj Bosni i Hercegovini.

«Dom i svijet» br. 120 (2 dio) od 10. rujna 1996.

HRVATI U SANSKOM MOSTU

Sanski Most bio je vjerojatno miran, mali idilični gradić na obalama rijeke Sane. Kao i drugdje, radnici su bili na svojim radnim mjestima, školarci u školama, dječica u vrtićima. Poljodjelci su obrađivali svoja polja. Zatim su se vremena promijenila. Nastupilo je mračno razdoblje srpskih progona, logora i smrti u kom su tek malobrojni nepripadnici "nadnaroda" mogli opstati. Trajalo je to nekoliko godina. Za sve koji su uspjeli otići, dugo. Za sve koji su ostali, dugo. Predugo. Danas kada je rat punih godinu dana iza nas, sve izgleda drugačije. Drugačije nego prije godinu dana, drugačije nego prije pet godina. Sanski Most, općina koja je brojala oko 60 tisuća stanovnika, danas djeluje pust. U ovo predizborno vrijeme oblijepljen izbornim plakatima SDA, moguće je vidjeti tek nešto prolaznika i poneki automobil. U samom centru robna kuca, preko mosta hotel, zatim zgrada općine. Preko puta napola izgorjela posta. Nekad su ovdje živjeli i Hrvati. Njih oko četiri i po tisuće. Po riječima župnika, fra Ive Orlovca, bili su organizirani u 3 katoličke župe: Sanski Most, Stara Rijeka i Sasina. Većina ih je otišla, neki još 1992. godine, neki kasnije. Dio onih koji su ostali, danas su tek nijemi svjedoci srpskih zločina. Danas, iako nitko nema pravih podataka, tu živi tek oko 500 Hrvata. Vratili su se uglavnom oni koji su ranije živjeli u samom gradu ili u naselju Poljak. To su, u pravilu, stariji ljudi, djedovi i bake, ali ima nešto i mlađeg svijeta. Ostali povremeno

dolaze i odlaze. Većina njih se i nema gdje vratiti. Prema mirovnom sporazumu u srpskim rukama je ostao veći dio župe Stara Rijeka i dio župe Sasina, ali i ono što je na teritoriji Federacije je uglavnom uništeno i minirano. Uništene su i sve crkve, a od one u Sanskom Mostu nije ostalo doslovno ništa. Tek ograđeni prostor i improvizirani zvonik preko puta Župnog ureda u kojem se, u preuređenoj vjeronaučnoj dvorani, u koju staje oko 80 vjernika, redovito održavaju svete mise, kao i vjeronauk za dvadesetak djece. Pomoć dolazi preko Caritas a i to ona najelementarnija. Dio ljudi je zaposlen u ponovno pokrenutim poduzećima. Koliko, to točno nitko ne zna, no župnik pretpostavlja oko 50. Ovaj podatak je bitan jer ukazuje na to kako po pitanju zaposlenja nema diskriminacije budući tako veliki postotak zaposlenih povratnika Bošnjaka muslimana sigurno nije tako velik. Određenih problema je bilo, uglavnom oko izdavanja novih dokumenata, no načelnik općine, general iz rata, gosp. Mehmed Alagić, obećao je u razgovorima s predstavnicima županijskog i općinskog HDZ-a da će se i oni riješiti. S početkom obnove obećao je iste kriterije za sve građane, pripadnike oba naroda, u gradu čiji je on načelnik. Na predizbornom skupu Hrvatske demokratske zajednice održanom u subotu 31. kolovoza, skromnom, prema broju prisutnih budućih glasača, ali dobro pripremljenom, na kom su im se predstavili kandidati stranke za pojedine liste, moglo se vidjeti da Hrvata u Sanskom Mostu ipak ima. Tiho pjevušeći pjesmu "Bože, čuvaj Hrvatsku", koju su i svi gosti, predstavnici općinskih vlasti, stranke SDA i međunarodnih organizacija zaduženih za organizaciju i praćenje izbora, poput himne, pozdravili stojeći, pokazali su svoje hrvatsko srce i u ime onih kojih za sada nema tu. A bez obnove domova, gospodarstva, vjerskih objekata, bez odgovarajućih škola, o potpunom povratku sanskih Hrvata teško je govoriti.

Franjo Kralj" <fkralj@inet.hr> Tue, 15 Jan 2002 21:48:32

Poštovani gospodine Ljevar,
molim Vas da mi date adresu internet stranice o župnoj crkvi u Sasini koja je snimljena 20.10.2001.
Hvala.
S poštovanjem,
Franjo Kralj

Banjaluka, 14. veljače 2002.(KTA)

PREMINUO IVO BOŽIĆ

U župi **Sasina** kod Sanskog Mosta u banjolučkoj biskupiji preminuo je 12. veljače 2002. u 91. godini života primjeran vjernik Ivo Božić. Rođen je 1911. godine. Iako mu je život bio trnovit, doživio je duboku starost. U braku s Anom rođ. Kaurinović, s kojom je proživio više od šest desetljeća, imao je sedmero djece, a sva su još živa. Čak ni bolje upućeni ne znaju točan broj unučadi i praunučadi. Volio je život, volio je Crkvu. I Bog mu je dao da se života naživio, iako je u svom vijeku premetnuo preko glave čak tri rata. I ljubav prema Crkvi Bog mu je nagradio pozvavši njegova sina Josipa svećeničkim i redovničkim pozivom; više od 35 godina svećenik je franjevačke provincije Bosne Srebrene. U patnjama života nije gubio vjeru i pouzdanje, nije se nikada tužio, pa ni onda kad je pod stare dane prognan iz zavičaja, te je punih šest godina proživio izvan svoje voljene Sasine. Ipak je smiraj života dočekao u zavičaju, što mu je bila osobita želja, i tamo je pokopan. Sprovod i misu zadušnicu u Sasini je 14. veljače predvodio biskup banjolučki mons.

Franjo Komarica, okružen vijencem od 20 svećenika, uz sudjelovanje šest redovnica i većeg broja vjernika iz Sasine, Sanskog Mosta, kao i Šurkovca, gdje mu je sin Josip župnik. Biskup je pokojniku zahvalio na vjernosti Bogu i Crkvi i na sinu svećeniku kojega je darovao Crkvi. Misa je slavljena pod vedrim nebom, pred župnom kućom, jer su župnu crkvu zločinci minirali još prije deset godina, a najveći broj vjernika protjerali, od kojih se manji broj njih vratio. Od pokojnika se na grobu biranim riječima oprostio fra Ivo Orlovac, župnik iz Sanskog Mosta koji ujedno upravlja i župom **Sasina**, naglasivši Ivinu vjeru i strpljivost u svim životnim nepravilnostima. (KTA/A.O.)

Kardinal Stepinac je podsjetnik budućim narastajima koje su prve životne vrijednosti

KAKO JE MASOVNOST VJERNIKA NA OVOGODISNJE STEPINCEVO U CKRVAMA PODSJETILA NA AKTUALNOST ZIVOTA I DJELA OVOG HRVATSKOG MUCENIKA

Stepincevo djelo je svjetionik hrvatske budućnosti

Stepinac je odgovorno bio na celu Crkve u najgora vremena 20. stoljeca: Drugi svjetski rat i porace iznijeli su zlocudne drustvene tvorevine koje su u Europi i u svijetu odnijele milijune ljudi. Dodatno, Stepinac je kao neokrzuta eticka velicina u ocima ljudi zauzeo mjesto nekih nedovoljnih politickih vodja naroda

Pise: Ivo Lucic

Dan najmladjeg hrvatskog blazenika Alojzija Stepinca 10. veljace pobozno je obiljezen u Hrvatskoj i u mnogim crkvama diljem svijeta. Na cetridesetu obljetnicu smrti proslavljenog zagrebackog nadbiskupa koji je, kazu, umro moleci se za svoje progonitelje, njegov aktualni nasljednik Josip Bozanic pozvao je u prepunoj zagrebackoj prvostolnici vjernike da budu nasljedovatelji Stepinca kao sto je bl. Alojzije nasljedovatelj Krista. "Na kraju drugog milenija Crkva je ponovno ona Crkva s pocetka, Crkva mucenika", kazao je msgr. Bozanic okruzen nekolicinom biskupa i desecima svecenika.

Stepinceva omiljenost u narodu, kao i "usidrenost" Crkve u njegovu djelu, plod je njegove vjere i ljubavi koje je jednako gajio cijelog svog zivota kao i posljednjih petnaest godina zatocenistva i zlostavljanja. Stepinac je odgovorno bio na celu Crkve u najgora vremena 20. stoljeca: Drugi svjetski rat i porace iznijeli su zlocudne drustvene tvorevine koje su u Europi i u svijetu odnijele milijune ljudi. Dodatno, Stepinac je kao neokrzuta eticka velicina u ocima ljudi zauzeo mjesto nekih nedovoljnih politickih vodja naroda.

Tako, Stepinac po svemu nalikuje modernom svecu koji ne cini spektakularna cuda, nego po cijenu mucenistva "plete vijenac zivota" "ostajuci vjeran do kraja". Za svetost, naime, nisu nuzna cuda poput ozdravljenja, sto se nekako nametnulo u nasoj predodzbi svetaca, nego se ona smatra miloscu Bozjom koja se ogleda kroz osvjedocenje spleta kreposti (teoloske: vjera, ufanje i ljubav; stozerne: razboritost, pravednost, hrabrost...). Zato je na svoju stotu obljetnicu rodjenja, 3. listopada 1998. proglasen blazenikom.

Hrvatski mucenici i kandidati za oltar

Stepinac je treci blazenik u Hrvata; vjernici zeljno isekuje njegovu kanonizaciju i pridruzivanje opcinstvu svetih, gdje "od nasih" vec "stoluju" Nikola Tavelic, Bogdan Leopold Mandic i Marko Krizevcenin. Trenutacno, slican se postupak ocekuje za blazene: Augustina Kazotica, Gracija iz Mula i Ozanu Kotorsku. Inace, prije dolaska Hrvata u ove krajeve, Crkva si je ovdje priskrbila mnoge svece: sv. Duje, sv. Jerolim Euzebije, sv. Kaja, sv. Mavro, sv. Dimitrije, sv.

Papa Ivan Pavao II. veliki je stovatelj Stepinceva djela

Julijan, sv. German, sv. Jurje, sv. Bazilije, sv. Slobodan, i drugi.

Stepinac nije bio usamljen: ne spominjuci stotine tisuca stradalih vjernika koji su ostali uspravni do kraja, Katolicka crkva u Hrvata dala je legiju mucenika: 458 imenom i prezimenom ubijenih svećenika. Neke knjige mucenika tvrde da broj stradalnika katolickog klera medju Hrvatima premasuje 600 osoba. Prema martirologiju "Svecenici zrtve rata i poraca 1945. i dalje" u Vrhbosanskoj nadbiskupiji smrtno je stradalo 35 svećenika i bogoslova; u Banjaluckoj biskupiji 19, u Mostarsko-duvanjskoj i Trebinjsko-mrkanjskoj 16, franjevska provincija Bosna-srebrena dala je 66 osoba, Franjevska provincija u Hercegovini 71, a bilo je stradalnika unutar crkvenih redova, poput 14 trapista, itd. Medju najpotresnija zbivanja svakako spada masovno ubojstvo 66 franjevaca na Sirokom Brijegu 7. veljace 1945., a dan njihova smaknuca potom je slavljen kao dan oslobodjenja Listice. Na taj dan u vise su crkava sluzene vrlo posjecene mise zadusnice.

U posljednjoj agresiji na Bosnu i Hercegovinu svećenici su u najtezim trenucima mahom ostali uz vjernike. Zbog toga su izlagani najtezem mucenistvu. U Banjaluckoj biskupiji od 1992. do 1995. smrtno je stradalo sest svećenika i jedna casna sestra. Dva svećenika su nestala pa se i za njih opravdano sumnja da su ubijeni. Jedan od tih zlocina zbio se 12. svibnja 1995. u zupi Presnace.

Ljubav ima posljednju rijec

Nakon ucestalih prijetnja, nocu je minirana crkva Male Terezije, a potom su zlocinci ubili zupnika Filipa Lukendu (1943.) i casnu sestru Ceciliju Grgic (1952.). Njihova pougljenjena tijela pronadjena su u prostoriji zupnog ureda. Don Filipov brat Marko, koji je tome posvetio knjigu "Spaljene zemaljske ruze", kaze, nagovarao je presnackog zupnika da se skloni na sto je Filip odgovorio: "Ako podju svi iz moje zupe, mogu i ja" i "Jedino sto imam je zivot, a i to cu dati ako bude trebalo". Daleko od medijske slave i bilo kakve pomoci, u dubokom mraku te cetverogodisnje noci cetnickog zlosilja, don Filip je neznano prozivio svoje zadnje trenutke. I sestra Cecilija je, kako je poslije kazala sestra Miroslava **Ljevar**, uoci stradanja jednom rekla: "Mi odavde nikud ne idemo. E, draga moja, mi cemo jos biti mucenici pa cete se vi dolaziti nama klanjati i moliti se."

Nije li u zaboravljenoj Banjoj Luci, kako bijase zaboravljen Krasic prije pedeset godina ili stradanja po brojnim katakombama prije gotovo dvije tisuce godina, procvjetao neunistivi vijenac zivota, koji nas hrabri da ce unatoc svemu, ljudska dobrotu uvijek dati posljednju rijec. Vladimir Pavlovic jednom je kazao: "Neuk sam i zalostan u svojoj nemoci te ne znam rijeci pretvoriti u semanticke ruze koje ce nad njihovim uzglavljima cvjetati u sve vijeke".

Papa je u svojim istupima pozvao da se iznova sastavi knjiga mucenika (martirologij) Crkve 20. stoljeca. Crkva u Hrvata imat ce u njemu velik prilog.

E-Mail: dom@hic.hr

Copyright © 1998, 1999 all rights reserved
Croatian Information Centre

KUD "SANSKI BISERI"

[HISTORIJAT](#)

[NASTUPI](#)

[PROGRAM](#)

[PREDSJEDNIŠTVO KUD-a](#)

[ORKESTAR](#)

HISTORIJAT

Kulturno-umjetnicko društvo "Sanski biseri" osnovano je 19.05.1998.godine u Sanskom Mostu. Nekada je u prelijepoj i bistroj rijeci Sani živjela nadaleko poznata biserna školjka po kojoj je KUD i dobio ime.

Folklorna sekcija KUD-a formirana je još u augustu 1997.godine. i od dana formiranja pa do danas, na žalost, ne raspolaže vlastitim prostorom za rad tako da su članovi veoma često prinudeni mijenjati lokaciju.

Vecina članova je svoj interes u KUD-u usmjerila u rad folklorne sekcije, pored koje je još aktivna muzicka i sekcija vokalnih solista. Kao i vecina institucija kulture ovog tipa ima velikih problema sa finansiranjem koje je jednim neznatnim dijelom riješeno kroz budžet općine Sanski Most.

[nazad](#)

NASTUPI

Bez obzira na samo jedan neznatan dio pomenutih poteškoca, folklorna i muzicka sekcija su od momenta formiranja pa do danas imale preko 200 javnih nastupa.

Prvi znacajni javni nastup članovi KUD-a su imali u turskom gradu Bursi na Internacionalnoj smotri folkloru gdje su u konkurenciji od 23 zemlje ucesnice osvojili 4 mjesto. Tursku su članovi KUD-a posjetili i ove 2002 godine ucestvujući na "11 Sardaliya" festivalu u Gelibolu.

Osim toga vec nekoliko puta su bili gosti naših radnika na privremenom radu u Sloveniji i Švajcarskoj. Ucesnici su Festivala folkloru u austrijskom gradu Graz-u a od domacih festivala ucestvovali su na "Danima Ajvatovice" u Bugojnu i Pruscu, Sarajevu, Bosanskoj Otoci, Kljucu, Tuzli..

Prošle, 2001 godine, zajedno sa pruščacima i travnicanima su bili ucesnici prvog poslijeratnog bajramskog sijela za naše povratnike u Kupresu, Tomislavgradu, Glamocu i Livnu.

I sami su bili organizatori dvije poslijeratne smotre folkloru, koje su u okviru tradicionalne manifestacije "Ljeto na Sani".

Bili su prvi koji su imali zvanican nastup na podrucju RS-a gdje je održan program za naše povratnike u Prijedoru.

Ove 2002 godine, iako pozvani da u ime Federacije Bosne i Hercegovine zvanicno nastupe na V Medunarodnom festivalu folkloru u Sarajevu, nisu otišli zbog poznatih problema finansijske prirode.

Ipak, ono što je veoma znacajno, KUD "Sanski biseri" ima svoje mjesto u odgoju mladih koji uceci o vlastitoj kulturi i tradiciji sve više shvacaju vrijednosti života i samim tim ostaju po strani od "kuga" današnjeg vremena.

[nazad](#)

PROGRAM

Obicaji su dio sveukupnog kulturnog naslijeda jednog naroda, a manifestiraju se nacinom vladanja i djelovanjem pojedinca i skupina u za njih životno važnim prilogama. Brušeni vremenom obicaji se tradicijom prenose s koljena na koljeno, s generacije na generaciju.

Jaci su i postojaniji od bilo kakvih zakona ili su postali zakonom. Kad jedan obicaj iz bilo kojeg razloga izbledi ili nestane u nekoj ljudskoj zajednici, ona ga nastoji sacuvati u svom folkloru, pa ga kao dio kulturnog blaga dalje predaje svojim potomcima.

Krna - prikaz bošnjackog svadbenog obicaja sa karakteristiknim pjesmama i igrama iz Sanskog Mosta –

je svadbeni obicaj koji se kroz vrijeme oblikovao kako u nacin izvođenja tako po mjestu dogadanja. Smisao i ljepota ovog obicaja davno su izgubljeni prelaskom ceremonije vjenčanja u maticne urede. A ono što u ovoj igri plijeni je citav ritual. I kreće dovodenje nevjeste, okretanje tri puta za suncem, darivanje dukatima, krna... A potpom igra djevojaka. U igru se hvataju svi svadbari, naravno i momci udvaraci.

Koreograf: Izmir Talic

Muzicka obrada: Salih Islamcevic

Malovaroške igre iz Bosanske Krajine

Elementarni smisao obicaja i muzike kraja iz kojeg dolazi je smisao muslimanskih igara. Vremenom dograđivana, nošena je iz kraja u kraj i koreografski uobicavana kao i nacin života u vremenu u kojem živimo. I preplicu se slike teferica i sijela, ašikovanja momaka i djevojaka, igra u kojoj su jedini kontakt ostvarivali uz obaveznu maramicu.

Koreograf: Izmir Talic

Muzicka obrada: Salih Islamcevic

Banjalucke igre

U davna vremena bili su poznati banjalucki pazari na kojima su se okupljali banjalucani da pazare, cuju i vide, sretnu drage prijatelje a i da se vidi nadaleko poznata ljepota banjaluckih djevojaka i momaka. Kada se obave poslovi, uz huk zelena Vrbasa zaigraju svi prisutni.

Koreografska obrada: Izmir Talic

Muzicka obrada: Amir Cinac

S ibrikom na cesmi

Djevojke iz mahala krecu s ibricima i testijama po vodu na jvnu cesmu mahalskog trga bijela grada. Pored cesme prepricavaju djevojacke price i dok voda sipa u ibrike i testije pocinju igru koja je tajnovita za mahalske momke. Po vodu se die u suton, pred sami akšam.

Koreograf: Izmir Talic

Muzicka obrada: Mudho Vukalic

Šota

Igra sa Kosova plijeni svojom dinamikom, svojstvenom gorštackom kosovskom mentalitetu. Preplicu se u igri prizori isticanja junaštva pred djevojkom. Borba ... I na kraju, kad djevojka odluci borci se mire a vremenom se ritual ponavlja.

Koreograf: Izmir Talic

Muzicka obrada: Amir Cinac

Cocek

Igra iako oplemenjena turskim obicajem ipak nosi elemente Bosne. Tako se u sporom tempu hanume i begovi krecu u zanosnom ritmu koji se pojacava dolaskom djevojaka i mladica naviklih na dinamicniji tempo i muziku. Zanos

i igra osvaja sve prisutne koji uskacu medu igrace i sve postaje prekrasni kovitlac.

Koreograf: Izmir Talic

Muzicka obrada: Midho Vukalic

U pripremi je Rahmanovo kolo, jedina autenticna seoska bošnjacka igra iz Bosanske Krajine, a zavisno od mogucnosti nabavke originalne nošnje i igra sanskih Hrvata Sasina.

[nazad](#)

PREDSJEDNIŠTVO KUD-a

1998. godina

- 1. Mehmed Alagic – predsjednik**
- 2. Izmir Talic – dopredsjednik**
- 3. Tarik Bišcevic – tehnicki sekretar**
- 4. Dijana Subašic – blagajnik**
- 5. Reuf Husadžic – clan**
- 6. Hamdija Unkic – clan**
- 7. Fajik Zukic – clan**
- 8. Eniz Kazic – clan**
- 9. Marinko Cengic – clan**

2000. godina

- 1. Mediha Hromalic - predsjednik**
- 2. Izmir Talic – dopredsjednik**
- 3. Sabina Dizdarevic - sekretar**
- 4. Besim Sinanovic - blagajnik**
- 5. Jasna Šahbaz - clan**
- 6. Suad Sarajlic - clan**
- 7. Faik Zukic - clan**

2002. godina

- 1. Mediha Hromalic – predsjednik**
- 2. Senada Bišcevic – dopredsjednik**
- 3. Sabina Dizdarevic – sekretar**
- 4. Suad Sarajlic – blagajnik**
- 5. Habiba Šabic - clan**
- 6. Elvis Smajlovic - clan**
- 7. Demir Krupic - clan**

[nazad](#)

ORKESTAR

1998. godina

- 1. Salih Islamcevic – harmonika - šef orkestra**
- 2. Amir Cinac – klavijature**
- 3. Mersudin Suljic - harmonika**
- 4. Besim Sinanovic – solo gitara**

2000. godina

- 1. Amir Cinac – klavijature - šef orkestra**

- 2. Adnan Sefic – harmonika**
 - 3. Jasmina Bešic – harmonika**
 - 4. Almir Bašic – harmonika**
 - 5. Mirzet Balic - harmonika**
 - 6. Besim Sinanovic – solo gitara**
 - 7. Adnan Ališic – bas gitara**
 - 8. Refid Subašic – tarabuka**
- 2002. godina**
- 1. Midho Vukalic – harmonika – šef orkestra**
 - 2. Demir Krupic – harmonika, klavijature**
 - 3. Adnan Sefic - harmonika**
 - 4. Jasmina Bešic – harmonika**
 - 5. Besim Sinanovic – solo gitara**
 - 6. Admir Botic – bas gitara**

Mala Gospa, Sasina 2001.

Propovijed fra Josipa Božić

Dragi kršćani, - Rođendani su uvijek radosni događaji. Posvuda u svijetu, od davnih vremena, ljudi slave svoje rođendane, slave one dane i datume kad su ugledali svjetlost dana i bili pozvani u život.

Kao kršćani i vjernici i mi danas ovdje sa svojom Crkvom slavimo jedan posebni rođendan, a to je rođendan ili rođenje Bl. Dj. Marije, majke našeg Spasitelja Isusa Krista.

Crkva, kad slavi svoje velikane, svoje svece i svetice, Crkva redovito slavi dan njihove smrti, onaj dan kad je završio njihov zemaljski život, kad su prešli u vječnost, jer oni su zapravo tada rođeni za nebo, za vječni život i život s Bogom.

Crkva slavi samo tri tjelesna rođenja, tri rođendana, To je rođenje Isusa Krista kao čovjeka, rođenje sv. Ivana Krstitelja, i ovaj današnji rođendan, rođenje Bl. Dj. Marije, majke samog Sina Božjega.

Bog je bliz svakom rođenju, jer je on Bog živih, i sa svakim rođenjem, sa svakim ljudskim bićem, sa svakim djetetom, Bog ima svoje božanske nakane i svoje božanske planove. Ovo dvoje ljudi, sv. Ivana i Mariju Bog je posebno izabrao i uresio snagom i milostima jer će po njima konačno Bog ostvariti svoj plan spasenja; ljudskog roda.

Sv. Ivan je bio preteča Isusov, on je najavio njegov dolazak i nazočna ga pokazao ljudima na rijeci Jordanu, kada je rekao: evo, to je on, Mesija, to je Jaganjac Božji koji odnosi i oduzima grijeh svijeta! Za Ivana je sam Isus rekao da je on najveći koji je rođen od žene!

A Marija je opet bila ona, koja je rodila i donijela na svijet Sina Božjega, Isusa Krista, jedinog Spasitelja roda ljudskoga! Zato Crkva slavi ne samo dane njihove smrti, već i njihove rođendane. Danas u Evanđelju slušamo opis rodoslovna stabla, slušamo rodoslovlje iz kojega je po tijelu potekao Isus, kojega je rodila Marija. Čuli smo nisu tu samo Zidovi tu su i mnogi drugi, - ljudi i žene drugih naroda i etničkih skupina. Ima tu i dobrih i loših, i pravednih i grješnih. Tu su žene i ženska linija rađanja iz realnosti ljudskog roda, iz čitavog toga, da tako kažemo, genetskog materijala, potekao je Sin Božji kao čovjek, rođen od žene - Marije.

Marija je Sinu Božjemu dala tijelo, ljudsku narav, a Josip onaj društveni dio dao mu je ime i uveo ga u rod Davidov.

Bog se mogao utjeloviti i uzeti ljudsku narav i na neki drugi način, ali Bog. je htio da se rodi upravo od žene, da potekne iz roda ljudskoga, kako bi doživio i osjetio svu muku našeg ljudskog življenja i bio nama ljudima u svemu sličan, osim u grijehu, kako veli sv. Pavao.

Marija nije Bog, njoj se ne klanjamo, Mariju častimo i štujemo, a samo se Bogu klanjamo. Marija nije spasiteljica svijeta, ona nije ljudskom snagom neka osobita žena, - sva Marijina veličina je u tome, što je majka Sina Božjega, neodvojena od svoga sina!

Ne samo da ga je začela, svojom slobodnom voljom i po Duhu Svetome, nego je svoga sina pratila kroz čitav život, uvijek mu vjerovala, i onda kad su drugi bili protiv njega, stajala je pod njegovim križem i na dan Uskrsnuća bila je uz njega!

Marija je na početku kazala anđelu Gabrielu svoj fiat, to znači: neka mi bude po tvojoj riječi, neka mi bude kako to Bog hoće! i to predanje u volju Božju, to je bio sav njezin život. Marija je vjerovala Bogu i kad joj mnogo toga nije bilo jasno, vjerovala je Isusovim riječima, i čitavom Isusovom životu. I na kraju svog zemaljskog života, pri rađanju i nastanku Crkve, Marija ostaje Bogu vjerna i opet izgovara svoj "da", - neka mi bude, - i na nju je sišao Duh Sveti, da bi ta Crkva postala Tijelo Kristovo kroz povijest čovječanstva. Marija je rekla svoj da Isusovom ljudskom tijelu, i svoj da Isusovom mističnom Tijelu - Crkvi!

Tako je Marija svojom dubokom vjerom spojila oba ta tijela, povijesno i nadpovjesno, Isusovo ljudsko tijelo i njegovo mistično Tijelo - Crkvu!

Stoga Mariju ne nazivamo samo Majkom Božjom, nego je nazivano i Majkom Crkve, našom nebeskom Majkom. To je istina naše vjere, to je istina koja nas je danas okupila i sabrala ovdje, tu istinu priznajemo i ispovijedamo, slaveći Malu Gospu ovdje u Sasini, gdje su je vjekovima častili i štivali naši pređi i toliki drugi kršćani prije nas!

Dragi kršćani, - U svjetlu ove Božje istine i Božje riječi, što je danas slušamo, mi se moramo iskreno pred Bogom upitati: Zašto smo danas došli ovdje u Sasinu, šta očekujemo od Male Gospe, s kakvim odlukama i osjećajima ćemo poći odavde svojim kućama?

Bez odgovora na to pitanje, naš susret danas ovdje, proslava Male Gospe i sve što činimo, ostalo bi bez ploda, i za to ima i mora biti samo jedan jedini, pravi odgovor, a on glasi: Mi smo došli danas ovdje jer želimo potvrditi da svom dušom vjerujemo Bogu. Želimo, poput Marije, kazati Bogu svoj "da" - neka mi bude kako to Bog hoće!, - unatoč svemu!

Snagom te vjere i pouzdanja u Boga želimo promatrati svoj život, i svladavati sve nevolje, muke, patnje i sve prepreke na putu do cilja kojem nas zove i vodi sam Bog!

Teško je biti radostan sa suzama u očima i bolom u srcu, nije nam lako gledati ovako pustu i opustošenu dragu nam Sasinu, zaraslu u trnje i korov, bez svijeta i života, ali vjerujemo Bog vodi povijest, Bog ravna sudbinom i pojedinaca i čitavih naroda. Sv. Pismo kaže: Bog svojih nikada ne ostavlja! Bog nam jamči da naša nada i naša ljubav prema svome kraju, ali i sve naše patnje, neće i ne mogu ostati bez ploda, ako mi ostanemo vjerni Bogu i zavjetu naših pradjedova, koji su svojom vjerom i kršćanskim životom slavili i častili Boga, a svojim trudom i radom krčili ove šume, te čestitim i poštenim radom obogaćivali sebe, svoje obitelji i sve druge oko sebe. Taj zavjet naših pređa danas se pretvara u tešku obavezu za nas, njihove potomke: da stanemo na stranu života, na stranu istine, na stranu pravde!

Istine i pravde za sve, povjerenja i praštanje između svih!

Ovdje nema i ne može biti ni pravde ni istine, ni života ni budućnosti, bez čvrste vjere u Boga!

Ako bude vjere u Boga, ako se okrenemo k Bogu i znadnemo sklapati svoje ruke na molitvi, tražiti i moliti Božju pomoć, Božju snagu i njegov sveti blagoslov, za sebe i svoje, bit će ovdje opet i života, i radosti i budućnosti!

Svako ljudsko zlo, pa bilo ono ne znam kako veliko, trajalo ne znam kako dugo. bilo utemeljeno ne znam kakvoj snazi, mora proći, mora se urušiti, ako je protiv čovjeka, jer time je i protiv Boga!

A svaka sila koja je protiv Boga i protiv čovjeka ima i mora imati svoj kraj. Nisu u pravu oni koji govore nema povratka. Takvi žele da ove kuće ostanu porušene, naše crkve ovako obeščašćene, i da Nebo nad ovom zemljom ostane zatvoreno!

Nisu u pravu ni oni koji olako, bez razmišljanja, prodaju svoje kuće i imanja. Jer takav ne prodaje samo svoju kuću i svoje imanje, on prodaje i svoje korijene, prodaje djelić ove svetinje, ove crkve, prodaje grobove svojih pređa, a i ne misli koliku nepravdu čini drugima, on ne razmišlja koga će meni dovesti pod prozor, u komšiluk!

Dragi moji Sasinjani i štovatelji Male Gospe, razmislite dobro što činite i radite! Nemojte na brzinu i bez ozbiljnog razmišljanja pred Bogom i svojom savješću, donositi svoje životne odluke, za koje se kasnije možete gorke kajati!

Nemojte olako prodavati svoje baštine. Pravda i ljudsko dostojanstvo traže od svakog prognanika i izbjeglice da se vrati na svoje, ako je to ikako moguće. Nemojte zaboraviti da je ovo vaša zemlja i vaša baština i da je svaki djelić neke druge zemlje samo "suzna dolina" prognanih sinova Evinih! Politika se mijenja, a ostaje tvoje pravo na tvoju grudu, na tvoj kraj i zavičaj dok god budeš vlasnik toga!

Ako si se snašao tamo negdje u svijetu, budi Bogu zahvalan, daj to svome djetetu daj u zakup ili najam, a ti čuvaj i obnavljaj svoju očevinu. Ne moraš je ti prodati i unovčiti, neka to učini tvoj unuk ili praunuk, ako mu ne bude trebala! Ako možeš, ohrabri i pomози onoga tko se lomi oko povratka kući ili ostanka u novoj sredini. Pomози mu da se vrati, i tebi će biti bolje, imat ćeš se kome navratiti, kad dođeš u rodni kraj! Nikad nemoj više ljubiti tuđe nego svoje!

Nažalost ima našeg svijeta koji je ušao u tuđe kuće i tuđa imanja i misli da će to moći prisvojiti? Zar je to kršćanin i vjernik? Ne, on je jednak onome koji je jučer njega istjerao iz kuće i oteo njegovu dobra! Nikada u tuđem i na tuđem nećeš biti sretan!

Neki se znaju čak i ljutiti na Crkvu što o ovome govori! Pa o čemu će drugom govoriti, ako neće braniti Božji zakon i Božje zapovijedi! Ne ukradi, ne otmi... Božje su to zapovijedi.

Mnogi naš čovjek, suočen sa poteškoćama i problemima, zna ponekad biti nepravedan i prema Crkvi, prema biskupu i nama svećenicima. Očekuje se od nas da mi rješavamo njihove probleme oko obnove kuća, štala, nabavke stoke i sl. Naravno mi ćemo učiniti i činimo što možemo, ali to ne spada na nas!

To nije naš posao! Vi civili-laici, vi se trebate udruživati, savjetovati, dogovarati, pomagati jedni drugima i tražiti svoja prava ili pomoć.!

Dragi moji kršćani, vi i sami vidite da se konačno sve vrtilo oko vjere i nevjere! Bez čvrste i duboke vjere, bez pouzdanja u Boga i Božju providnost, nema i ne može biti napretka, sreće i života! Ono što nam je svima danas najpotrebnije jest početi živjeti s Bogom, početi moliti, njegovati privatnu i zajedničku molitvu, više se oslanjati na Božju pomoć i zaštitu, a ne samo na svoju pamet i svoju snalažljivost!

Zato danas, slaveći Malu Gospu, recimo poput Marije svoj "da" Bogu, Bog nas neće ostaviti ni razočarati.

Snagom svoje vjere i kršćanske ljubavi pokažimo da nam je ova gruda sveta i draga, makar je sada ovako pusta i prazna i ogoljenja, - pokažimo da ovdje vidimo svoju budućnost, kao što su je vidjeli naši očevi i naši pradjedovi.

Židovski narod je toliko puta gubio, ali nije izgubio. Uvijek je sa sobom nosio nadu i povjerenje u Boga! Slična je povijest i našeg hrvatskog naroda.

Budimo i mi ljudi vjere i nade, ne zbog ljudskih razloga, već zbog iskustva mnogih progonjenih kroz povijest, koji su razotkrivajući djela Sotone, često stradavali ali su uvijek ostali pobjednici! Zato baština naših otaca nema cijene da je se možemo odreći! Ovu baštinu ćemo i u buduće voljeti, dolaziti ovdje slaviti Malu Gospu, moliti Gospin zagovor, i pomoć, kao što su to činili i naši stari, živeći u težim prilikama, ali sretni, zadovoljni i s ponosom, vjerni uvijek Bogu i njegovoj sv. Crkvi! Amen!

Sasina/Sanski Most, 2001.(GK/KTA)

ZBORNİK ŽUPE SASINA

Prije 160 godina u Sasini kod Sanskog Mosta počela je gradnja prve drvene crkve. Sama župa Rođenje BDM datira od 1789. godine kad je sjedište staromajdanske župe preneseno u to mjesto. Župa u današnjim granicama nastala je 1914. Tijekom II. Svjetskog rata župa je izgubila 248 vjernika, a nedavnom ratu bile su 24 nedužne žrtve. Župa je od 1992 do 1995. godine, najvećim dijelom raseljena, a samo je mali broj vjernika živio pod okupacijom kada je porušena i župna crkva. Od prijeratnih 1600 vjernika u župi ih sada ima 95.

Sve ovo, a i mnogo drugih povijesnih podataka može se naći u maloj, ali iznimno vrijednoj knjižici koju je uredio vlč. Drago Ljevar, župnik župe Krapanj - Brodarica, rođen u župi **Sasina** uz potporu sasinskog župnika fra Ive Orlovca, fra Duje Ljevvara, fra Josipa Božića i drugih Sasinjana. U zborniku dr. Anto Orlovac, generalni vikar banjalučke biskupije, piše o dva stoljeća župe **Sasina**; fra Bosiljko Ljevar iznosi svoja sjećanja, Fian i Jela Ljevar pišu o svadbenim običajima toga kraja, a fra Stanko Buzuk o žrtvama rata. Urednik Drago Ljevar piše o poginulima u II. Svjetskom ratu te o inicijativi biskupa mons. Franje Komarice o obnovi župne crkve.

U Zborniku se mogu naći i pjesma Vladimira Buhe, popis biskupa koji su pohodili župu, kao i popis svećenika i časnih sestara koji potječu iz Sasine. Uz to zbornik i svojevrsni poziv svim dobrotvorima za obnovu crkve.(GK/KTA)

RAZBUKTATI SVJETLO PRAVOG BOGOLJUBLJA I ČOVJEKOLJUBLJA U VLASTITOM SRCU

Božićna čestitka Banjolučkog biskupa Franje Komarice

Časnoj braći svećenicima, redovnicima, sestrama redovnicama i svim drugim članovima banjalučke biskupije, kao i svim ljudima dobre volje:

Čestit Vam Božić i Sveto Isusovo Rođenje!

«I svjetlo u tami svijetli, i tama ga ne obuze.» (Iv 1,5)

Ove riječi s početka Evanđelja po Ivanu odzvanjaju u svečanom bogoslužju ovog najdražeg kršćanskog blagdana! Čuju ih mnogi ljudi po cijeloj kugli zemaljskoj, pa tako i na području naše biskupije, gdje god ima mogućnosti da se vjernici okupe na bogoslužje.

O kojem svjetlu je riječ? Riječ je o svjetlu života Boga i čovjeka koji je stvoren na sliku Božju. Riječ je o životu Bogočovjeka, Isusa, čiji rođendan danas radosno slavimo. Radanje života pobjeđuje vladavinu smrti, kao što paljenje svjetla oduzima moć tami.

U tami grijeha ljudskog roda zapaljeno je neuništivo svjetlo Božjeg života, svjetlo utjelovljene druge božanske osobe, obećanog Spasitelja svijeta.

«Moje će spasenje doći kao svjetlost» (Iz 51,5) poručuje Bog po proroku Izaiji, predskazujući tako nadolazeće vrijeme Božjeg kraljevstva. I doista, ove se svete božićne noći «očitovala Ljubav Božja, spasiteljica svih ljudi», svjedoči apostol Pavao (2 Tit. 11).

«I svjetlo svijetli u tami» Svjetlost je s neba došla, ali tama na zemlji nije potpuno nestala. Toj tami nevjere i grijeha oduzeta je dodatno njena svemoć, ali ona još postoji – u ne rijetkim ljudskim srcima.

Vječna Božja «Riječ postade tijelom i nastani se među nama». «K svojim dođe i njegovi ga ne primiše» (Iv. 1,14. 11) Tako nam apostol i evanđelista Ivan saopćava tužnu istinu o postojanju tame u onom dijelu čovječanstva koje ne prihvaća Svjetlo istinsko, koje je došlo na svijet da prosvjetli svakog čovjeka (usp. Iv. 1,9).

Ta tama ne pripada samo prošlosti, samo onom vremenu prije dvije tisuće godina, kada se utjelovljeni Sin Božji rodio od Djevice Marije u betlehenskoj štalici. Ta pogubna tama, koja ne prihvaća spasonosno svjetlo Božje istine i ljubavi, vuče se uzduž životne ceste ljudskog roda sve do dana današnjeg. Iako svjetlo Božje nazočnosti neugasivo svijetli na putu čovječanstva punih dvije tisuće godina, mnogi članovi ljudskog roda još uvijek ne upознаše niti ga učiniše svojom svojinom. Nevjera, koja ne dozvoljava otvaranje razuma i srca svjetlu Božje istine i ljubavi glavni je grijeh kojim mi ljudi prkosimo Bogu i navlačimo na sebe i druge oko sebe tamu nesreće i prokletstva.

Pored Božjeg Svjetla, pored utjelovljene Božje Riječi, sva druga i drugačija svjetla i sve druge riječi i poruke nužno su lažni, ukoliko za sebe tvrde da su od spasiteljskog značenja za ljudski rod. Ono, za čim svi ljudi čeznu u svojoj potrazi za svjetlom svog života, za istinskom srećom i vječnim životom, to nalaze jedino u utjelovljenoj Riječi Božjoj, Isusu Kristu. «A onima koji ga primiše podade moć da postanu djeca Božja», veli sv. Ivan apostol. Otkako je Isus Krist svojim rođenjem u ovoj svetoj božićnoj noći rasvijetlio ovu jedinstvenu noć, svijetle u ovom našem svijetu i dan i noć mnoga svjetla vjere, nade i ljubavi. Otkako se one davne betlehemske noći «očitovala dobrota i čovjekoljublje Spasitelja, našega Boga» (Tit 3,4), sjaje u svim današnjim noćima boli i patnje svjetla Božje konkretne skrbi, ljubavi i pomoći. Tako su sve godine uključujući i ovu 2001. zapravo godine spasenja za nas, za ljudski rod i cijeli svijet.

Potaknuti tom očitovanom Božjom ljubavlju i pomoću, tisuće i milijuni ljudi, tijekom dvadeset stoljeća a i danas u stanju su, svijetliti dobrotom i ljubavlju svojih srdaca u službi braći i sestrama koji su zahvaćeni duhovnim ili tjelesnim nevoljama. Nemoguće je iskazati niti ustanoviti koliko je dobra na ovome svijetu učinjeno u ime Isusa Krista i iz ljubavi prema njemu i njegovom nauku. Nikakve sumnje nema da bi ovaj naš svijet i naš konkretni životni ambijent, bio daleko siromašniji i po mnogo čemu drugačiji, nesavršeniji, da nije bilo prvog Božića, rođenja Sina Božjega u betlehenskim jaslama i njegovog rođenja u bezbrojnim srcima ljudi svih ovih dvadeset stoljeća povijesti Crkve.

Iako ne možemo nijekati tamu nevjere, beznada i sebičnosti u srcima mnogih naših suvremenika, mi smo svjedoci da svjetlo vjere i pouzdanja u Boga čovjekoljupca, rađa i u našoj životnoj sredini, uvijek iznova, plodovima djelotvorne kršćanske ljubavi, koja ne poznaje granica. I ove Godine spasenja 2001, Bog je djelovao u mnogim vašim srcima, tako da ste i vi mogli svojom dobrotom i djelima ljubavi i milosrđa razvedriti mnoga lica i obradovati mnoga srca vaših bližnjih. Svjetlom svoje vjere u vrijednost i snagu neuništivog svjetla Ljubavi Božje, svaki od nas će sigurno moći obasjati stazu svojih životnih suputnika i na novom dijelu našeg zajedničkog ovozemaljskog putovanja tijekom iduće Godine spasenja 2002.

Nema smisla niti koristi, uvijek samo jadikovati zbog postojanja tame zla, nepravde i grijeha na ovom svijetu. Puno je bolje i korisnije zapaliti i razbuktati svjetlo pravog Bogoljublja i čovjekoljublja u svome vlastitom srcu i tako ojačati postojeći plamen istine, pravde, milosrđa, praštanja, ljubavi i mira u našim obiteljskim, redovničkim i župskim zajednicama, u našoj biskupiji i domovini.

Kršćani, učenici i sljedbenici Isusa Krista su realisti. Na kršćane se odnose riječi Izaije proroka: «Narod koji je u tmuni hodio, svjetlost vidje veliku.» (Iz 9,6)

I mi, kao kršćani, vidimo oko sebe još uvijek puno mraka. Mi smo dobro iskusili rušilačku silu noći koja se protivi svjetlu života i ljubavi. Ali, mi se nje ne bojimo, jer znademo da je sva tama svijeta, pa tako i našeg životnog podneblja prisiljena uvažiti svjetlo neuništive Božje nazočnosti među nama.

Tko slavi Božić ima se pravo istinski radovati!

Tko slavi Božić taj treba biti svjestan kako je pozvan «odreći se bezbožnosti i svjetovnih požuda, te razumno, pravedno i pobožno živjeti u sadašnjem svijetu» (usp. Tit 2,12).

Samo tako mu može i iduća godina, 2002. od rođenja Isusa Krista biti sretna, blagoslovljena i za vječnost spasonosna.

Svima vama želim izmoliti upravo takovu novu 2002. godinu, zazivajući na sve vas obilje Božje pomoći i mira.

Vaš brat i biskup
+ Franjo

http://www.bkbih.org/svetac_dana/index.html

<http://www.bkbih.org/kta/linkovi.htm>

<http://www.ffdi.hr/hzbs/>

<http://www.bkbih.org/rc/index.html>

<http://www.ofmconv.hr/veritas/>

<http://www.topica.com/lists/kanali/read>

<http://www.bkbih.org/rc/index.html> stranica o crkvama bihaćkog dekanata (Sasina)

SASINA, župa Sasina - župna crkva Rođenja Bl. Dj. Marije i župni pastoralni centar

Crkva je sagrađena 1938. (*gore lijevo*), a župna kuća 1978. Crkvu su oštetili pucanjem iz strojica tijekom srpnja 1992., a 28. VI. 1993. miniranjem su je razorili (*gore sredina i desno*) pripadnici srpskih snaga; pastoralni su centar paljenjem teško oštetili (*fotografija prva desno: vanjski dio zapaljenog pastoralnog centra; a druga desno: detalj izgorjele unutrašnjosti*).

SANSKI MOST, župa Sanski Most - župna crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije i župna kuća

Crkva je sagrađena 1894./86. (*gore lijevo*), a temeljito preuređena 1981./84. godine. Poslije višestrukog oštećivanja, pripadnici srpskih snaga miniranjem su je srušili 19. VIII. 1995. godine (dolje) a prostor raščistili. Župna kuća je sagrađena 1932. godine (*na fotografiji gore desno u sredini iza ograde*). Oštetili su je pripadnici srpskih snaga pucanjem iz strojica u srpnju 1992., a djelomično miniranjem 19. VIII. 1995. godine.

KTA O ZBORNIKU ŽUPE SASINA

Prije 160 godina u Sasini kod Sanskog Mosta počela je gradnja prve drvene crkve. Sama župa Rođenje BDM datira od 1789. godine kad je sjedište staromajdanske župe preneseno u to mjesto. Župa u današnjim granicama nastala je 1914. Tijekom II. Svjetskog rata župa je izgubila 248 vjernika, a nedavnom ratu bile su 24 nedužne žrtve. Župa je od 1992 do 1995. godine, najvećim dijelom raseljena, a samo je mali broj vjernika živio pod okupacijom kada je porušena i župna crkva. Od prijeratnih 1600 vjernika u župi ih sada ima 95.

Sve ovo, a i mnogo drugih povijesnih podataka može se naći u maloj, ali iznimno vrijednoj knjižici koju je uredio vlč. Drago Ljevar, župnik župe Krapanj - Brodarica, rođen u župi Sasina uz potporu sasinskog župnika fra Ive Orlovca, fra Duje Ljevara, fra Josipa Božića i drugih Sasinjana. U zborniku dr. Anto Orlovac, generalni vikar banjalučke biskupije, piše o dva stoljeća župe Sasina; fra Bosiljko Ljevar iznosi svoja sjećanja, Fian i Jela Ljevar pišu o svedbenim običajima toga kraja, a fra Stanko Buzuk o žrtvama rata.

Urednik Drago Ljevar piše o poginulima u II. Svjetskom ratu te o inicijativi biskupa mons. Franje Komarice o obnovi župne crkve.

U Zborniku se mogu naći i pjesma Vladimira Buhe, popis biskupa koji su pohodili župu, kao i popis svećenika i časnih sestara koji potječu iz Sasine. Uz to zbornik i svojevrsni poziv svim dobrotvorima za obnovu crkve.(GK/KTA)

Tomašica - Sasina

Na blagdan Mučeništva sv. Ivana Krstitelja u četvrtak 29. kolovoza 2002. ove godine mons. dr. Franjo Komarica, biskup banjalučki blagoslovio je filijalnu crkvicu u selu Tomašica koje pripada župi Sasina. Naime, u tom selu od prijeratnih šezdesetak obitelji trenutno obitava svega njih sedam. Tijekom nemilih ratnih dešavanja, uz ostalo, filijalna crkvica koja je bila posvećena sv. Ivanu Krstitelju minirana je i porušena.

U novoizgrađenu crkvicu ugrađeno je građevinskog materijala u vrijednosti od oko 7.000 K.M, te preko 100 radnih dana samih mještana. Treba također napomenuti da su osim malobrojnih katolika u izgradnji crkvice sudjelovali i sumještani pravoslavne vjeroispovijesti. To su činili svojim besplatnim radom, kao i pružanjem drugih usluga: prijevoz materijala, vode, te radovi oko prilaznog puta. Crkvica je napravljena na mjesnom groblju, na temeljima porušene kapelice, i makar je skromnih dimenzija, zadovoljavat će potrebama vjernika toga sela.

Prije samih obreda blagoslova crkvice, otac biskup je blagoslovio sliku sv. Ivana Krstitelja, a u sklopu misnog slavlja zidove i oltar. Svetu je misu slavio za sve nastradale mještane toga sela. Uz biskupa, te mjesnog župnika fra Ivu Orlovca, bili su prisutni i župnici okolnih župa: Prijedora, Stare Rijeke, Ljubije i Ravske. Uz prisutne domaće vjernike obredima i sv. misi nazočio je i znatan broj pravoslavnih vjernika. U svojoj propovijedi o. biskup zahvalio je svima koji su koji su na bilo koji način sudjelovali u izgradnji ovog Gospodnjeg hrama, stavio vjernicima na srce to da ovu crkvicu što redovitije posjećuju, a župniku da makar jednom mjesečno u njoj slavi sv. misu.

Na koncu je župnik zahvalio o. biskupu, svima prisutnima, i svima onima koji su pomogli izgradnju crkvice, te sve prisutne pozvao na zakusku koju su priredili mještani Tomašice.

Ivo Orlovac

BUSNOVI (Tanjug) - Celodnevni rad na sušenju rude gvožđa na kopu **Tomašica** kod Prijedora uzrokovao je pojačanu emisiju fero-prašine pod čijim su talogom kuće, imanja i okolina u ovom kraju postali crvenkasti! Više od 500 domaćinstava sela Busnovi i **Tomašica** zapretilo je na skupu u nedelju novom blokadom saobraćajnice prema rudokopu i postrojenjima. Neke od najugroženijih porodica spremaju se na iseljavanje, a procena štete prouzrokovanih prekomernim otpuštanjem crvene prašine u vazduh tek se očekuje.

Milan Šicar, pomoćnik direktora "Tomašice", najavio je nove mere zaštite i zamenu elektrostatičkih filtera na Sušari, što bi smanjilo i nivo aerozagađenosti.

<http://www.glas-javnosti.co.yu> Internet izdanje

Utorak, 24. jul 2001

SJEĆANJE NA HRVATSKE ŽRTVE

Svijeća za nevino stradale

Piše: Vinko Čavlović

U kršćanskoj je tradiciji da se početkom studenog sjećamo svojih pokojnika, pohodimo njihove grobove i molimo za njih. I ove smo godine obilježili blagdane Svih Svetih i Dušni dan.

U Bosni i Hercegovini običaj je u to vrijeme očistiti i zapuštene grobove, okititi ih cvijećem i upaliti svijeću. Mnoga katolička groblja u Bosni i Hercegovini u ratnim su godinama zarasla u šibljje. Bilo je to vrijeme zla, vrijeme kad su Kajinova djeca po tko zna koji put digla ruke na Abelove potomke. Ni krivi ni dužni, bezbrojni bosanskohercegovački Hrvati strahovito su maltretirani, mučeni i ubijani i od srpskih i od muslimanskih zločinaca. Jedina njihova krivnja je bila pripadnost hrvatskom nacionalnom korpusu i katoličkoj vjeri. Nisu zatajili ni svoje hrvatstvo, ni vjeru u Boga! Nevino su ubijeni u bezbrojnim masakrima. Stoga smo dužni sjećati ih se, moliti za milosrđe i spas njihovih duša.

Temeljem obrade dijela prikupljene dokumentacije došao sam do broja od 179 masakara na području Bosne i Hercegovine u kojima je ubijeno po dvoje ili više Hrvata. U ovom članku obrađeno je 107 masovnih ubojstava s preko 3.000 žrtava, tj. samo oni masakri u kojima je od 1992. ubijeno pet i više bosanskohercegovačkih Hrvata. Prema nacionalnoj pripadnosti počinitelja masakri su razvrstani u dvije skupine - u prvoj su zločinci Srbi, u drugoj su zločinci Muslimani/Bošnjaci.

I. skupina - počinitelji su Srbi

VRIJEME ZLOČINA	MJESTO ZLOČINA/LOKACIJA	OPĆINA	BROJ ŽRTAVA
16.04.1992.	Gornje Kolibe	Bosanski Brod	11
19.04.1992.	kod Novog Sela	Bosanski Šamac	oko 5
19.04.1992.	Novo Selo	Bosanski Šamac	8
19.04.1992.	Tišina	Bosanski Šamac	oko 5
20.04.1992.	Vijaka	Prnjavor	6
26.04.1992.	Donji Hasići	Bosanski Šamac	oko 5
travanj 1992.	uz rijeku Savu	Bosanski Brod	2
ožujak/travanj 1992.	područje općine	Derventa	preko 700
01.05.1992.	Kopanice	Orašje	8
01.05.1992.	Vidovice	Orašje	11
01.05.1992.	cestovni most preko rijeke Save kod Brčkog	Brčko	oko 100
01.05.1992.	Brčko - grad	Brčko	više stotina
03.05.1992.	Doboj - grad	Doboj	više desetina

06.05.1992.	Crkvina	Bosanski Šamac	16
07.05.1992.	Crkvina	Bosanski Šamac	17
08.05.1992.	Ulice/Lanište	Brčko	preko 30
10.05.1992.	Kornica	Bosanski Šamac	10
12.05.1992.	Donja Vrela	Bosanski Brod	10
30.05.1992.	Prijedor	Prijedor	više desetina
31.05.1992.	Prijedor	Prijedor	više desetina
12.06.1992.	Bilice	Kotor Varoš	12
23.06.1992.	Kotor Varoš	Kotor Varoš	12
25.06.1992.	Kukavice	Kotor Varoš	6
25.06.1992.	Kotor Varoš	Kotor Varoš	preko 30
25.06.1992.	gradski most na rijeci Vrbanji	Kotor Varoš	preko 10
25.06.1992.	Vrbanjci	Kotor Varoš	oko 70
16.07.1992.	Gornji Svilaj	Odžak	7
22.-24.07.1992.	Miska Glava	Prijedor	17
24./25.07.1992.	Briševo/Stara Rijeka	Prijedor/Sanski Most	68
25.07.1992.	Redak/Ljubija	Prijedor	preko 90
06.07.-16.08.1992.	Turić	Gradačac	oko 30
21.08.1992.	Korićanske stijene/Ilonjska jama	Skender Vakuf	oko 200
svibanj/rujan 1992.	logor Luka	Brčko	preko 3.000
lipanj/kolovoz 1992.	logor Keraterm	Prijedor	oko 400
lipanj/kolovoz 1992.	Logor Omarska	Prijedor	više stotina
lipanj/kolovoz 1992.	logor Trnopolje	Prijedor	više desetina
srpanj/kolovoz 1992.	selo Donje Ledenice	Gradačac	7
02.11.1992.	Šušnjar/Glamošnica	Sanski Most	9
25.10.-5.12.1992.	Tomašica	Prijedor	8
1992.	logor Manjača	Banja Luka	više desetina
1992.	Teslić	prostor općine	preko 50

08.03.1993.	Boderište	Brčko	16
12.09.1992.-22.04.1993.	Gornji Volar	Prijedor	7

II. skupina - počinitelji su Muslimani/Bošnjaci

VRIJEME ZLOČINA	MJESTO ZLOČINA/LOKACIJA	OPĆINA	BROJ ŽRTAVA
12.01.1993.	Lužani	Uskoplje/G. Vakuf	više desetina
26.01.1993.	Dusina	Zenica	10
29.01.1993.	Gusti Grab	Busovača	5
16.04.1993.	Trusina	Konjic	23
17.04.1993.	Vitez	Vitez	5
17.04.1993.	Putiš	Busovača	60
18.04.1993.	Grm	Zenica	6
18.04.1993.	Šušanj	Zenica	30
18.04.1993.	Kiseljak	Kiseljak	7
22.04.1993.	Vrci	Konjic	7
24.04.1993.	Miletići	Travnik	5
24.04.1993.	Fojnica	Fojnica	8
25.04.1993.	Radešine	Konjic	5
travanj 1993.	Želje	Zenica	12
travanj 1993.	Zenica	Zenica	36
travanj 1993.	Dubravice	Konjic	5
travanj 1993.	Zenetići	Novi Travnik	9
travanj 1993.	Željezno Polje	Žepče	30
01.05.1993.	Kazagići	Kiseljak	14
03.05.1993.	Pazići	Busovača	5
12.05.1993.	Podhum/Žitače	Konjic	26
03.06.1993.	Slimena	Travnik	6
05.06.1993.	Šušanj	Zenica	17

06.06.1993.	Novi Travnik	Novi Travnik	30
08.06.1993.	Maljine	Travnik	7
08.06.1993.	Bušćak	Travnik	30
08.06.1993.	Pojanice	Travnik	7
08.06.1993.	Čukle	Travnik	19
08.06.1993.	Brajkovići	Travnik	7
08.06.1993.	Krpejlići	Travnik	7
09.06.1993.	Han Bila	Travnik	13
10.06.1993.	Vitez	Vitez	8
13.06.1993.	Drenovik	Kakanj	16
13.06.1993.	Veliki Trnovci	Kakanj	više od 5
13.06.1993.	Slapnica	Kakanj	9
13.06.1993.	Kovači/Bradarići	Kakanj	10
16.06.1993.	Busovačke staje	Busovača	22
17.06.1993.	Novi Travnik	Novi Travnik	11
17.06.1993.	Gojakovac	Kiseljak	9
17.06.1993.	Kreševo	Kreševo	12
15.07.1993.	Mostar/ "Soko"	Mostar	15
16.07.1993.	Fojnica	Fojnica	22
19.07.1993.	Jablanje	Bugojno	5
19.07.1993.	Odžak	Bugojno	7
25.07.1993.	Vučipolje	Bugojno	5
28.07.1993.	Doljani	Jablanica	42
srpanj 1993.	Gračanica	Bugojno	17
16.08.1993.	Kiseljak	Žepče	43
05.09.1993.	Brdo/Zabilje	Vitez	13
09.09.1993.	Grabovica	Mostar	32
10.09.1993.	Vrbica	Zavidovići	6

14.09.1993.	Uzdol	Rama	41
16.09.1993.	Hudotsko	Rama	22
18.09.1993.	Bobaši	Vitez	13
20.09.1993.	Rodoč	Mostar	5
18.10.1993.	Duboštica	Vareš	6
19.10.1993.	Kopijari	Vareš	6
30.10.1993.	Mogulica	Olovo	5
30.10.1993.	Vareš	Vareš	17
30.10.1993.	Gorica	Bugojno	7
01.11.1993.	Bugojno	Bugojno	19
05.11.1993.	Borovice	Vareš	7
22.12.1993.	Križančevo Selo	Vitez	74
09.01.1994.	Šantići/Buhine Kuće	Vitez	26
21.01.1994.	Novakovići	Maglaj	5

I ove godine, na dan Svih Svetih, na očevu grobu zapalih svijeću i za nevine duše pogubljenih bosanskohercegovačkih Hrvata uz molitvu da osim Božje pravde počinitelje dostigne i ljudska, premda vidim kako se miješa zlo s dobrim, kako se pravda zamjenjuje nepravdom, istina lažima.

E-Mail: dom@hic.hr

Copyright © 1998, 1999 all rights reserved
Croatian Information Centre

DOM I SVIJET br. 359 od 5. studenoga 2001.

TOMAŠICA, župa Sasina - filijalna crkva

Crkva je sagrađena 1984. godine. Tijekom studenoga 1992. godine porušile su je srpske snage.

http://www.bkbih.org/rc/bl_hr/132.html srušena crkva i kuća u Sasini na internetu

SASINA, župa Sasina - župna crkva Rođenja Bl. Dj. Marije i župni pastoralni centar

Crkva je sagrađena 1938. (*gore lijevo*), a župna kuća 1978. Crkvu su oštetili pucanjem iz strojica tijekom srpnja 1992., a 28. VI. 1993. miniranjem su je razorili (*gore sredina i desno*) pripadnici srpskih snaga; pastoralni su centar paljenjem teško oštetili (*fotografija prva desno: vanjski dio zapaljenog pastoralnog centra; a druga desno: detalj izgorjele unutrašnjosti*).

KRONOLOGIJA: Pravni sustav do 1.5.1992. _ Parlamentarni život do 1.5.1992. _ Zakonodavna vlast do 1.5.1992. _ Izvršna vlast do 1.5.1992. _ Pravni sustav nakon 1.5.1992. _ Parlamentarni život nakon 1.5.1992. _ Zakonodavna vlast nakon 1.5.1992. _ Izvršna vlast nakon 1.5.1992. _ Ustroj i preustroj JA u VRS _ Ustroj Banjalučkog korpusa _ Ustroj 5. Kozarske brigade _ Ustroj 43. motorizirane brigade _ Ustroj 6. krajiške brigade _ Kronologija rata na prostoru općina Prijedor i Sanski Most

KONCENTRACIONI LOGORI: Omarska _ Manjača _ Keraterm _ Krings _ Manjača

STRATIŠTA: Prijedor _ Mataruško Brdo _ Ljubija _ Redak _ Kurevo _ Briševo _ Miska Glava _ Šurkovac _ Gornji Volar _ Stara Rijeka _ Dževar _ Trzna _ Ljeskare _ Logori

MASOVNE GROBNICE: (nema podtema osim popisa lokacija masovnih grobnica i broja tijela u svakoj od njih)

POPIS ŽRTAVA: (nema podteme osim abecednog popisa žrtava s pripadajućim generalijskim podacima i opisom okolnosti stradanja)

POPIS POČINITELJA: (nema podteme osim abecednog popisa osumnjičenih osoba s pripadajućim generalijskim podacima i opisom inkriminiranog događaja u kojem je sudjelovao)

OPTUŽNICE: (nema podteme - ovdje dolazi cijelokupan prijevod haaških optužnica protiv osoba koje su osumnjičene za ratne zločine nad pučanstvom ljubijskog kraja)

STRADANJE IMOVINE: Oštećena imovina _ Uništena imovina _ Otuđena imovina _ Konfiscirana imovina

STRADANJE SAKRALNIH OBJEKATA: Župa Prijedor _ Župa Sanski Most _ Župa Stara Rijeka _ Župa Gornja Ravska _ Župa Šurkovac

SVJEDOČENJA: Gornji Volar _ Donji Volar _ Šurkovac _ Kalajevo _ Ljeskare _ Donja Ravska _ Miska Glava _ Gornja Ravska _ Žune _ Donja Ljubija _ Gornja Ljubija _ Raljaš _ Briševo _ Tisova _ Ovanjska _ Podvidača _ Garevica _ Stara Rijeka _ Batkovići _ Prijedor _ Sanski Most _ **Tomašica** _ Odvođenja u zatočeništvo _ Omarska _ Keraterm _ Krings _ Manjača _ Batkovići _ Odvođenja na razmjene _ Podvidača _ Tukovi _ Prijedorska bolnica _ Tragedija Briševa _ Masovna ubojstva

DOKUMENTACIJA: (nema podteme osim što će se objavljivati preslike dokumenata koji potvrđuju navode iz svjedočanstava, kronologije događanja...)

DRUGI IZVORI: Izvadci iz tiska _ Izvadci iz knjiga i drugih publikacija

FOTOGRAFIJE: (nema podteme - objavljuju se fotografije vezane uz naziv sadržaja s popratnim pojašnjenjima prikaza, vrijeme nastajanja, lokacija i podaci o autoru prema osobnom zahtjevu istog)

NAPUTAK ZA SURADNJU: (nema podtema - ovdje se objavljuju pozivi na suradnju ovisno od teme i potrebe nekog Projekta)

9. februar/veljača, 2001 08:52

DIREKTNO IZ SUDNICE (KVOČKA I OSTALI): NJEŽNO BATINANJE U OMARSKOJ

Mensur ČAMO

Na suđenju za zločine u prijedorskim logorima, ove se sedmice u sudnici br. 3. Haaškog tribunala pojavilo više svjedoka odbrane prvooptuženog Miroslava Kvočke, koji je

zajedno sa još četvoricom bosanskih Srba optužen za zločine protiv čovječnosti i kršenja zakona i običaja rata. Dok ga tužitelj tereti da je, kao zamjenik komandanta logora Omarska, odgovoran za premlaćivanja i ubojstva zatočenih Bošnjaka i Hrvata, obrana pokušava dokazati da je Kvočka bio zadužen samo za bezbjednost unutar logora, i da je bio beznačajan u komandnoj hijerarhiji. Obrana tvrdi da je za sve zločine počinjene u Omarskoj, Keratermu i Trnopolju bio odgovoran tadašnji šef policije u Prijedoru, Simo Drljača, koji je ubijen 1997. godine, dok ga je SFOR pokušao uhapsiti.

Prilično idilična slika logora Omarska, koju uz pomoć pozvanih svjedoka pokušava stvoriti branilac prvooptuženog, banjalučki advokat Krstan Simić, trebala je na mjestu za svjedoke i Čedu Vuletu, čovjeka koji je u logoru Omarska radio poslove električara. Vuleta je, između ostalog, tvrdio da je praktično bilo nemoguće da zarobljenici piju tehničku vodu, što je ranije tvrdilo više svjedoka tužbe, bivših zarobljenika. Tokom unakrsnog ispitivanja tužilac Saxon je pokušavao provjeriti pouzdanost ovog svjedoka podsjećanjem na neka ranija svjedočenja nekadašnjih zarobljenika.

Radio slobodna Europa

SAXON

Vidite li, gospodine Vuleta, u sredini ovog velikog pasusa, koji se vidi na grafoskopu, vaše ime? Vidite li tu ime Čedo Vuleta? Ja ću pročitati rečenicu prije vašeg imena i rečenicu u kojoj se pojavljuje vaše ime, pa ću zatražiti od vas da komentirate ono o čemu se piše u ovom članku. Rečenica prije vašeg imena kaže sljedeće: "Teško da će se ikada saznati koliko je ljudi zaklano u tom objektu, zato što se nitko nikada od tamo nije vratio, pa ipak zatočenici tvrde da je izvjesni Čedo Vuleta, električar, koji je bio zadužen za evidenciju, može u velikoj mjeri pomoći da se ustanovi broj ljudi koji je pogubljen u čitavom rudniku, kao i Vlado Kombat, vozač koji je odvezio mrtva i napola živa tijela u napuštenu jamu rudnika ili čak u obližnji rudnik **Tomašica**."

ŽELJEZNA RUDA IZ TOMAŠICE U SMEDEREVU

Upisano Monday, 9 October, 2000 dodao [Anel](#)

PRIJEDOR 5.OKTOBRA, Između rudnika Tomašice i željezare u Smederevu potpisan ugovor o isporuci rude. Prema riječima Bože Grbića, pomoćnika direktora RZR Ljubija za marketing, mjesečna isporuka sitne i krupne rude otpremaće se u količini od 20000 tona. Naredne godine prema ovom ugovoru iz Tomašice u Smederevo će biti otpremljeno 260000 tona željezne rude.

4. POHVALA MUDROSTI

Mudrost je nedostupna čovjeku

#28"Da, srebro ima svoja nalazišta, a zlato mjesta gdje se pročišćava. (2) **Ruda željezna** iz zemlje se vadi, a iz rudače rastaljene bakar. (3) Ljudi tami postavljaju granice i kopaju do najvećih dubina za kamenom u mraku zakopanim. (4) Čeljad iz tuđine rovove dube do kojih ljudska ne dopire noga, visi njišuć' se, daleko od ljudi. (5) Krilo zemlje iz kojeg kruh nam niče kao od vatre sve je razrovano. (6) Stijene njene safira su skrovišta, prašina zlatna krije se u njima. (7) Tih putova ne znaju grabljivice, jastrebovo ih oko ne opaža. (8) Zvijeri divlje njima nisu kročile niti je kada lav njima prošao. (9) Ali na kamen diže čovjek ruku te iz korijena prevraća planine. (10) U kamenu prokopava prolaze, oko mu sve dragocjeno opaža. (11) Žilama vode on tok zaustavlja; stvari skrivene nosi na vidjelo. (12) Ali otkuda nam Mudrost dolazi? Na kojemu mjestu Razum prebiva? (13) Čovjek njezina ne poznaje puta, u zemlji živih nisu je otkrili. (14) Bezdan govori: 'U meni je nema!' a more: 'Ne nalazi se kod mene!' (15) Zlatom se čistim kupiti ne može, ni cijenu njenu srebrom odmjeriti; (16) ne mjeri se ona zlatom ofirskim, ni oniksom skupim pa ni

safirom. (17) Sa zlatom, staklom ne poređuje se, nit' se daje za sud od suha zlata. (18) Čemu spominjat' prozirac, koralje, bolje je steći Mudrost no biserje. (19) Što je prema njoj topaz etiopski? Ni čistim zlatom ne procjenjuje se. (20) Ali otkuda nam Mudrost dolazi? Na kojemu mjestu Razum prebiva? (21) Sakrivena je očima svih živih; ona izmiče pticama nebeskim. (22) Propast paklena i Smrt izjavljuju: 'Za slavu njenu mi smo samo čuli.' (23) Jedino je Bog put njen proniknuo, on jedini znade gdje se nalazi. (24) Jer pogledom granice zemlje hvata i opaža sve pod svodom nebeskim. (25) Kad htjede vjetru odredit težinu i mjerilom svu vodu izmjeriti, (26) kad je zakone daždu nametnuo i oblacima gromovnim putove, (27) tad ju je vidio te izmjerio, učvrstio i do dna ispitao. (28) A potom je rekao čovjeku: Strah Gospodnji - eto što je mudrost; 'Zla se kloni' - to ti je razumnost."

Iz knjige o Jobu

U RIJECI ODRŽAN SUSRET KATOLIKA IZ BOSNE I HERCEGOVINE

20. 02. 2004. Rijeka. U župnoj crkvi sv. Nikole Tavelića na Krnjevu održan je 2. susret katolika iz Bosne i Hercegovine. Na početku misnog slavlja sve je prisutne pozdravio gvardijan i župnik fra Drago Ljevar te im zaželio ugodan boravak kroz euharistiju i zajedničko druženje nakon mise. Misno slavlje predvodili je fra Josip Božić gvardijan i župnik s Petrićevca uz koncelebraciju fra Duje Ljevar župnika u Trnu, fra Ive Orlovac župnika u Barlovcima franjevci s Petrićevca iz Banja Luke i fra Stanka Dodig, dekana Prvostolnog dekanata riječke nadbiskupije. U prigodnoj propovijedi fra Josip je svjedočio o očuvanju vjere i obiteljske tradicije na prostorima Banja Luke u kojoj živi mali broj vjernika i odnosu na prijeratno stanje. Prigodni darovi koje su vjernici skupili namijenjeni su izgradnji spomen-kapele na Papin dolazak u Banja Luku i proglašenje blaženim Ivana Merca. Slavlje su kroz pjesmu pratili župni zbor i Frama Krnjevo, dok su zabavni program nakon mise imali župni bend Room 2 i harmonikaši porijeklom iz Sasine i Šurkovca.

Fra Tomislav Hrستیć

Fra Drag šalje poruku #23

Čestitam na ideji. Tada imam velike pripreme za 25-u obljetnicu misništva u mome selu u **Sasina**. Možda u drugim susretima naći se na jugu: Split, Zadar i Šibenik (zbog lakšeg okupljanja i blizine). U

mislama i molitvi sam s Vama. Fra Drago

<http://www.ljubija.hr/>

VINKO KARDINAL PULJIĆ (1945-)

Šesti vrhbosanski nadbiskup mons Vinko kardinal Puljić rođen je 8. rujna 1945. u mjestu Priječani, u bivšoj župi Petrićevac, danas Marija Zvijezda u banjalučkoj biskupiji. Osnovnu školu je svršio u Trapistima (danas Delibašino selo), da bi 1961. stupio u dječjačko sjemenište na Šalati u Zagrebu. Nakon dvije godine prelazi u Đakovo gdje je položio ispit zrelosti. U Đakovu nastavlja studij teologije, a po rukama đakovačkog biskupa Stjepana Bäuerleina zaređen je za svećenika na Petrovo 1970. Mladu misu prikazao je Gospodinu u Petrićevcu-Trapistima, a za geslo si je uzeo riječi iz Ivanova evanđelja: „Ja sam put, istina i život“ (Iv 14,6). Nakon trogodišnjeg djelovanja kao kapelan u Banja Luci kratko je vrijeme radio u Biskupskom ordinarijatu. Potom ga poslaše u župu Sasina gdje je ostao kraće vrijeme. God. 1973. imenovan je župnikom u župi Ravska iznad rudnika Ljubija. U ljeto 1978. odlazi u zadarsko sjemenište za duhovnika, a 1988. imenovan je župnikom u Novoj Gradiški. U kolovozu 1990. preuzeo je službu vicerektora u Vrhbosanskoj visokoj školi u Sarajevu. Sveti Otac Ivan Pavao II. imenovao ga je 7. prosinca 1990. Vrhbosanskim nadbiskupom, a 6. siječnja 1991. u bazilici sv. Petra posvetio ga je za biskupa. Za Vrhbosanskog nadbiskupa svečano je ustoličeno 19. siječnja 1991. u sarajevskoj katedrali. Svoje biskupsko poslanje stavio je pod okrilje nebeske Majke. "Po Mariji, u vjeri nadi i ljubavi" želi služiti povjerenim mu dušama na prostorima Vrhbosanske nadbiskupije. Papa Ivan Pavao II. imenovao ga je 27. listopada 1994. kardinalom Svete Rimske Crkve, a 26. studenog iste godine primljen je u kardinalski Zbor.